

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

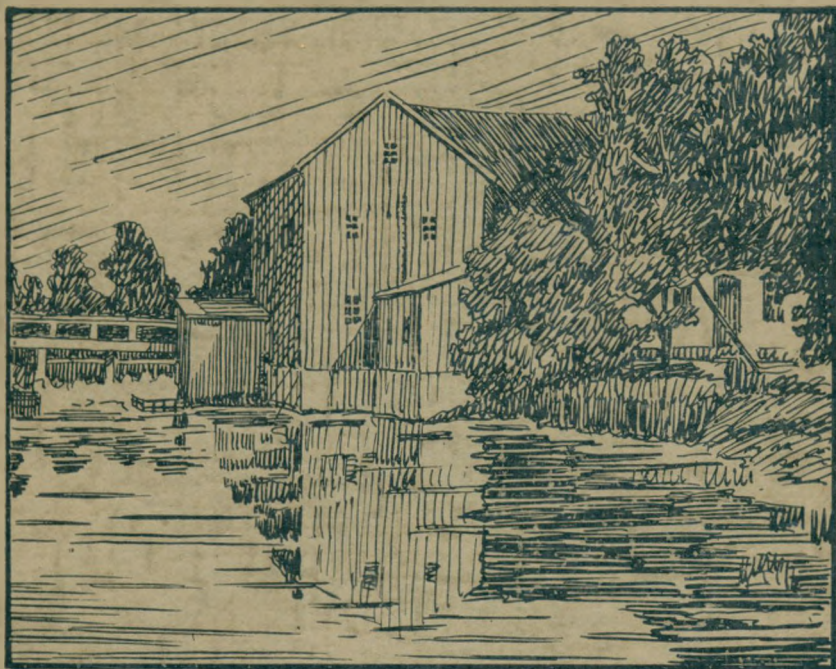
Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HANS · DUBORG

JEDSTED · MØLLE

KONGEÅA · OG · EGN

FORTID · OG · NUTID

HANS DUBORG

JEDSTED MØLLE

KONGEAA OG EGN

FORTID OG NUTID

BRAMMINGE BOGTRYKKERI

J. POULSEN

1 9 3 4

Den gamle Møller til Hest. Stampekarlen. Møllerforspandet med fuld Læs og ekstra Vogn klar til den daglige Udrykning. Møllersvendene. Inden for de to første Vinduer nærmest Møllen fandtes den gamle Møllestue, hvor Møllegæsterne i ældre Tid blev beværtede.

FORORD.

Kongeaas og Jedsted Mølle — kunde de to tale, fortælle Egnens Historie fra gamle Dage gennem Middelalderen og den nyere Tid, saadan at vi blev samhörig med Slægtens Liv og Færden gennem de mange hendirundne Aarhundreder, vilde det være en Oplevelse. Nu maa vi nøjes med, hvad Fortiden har opbevaret om vor Hjemegn. Det følgende er kun en tynd Traad, ujævnt spundet, men rigtig gengivet efter de Kilder, som har staaet til Raadighed.

Det bliver saa Læsernes Opgave ved Fantasiens Hjælp at tænke sig Kongeaasens rislende og fortællende om Livet Syd og Nord for dens Løb gennem svundne Tider og med Jedsted Mølle som det haandgribelige Midtpunkt.

Jedsted Mølle er ældgammel. Den har sin Historie langt tilbage i Middelalderen, og siden da har den været et kendt Punkt paa Egnen hovedsagelig gennem Formaling af Nabobyernes Korn, men ogsaa gennem Brændevinsbrænding, Benknusning, Tøjstamping, Maltgørreri og lidt Bageri.

De nuværende Ejere — Omegnens Elektricitetsforbrugere — har overdraget mig at samle et lille Billede af den og den nærmeste Omegns Historie — et Samlerarbejde fra tilgængelige Kilder.

Et vigtigt Afsnit — Tiden under det Lindevedske Gods — er fremkøbt fra Arkivet i Kiel og oversat af Arkivar Gribsvad, Landsarkivet i Aabenraa. For dette og anden god Hjælp skylder vi ham Tak, da dette Tidsrum ellers ikke var kommet med.

Dette lille Jubilæumsskrift — i Anledning af Møllens 25 Aar som Elektricitetsværk — er kun skrevet for Møllens Ejere og faas ikke i Boghandelen.

Gredsted, Gredstedbro, i December 1934.

HANS DUBORG.

Titelhjørne af det kongelige Biblioteks ældste Kort.

Et Udsnit af samme Kort over Kongea-Egnen.

MØLLENS ÆLDSTE KENDTE HISTORIE

I Valdemar Sejrs Jordebog kaldes den Estath Mølle, saa den har allerede eksisteret i 1231 og da antagelig ligget paa samme Plads, hvor den endnu ligger.

Ved det nordre Aaløb, senere ogsaa kaldet „Rødestrømmen“, laa ligeledes en Mølle, „Vilslev Mølle“ eller „Røde Mølle“.

Begge Møller tilhørte Kronen, og i Fællesskab vurderedes de efter Jordebogen til 80 Mark rent Sølv. Vandmøllerne var i ældre Tider et godt Aktiv, meget bedre end almindelige Bøndergaarde.

Røde Møllens Brug og Skæbne gennem Tiderne ligger i det dunkle. Endnu 1602 sorterede den under Kronen (Riberhus Lens Regnskab 1602—03). I 1682 hører den under Kærgaard, men henligger ubenyttet, maaske baade fordi den var i daarlig Stand, og fordi den ikke maatte konkurrere med Jedsted og Kærgaard Vandmøller.

TIDEN INDTIL 1613.

Møllen blev allerede i Begyndelsen af det fjortende Aarhundrede skænket eller afhændet til Gejstligheden, idet den overdroges til Antvorskov Kloster ved Slagelse, hvor den forblev i et Par Hundrede Aar. I 1531 hører den dog til Korsbrødre-klostret (St. Hans Kloster) i Ribe. Klosters Jordegodser blev nævnte Aar forlenet Lehnsmænd paa Riberhus Klaus Sehested imod at forsørge de der tilstedeværende Præster.

Ved Reformationen 1536 overtager Kronen de gejstlige Værdier, og Klaus Sehested faar Torsdag efter Trinitatis 1542 Pantebrev paa Klosteret for 2500 Mark lybsk. Af Jordegodset, der fulgte med Klosteret, nævnes bl. a. et enkelt Skaar Eng i Vilslev, en øde Toft og et Møllested i Jedsted.

Pantebrevet afløstes 3. Januar 1547 af Skjøde, og i dette er Jedsted Mølle nævnt som et øde Møllested med Dam og Dambund, vurderet til en Ørtug Rug.

Jedsted Mølle var og er uadskillelig forbunden med Kongeaaen. Aaens Betydning som Grænseaa gennem Tiderne er ogsaa en Del af Møllens Historie.

I *Kancelliets Brevbøger* skrives 17. April 1561, at der skal være Trætte mellem Kongens og Hertug Hans af Holstens Undersaatter om Skotborge Aa mellem Jedsted og Vilslev, idet Aaen der deler sig i tre Strømme, og der er Tvivl om, hvilken af disse der danner Skellet mellem Nørre- og

Sønderjylland. Bønderne i Jedsted har ført Sten over Strømmen ind i Vilslev Mark, der ligger i Nørrejylland — har slaaet Fiskegaarde over Strømmen mellem begge Lande og forment Indbyggerne i Vilslev deres Fiskeri imod gamle Kongebreve.

2. December 1572 fæster Lensmand Erik Loche, Riberhus, Kirkens Part af Korntienden for Jernved og Vilslev Sogne.

29. Januar 1580. Fru Abel Scheel, Hr. Niels Langs Enke, har fæstet Kronens Tiende af Vilslev Sogn paa Livstid, men da det falder hende meget besværligt at føre Kornet saa lang en Vej, skal det betales i Penge i Stedet for Kornafgiften, 1 gammel Daler for hver smal Tønde Rug eller Byg og $\frac{1}{2}$ Daler for hver smal Tønde Havre, at betale til Lensmanden paa Riberhus inden Fastelavn.

8. Juni 1586. Kongen mageskifter Røde Mølle med andet Gods, hvorfor Besigtigelse skal foretages snarest. Mageskiftet maa være strandet eller udsat, da Møllen er medtaget i Lensregnskabet 1602—03.

10. Juni 1586. Da Hans Lange, Embedsmand paa Lundenæs, har klaget over, at Vilslev Tiende norden Aa, som han har fæstet, er sat for højt i Afgift, skal Sagen undersøges og Afgiften eventuelt nedsættes.

2. September 1594. Afslutning paa en Præstestrud. Jakob Svanning havde kongeligt Kaldsbrev paa Vilslev Præstekald, men Sognemændene vilde paa ingen Maade have ham, hvorfor Lensmanden begærer Tilladelse til at ansætte en Sognepræst, som behager dem. Herredsprovsten skal dog paase, at han er duelig til Kaldet.

JEDSTED MØLLE I DET LINDEVEDSKE TIDSRUM 1613—1770.

Hvornaar Møllen er solgt af Klaus Sehested eller hans Arvinger vides ikke — antagelig dog før Aar 1600. Den ny Ejer blev Rosenkrantz, Høgsbrogaard, Hvidding Sogn, som i 1613 solgtes Høgsbrogaard med Tilliggende til de Lindevedske Godser i Holsten, der ejedes af Grev Rantzau. Møllen hørte derefter til de Lindevedske Godser og bestyret under Høgsbrogaard indtil 10. November 1770, da den overgaar til fri Ejendom. De følgende Aktstykker er fra Arkivet i Kiel og fremdraget af Arkivar *Gribsvad*,

Ordre fra Grev Rantzau til Bestyreren paa Høgsbrogaard:

Kære Jørgen Jepsen. Af din Skrivelse til min Forvalter har jeg erfaret, at du har faaet Bud om at møde i Hillerup for at udrede Skat til Riberhus af min Høgsbrogaards Tilliggende, Jedsted Mølle. Deri samtykker jeg ikke, fordi min Høgsbrogaards Tjener altid tilforn i Fredens Tid har svaret hertil Fyrstendømmet for 20 Plouge, saa skal det ogsaa fremdeles være. Og kan denne Skat ikke fremskaffes fra Møllerenken — hvorom min Forvalter har tilskrevet hende —, da har hun at holde Rytter og Indkvartering ligesom de andre Kongens Bønder i Haderslev Huses Lehn.

Da Mølleren til Jedsted er død og hans Kone alene er tilbage og jeg nu i saa mange Aar ingen Afgift har faaet derfra, saa skal du lade hende skaffe hendes Mølleskyld. Findes der Korn i Møllen, saa lad det føre til Ribe og sælg det. Er der ellers Reparationer ved Møllen, saa lad det vente, min Forvalter kommer dertil om otte Dage. Desuden skal du give Agt paa, at der ved Møllen ingen Skade sker ved Vand og Is. Hvorefter du dig har at rette. Gud befaledes.

Lindeved, den 8. November 1660.

Kristian, Greve til Rantzau.

Læst paa Kalvslund Herredsting Fredag den 14. December 1677 i Nærværelse af Thomas Kristensen, Hillerup.

Den 20. Maj 1662 fik *Tobias Lindenhan* Møllen i Forpagtning. Han oplyser et Sted, at han var Tysker, men da han skrev bedre dansk end tysk, maa det forstaas saaledes, at han er fra Hertugdømmerne og derfor kun kender slesvigsk Ret og ikke kongerigsk. Han døde ca. 1687, i hvert Fald før 26. April 1688, hvad Skrivelsen fra Sønnen *Kristian Lindenham* viser. Enken giftede sig igen i 1689 med en *Niels Kristensen*. Imidlertid gik det ikke godt for ham, saa i 1694 overlod han Møllen til sin Stedsøn *Kristian Tobiassen Lindenhan*. *Niels Kristensen* var da i 1½ Aars Restance med Afgiften til Herskabet og skyldte ogsaa andre Steder. Han slap sikkert heldigt fra Møllen, naar han kunde rejse med 40 Rdl. udbetalt fra *Kristian Lindenhan*. Han drager af Sted for „at gøre sin Lykke hos en anden god Herre“, medens Konen i hvert Fald foreløbig bliver tilbage paa Møllen hos Sønnen og tilskrives Aftægt der.

I *Tobias Lindenhan*s Tid var der store Stridigheder imellem ham og *Peter Nielsen* paa *Kærgaard*, *Erik Krags Fuldmægtig*. Stridighederne synes at være opstaaet paa Grund af Uenighed om Fiskeretten i den nordre Sluse, og udvides i Kampen om Møllerens Stolestader i Kirken, som man fra *Kærgaard* lod nedbryde for at drille Mølleren. *Vilslevpræsten Hans Mortensen Fris* (om hvem det i *Vibergs Præstehistorie* hedder: opførte sig ikke altfor vel), der var besvogret med *Provstiskriveren*, har sikkert støttet Møllerens Modstandere. Herom giver det følgende ret udførlige Oplysninger i en Fremstilling i 56 Punkter oprindelig skreven i September 1682 til *Bestyrelsen Mikael Gude*, *Lindeved*, senere blev den fra Punkt 42 videreført:

Anno 1662, 3. Pinsedag, er Jedsted Mølle betroet mig af hans højgrevelig Naades Hr. Raad *Michael Gude* paa *Lindeved*, og det blev befalet mig, at jeg ikke maatte lade nogen fiske paa Dammen eller i den nordre eller søndre Sluse og ikke lade nogen køre over Broen og Dæmningen, hvis de ikke havde Korn til Maling.

1. Ömtrent Anno 1670 tilbød *Nielsen*, *Skriver* paa *Kærgaard*, mig at maatte fiske alene i Røde (?) Møllestrøm, da Jedsted Mølles Øvrighed ved

Navn Frederik Rosenkrans havde akkorderet med Øvrigheden paa Kærgaard, at Møllen paa Rødestrømmen skulde forblive øde, saaledes som ogsaa Peter Nielsen paa Kærgaard har Brev paa. Ligeledes tilbød han mig den lille Mølle ved Kærgaard for den halve Skyld, 5 Tønder Mel, thi alle i Darum og Vilslev, baade de kongelige og andre, havde faaet flere Fordele („meget godt“). Men jeg sagde dengang nej dertil. Derefter lejede han Rødestrømmen til Jens Petersen og Olle Iffuersen i Jedsted for 2 Rdl. om Aaret.

2. Anno 1671 tilbød Niels Nielsen paa Kærgaard mig igen Rødestrømmen, og jeg kom overens med ham om 1 Rdl. 16 Sk. lybsk aarlig, men da Fiskeriet Aar for Aar bliver ringere, opsigde jeg Strømmen anno 1673 til Birkefoged Niels Jakobsen i Vilslev og betalte ham.

3. Anno 1675 beboede Peder Nielsen selv Kjærgaard, og hans Frue Maren Steffenster lod bille og male hos mig og lod mig bede, at jeg skulde ikke tolde hendes Korn, hun skulde nok betale mig med Penge, men hun bød mig intet, og jeg forlangte heller ikke noget, da jeg tilforn ikke havde forlangt noget af nogen Adelsperson.

4. Ogsaa tilbød Christen Andersen i Vilslev mig paa Peter Nielsens Vegne Rødestrømmen.

5. Da sendte Peter Nielsen en Dag sin Ladefoged ved Navn Sven Andersen 2 Gange selvsjette, at han skulde med Magt fiske deri og med Magt gaa over Broen, men jeg sendte Bud efter min Herres Tjenere, saasom Peder Sørensen og Tammes Pedersen og flere andre, og de forhindrede ham i Fiskeriet.

6. Snart derefter kom Niels Krag, Maren Steffensters Broder, selvsjette, og de gik med Magt over Broen, og jeg lod Vandet gaa over deres Garn. Da satte han mig i Rette og forbandede sig til Djævelen og mig ligesaa. Hvor han traf mig i Sluserne i Færd med at fiske, skulde han skyde mig død som en Hund, thi min Herre Grev Rantzau havde solgt den halve Gaard i Vilslev til Erich Krag, saa at Fiskeriet i Sluserne tilkom ham. Jeg forlangte bestandig, at de skulde vise mig min Herres skriftlige Haand derom, da skulde jeg ikke forhindre dem, men Fiskeriet i Sluserne tilkom altid den Herre, der vedligeholdte Bygningen, og ikke Bønderne . . .

7. Da kom Peder Nielsens Delefoged, Frands Hansen i Lille Darum, selvsjette og vilde med List lokke Fiskeriet fra mig.

8. Saa blev jeg med 2 Mænd, nemlig Anders Usen og Hans Olufsen i Vilslev stævnet til Gjørding Herredsting . . .

9. Saa lod Peder Nielsen paa Kjærgaard oplæse i Vilslev, Darum og Hunderup Kirker, at ingen af hans Kjærgaards Tjenere under stræng Straf maatte lade male andre Steder end i Fru Vibekes Møller, nemlig i Kjærgaards Mølle og Gjørding Mølle og Enderup Mølle.

10. Saa kom Niels Krag anden Gang selvsjette og vilde med Magt gaa over Broen.

11. Anno 1676 fra Filippi Jacobi (d. e. den 1. Maj) blev Peder Niel-

sen og jeg forakkorderet om Kjærgaards Mølle inddtil anno 1678, men ikke ringere end den fulde Skyld, 10 Tønder Mel. Saa skal han holde alle Kjærgaards Tjenere til mig med deres Malen, og jeg skal ogsaa male Kjærgaards Korn toldfri.

12. Anno 1678 blev Peder Nielsen og jeg paa ny enig om Kjærgaards Mølle, og jeg bad om, at han skulde bedre holde Tjenerne til mig, og ingen Penge tage af Jomfru Else Rotkierds Tjenere paa Krogsgaard, naar de skulde med deres Malekorn igennem Bommen ved Kjærgaards Mølle. Men han blev længere jo værre, thi Fru Vibekes Møller i Gjærting Mølle beklagede sig altid for Peder Nielsen, at han ikke kunde betale Skylden, fordi han holdt Tjenerne borte fra ham.

13. Anno 1679 sendte Peder Nielsen igen 3 eller 4 Bud til mig, at jeg skulde komme, hvad ogsaa skete, og jeg bød ham 5 Tønder Rug . . . han vilde ikke. Saa bød jeg 8 Tønder Mel, men hans Foged Christen Andersens svarede, at det var bedre, at jeg bød 2 Tønder mere (nemlig de 10 Tønder, han tidligere havde givet) end 2 Tønder ringere, thi hvis Peder Nielsen tog sine Tjenere fra mig, kunde jeg ikke give min Herre Skylden af Jedsted Mølle . . . (De blev da ikke enige). Ogsaa lod Maren Steffenster mig høre, at jeg hvert Aar havde haft 6 (en Afskrift har 12) Skridt Jord, hvorfor hun kunde fordrø halvanden Last Hø. Jeg svarede, at hun brugte Ager og Eng og Dæmning til Hø, og paa sin Mølle kostede hun intet . . . men Svaret ærgrede hende.

14. Den næste Dag lod Maren Steffenster sig forstaa, at hvis hun havde været et Mandfolk, skulde hun have givet mig en Ørefigen. Men hun skulde lære mig noget andet. Hun skulde lade sætte en Laksefælde (Laksegaard) for mig og tage alle Malerne fra mig. Maren Steffenster og Peder Nielsen har ogsaa spottet mig saaledes, som jeg ikke kan gengive skriftligt.

15. Anno 1679 den 21. Juni lod Peder Nielsen paany oplæse fra Prædikestolene i Vilslev, Darum og Hunderup Sogne, at alle Kjærgaards Tjenere skulde søge Kjærgaards Mølle eller Gjærting Mølle og Endrup Mølle med deres Malekorn.

16. Niels Nielsen, Anders Stefensen og jeg stod alene sammen i Præstens Gaard i Vilslev, da han holdt sin første Messe, og han sagde, at hvis jeg ikke forligede mig med Peder Nielsen, kunde han ødelægge min Mølle, thi den ene Ager til den halve Gaard, som de havde faaet af Grev Rantzau, strækker sig fra den nordre Sluse til Vandhjulet og indfatter den halve Dæmning, saa han kunde lade Ageren opgrave . . . og ødelægge Dæmningen.

17. Anno 1679 lod Peder Nielsen paa Kjærgaard og Knud Jepsen og Peder Jepsen i Jedsted sætte en Laksefælde, deres Naboer i Sognet til Skade.

18—20. Nogle af Kjærgaards Tjenere lod alligevel male i Jedsted. De blev stævnet til Tinge, men det hjalp ikke. Peder Nielsen tilskrev da

4 Mænd i Vilslev, Niels Jakobsen, Christen Andersen, Jens Paulsen og Thames Jakobsen, at de skulde passere paa, at ingen kom til Jedsted Mølle, men det hjalp heller ikke. Saa lod han sin Skriver Christian og sin Ladefoged Sven Andersen passe paa, at ingen af Kjærgaards Tjenere kom til Jedsted Mølle om Natten.

21. Da kom Maren Steffenster fra Ribe, og Knud Gorresen i Vilslev mødte hende med et Læs Korn, som han vilde lade male hos mig, men han maatte med Magt med hende til Kjærgaard og læsse sit Korn af der, som han selv har fortalt mig . . .

23. Maren Steffenster lod min Stol i Kirken nedbryde ved Niels Jakobsen, Kirkeværge, og 4 andre Mænd, nemlig Klaus Nielsen og Hans Møller, Niels Tækker og Oluf Hansen i Vilslev, og lod den sætte ind i Lighallen.

24. Anno 1678 blev der af Niels Nielsen, Provstiskriver paa Endrupholm, i Nærværelse af Præsten og Kirkeværgerne, bevilget mig at maatte opbygge 2 Stole for mig og min Kone paa min Bekostning, og Herr Hans Mortensen Provstiskriveren 6 Rdl. 2 Sk. lybsk paa mine Vegne, som han tilforn havde modtaget af mig, og Niels Nielsen gav mig Forskrivning paa Stolene for mig og min Kone og mine Børn, saa længe de sad paa Møllen.

25. Anno 1680 den 16. Januari lod Peder Nielsen mig med 2 Mænd, Niels Tækker og Anders Usen i Vilslev, stævne til Kjærgaards Birketing ang. Fiskeriet i den nordre Sluse og i Strømmen.

26. Samme Dag lod Peder Nielsen med 2 Mænd ved Navn Christen Andersen og Klaus Nielsen mig forbyde Fiskeriet med Vold og Ran.

27. Næste Dag lod Peder Nielsen for anden Gang min Stol nedbryde . . . men næste Dag sendte jeg Peder Sørensen og Thames Pedersen i Jedsted til Kirken, at de skulde sætte min Stol ind i Sakristiet.

Den 9. September 1680 gjorde jeg en Supplikation til Eders højgrevelige Naade til Rantzau om min Stol i Kirken, der ogsaa tilskrev Stiftamtmanden i Ribe hans højgrevelige Naade af Schack, at han skulde befale dem, der havde nedbrudt min Stol, at de igen skulde opsætte den, men de agtede ingen Befaling.

29. Anno 1680 omkring 20. Februar vilde Præsten forlige os og talte til Peder Nielsen derom, thi jeg havde givet ham min Vilje dertil, og han gjorde sit bedste, men Peder Nielsen svarede, at han vilde betænke sig, og hans Kone svarede: „Jeg giver ham intet godt Ord“, hvis de ikke brød min Kones Stol ned.

30. Den næste Dag lod Peder Nielsen min Kones Stol nedbryde.

31. Den 24. Februar sendte Maren Steffenster 2 Mænd ved Navn Christen Andersen og Jens Paulsen i Vilslev til mig med Bud, at jeg skulde sætte Stigbordet for, saa at de kunde fiske nedenfor i Strømmen, hvad jeg ogsaa gjorde.

32. Nogle Dage derefter sendte jeg Peder Sørensen og Thames Pe-

dersen i Jedsted til Kirkeværgen, Niels Jakobsen, og lod spørge, hvor min Kones Stol var bleven af. Han svarede, at han vidste det ikke, thi Provstiskriverens Foged ved Navn Niels Jakobsen havde været i Kirken.

Af ovenstaaende findes der 2 enslydende Afskrifter paa Tysk, som her er oversat med nogle Udadelser, som synes mindre væsentlige. Der findes endnu en Affattelse, ligeledes paa Tysk, noget afvigende fra de andre 2, tildels noget udførligere. Den er ogsaa benyttet ved den foranstaaende Gengivelse. Denne sidste er ogsaa ført videre frem end de 2 andre. I det følgende fortsættes efter denne 3. Affattelse. Punkt 32 har i denne Nr. 35.

36. Den 2. April sendte jeg en Supplikation til Stiftamtmanden i Ribe ang. vor Stol i Kirken.

37. Den 21. Maj talte Hr. Hans Friis med Peder Nielsen om min og min Kones Stol og vilde forlige os, men han vilde betænke sig.

38. Den 28. Maj sendte Herr Raad Jørgen Jepsen og Hans Nielsen til Peder Nielsen paa Kjærgaard, for at de skulde erfare, hvad hans Mening var om Sagen, men han var ikke hjemme Birkefoged Niels Jakobsen lovede mig at finde de 20 Mk. lybsk i Kirke(regnskabs)bogen, som jeg gav Hr. Pastoren paa Niels Nielsens Vegne for vort Stade, men kun for Kvindestolen øverst i Kirken fandtes 20 Mk. lybsk, men intet Navn nævnt, hvem der havde givet Pengene. Og heller ikke i den Seddel, som vi havde faaet af Niels Nielsen paa Stolestadet, var der nævnet nogen Penge.

39. Anno 1682 den 21. Juni blev der igen indgivet en Supplikation til Amtmanden i Ribe.

40. Den 22. Juni var Jørgen Jepsen og Hans Nielsen og Anders Snedker paa Kjærgaard for at høre, hvad Peder Nielsen vilde svare, men da Jørgen Jepsen havde det skriftligt fra Herr Raad, saa vilde han svare skriftligt igen. Han havde ikke ladet Stolestadet nedbryde, og jeg havde ogsaa altid været hans gode Ven.

41. Den 26. August stævnedes Hr. Stiftamtmanden i Ribe Peder Nielsen og Niels Nielsen for sig med Kirkeregnskabsbogen og mig ligeledes, men de undskyldte sig, at de havde Forfald, og gav stor Klage over mig.

42. Den 25. September lod Niels Nielsen, Provstiskriver paa Endrupholm, mig stævne til Gjørding Herredsting og Kjærgaards Birketing ang. vore Stolestader i Kirken, som de selv havde taget væk.

43. Den 9. Oktober var Jes Madsen i Mejlby med Jørgen Jepsen og mig paa Gjørding Herredsting og ligeledes 8 Tilhørsmænd til, hvad der passerede, men Niels Nielsen Provstiskriver med de 6 Mænd af Gørding Sogn, der var Besigtningmænd i Vilslev Kirke, kom ikke.

44. Den 13. Oktober var Knud Terkelsen med Jørgen Jepsen og mig til Kjærgaards Birketing og 8 Tilhørsmænd med os, men vor Modpart Niels Nielsen kom ikke Peder Nielsen spottede mig og min Kone paa det argeste.

45. Den 16. Oktober var Peder Madsen med Jørgen Jepsen og Thames Pedersen med Hans Nielsen ved Gjørding Herreds Ting Niels Nielsen Provstiskriver lod sit Brev læse og indskrive

46. Den 27. Oktober lod Peder Nielsen paa Kjærgaard mig stævne til Hunderup Birketing.

48. Den 4. November talte Jørgen Jepsen og jeg med Herr Biskoppen i Præstens Hus i Vilslev.

. . . .

51. Den 2. December blev Anders Usen i Vilslev kaldet til Kjærgaard og sat i Fængsel, thi Maren Steffenster mødte ham, da han kom med et Læs Mel fra mit Hus.

52. Den 15. December leverede jeg Herr Raads Skrivelse til Fru Biskopinden. Hun svarede, at hendes Herre havde talt med Peder Nielsen, og han mente, at Sagen vilde blive forliget. Den 18. og 19. December har jeg bedt om Svar paa Herr Raads Skrivelse, men paa Grund af de mange fremmede og Kapitels „Bestilling“ kunde det ikke ske.

53. Den 24. December var min Kone hos Herr Biskoppen og begærede Svar paa Hr. Raadens Skrivelse, men han svarede, at det skulde ske, før jeg rejste til Kiel, dog han vilde se at faa Sagen forliget.

54. Den 28. December lod jeg Peder Nielsen paa Kjærgaard ved Hr. Anders i Vejen og Hr. Hans i Vilslev skriftlig tilbyde Forlig. Han svarede, at jeg var hans gode Ven, og at jeg skulde sende Niels Nielsen Provstiskriver en saadan Seddel, saa vilde han hjælpe mig til Stolestadet igen.

55. Den 5. Januar 1683 var min Kone hos Herr Biskoppen om Svar paa Herr Raadens Skrivelse, men han svarede, at det var ikke smukt at besvære en Mand i de hellige Festdage. Kunde jeg ikke vente, til han fik Tid, saa maatte jeg rejse.

56. Den samme Aften kom Provstiskriver Niels Nielsen for min Bro og lod spørge, om han maatte køre igennem min Gaard. Jeg og min Kone gik ham i Møde med Fred og mente, at Sagen skulde forliges, men det var langt fra.

Til yderligere Oplysning om Striden føjes hertil Uddrag af en Del Skrivelser fra Lindenhan:

1. November 1681 til Godsbestyrer Mikael Gude, Lindeved:

Beder jeg venligen tage til Takke med disse 20 Fisk, som jeg med stort Besvær har samlet, thi jeg har i Fjor og i Aar ikke fanget en Laks og heller ikke kunnet faa nogen at købe. Jeg venter stadigt paa Besked om Fiskeriet i den nordre Sluse, og hvorfor Peder Nielsen og Niels Nielsen gjorde mig saa megen Spot for mine Penge. Og fromme Hr. Raad, jeg er kommet i stor Besvær med mine 4 Fag Hus, som trænger haardt til Reparation, fordi de Hørige (bl. a. en Hovedgaards arbejdspligtige) er efterladende

og ikke faar Tømmeret frem. Jeg beder Hr. Raad ved sin Barmhertighed være mig behjælpelig i alt, hvad det er ham muligt at gøre.

25. September 1682:

Min velfornemme gode Ven Jørgen Jepsen lader jeg vide, at jeg i Dag er stævnet til Gjording Herredsting og Hunderup Birkething angaaende Stolestadestridden, hvorefter I Eder kan rette og søge Thingdagen paa Husbonds Vegne at forsvare mig, thi jeg har ingen Penge at spendere paa Trætten med dem. De er os for kloge i Loven og for mægtige i Rigdom, og skal deres Tjenere til Kjærgaard Birkething vidne og sige, ligesom de vil have det.

Et udateret Brev fra 1682 til Grev Rantzau:

Eders højgrevelige Naade erindrer uden Tvivl, at De naadigst fæstede Deres Mølle i Jedsted til mig tilligemed Fiskeriet, ligesom mine Forgængere fra gammel Tid havde været berettiget dertil. Og da salig Erik Krages Fuldmægtig paa Kjærgaard, Peder Nielsen, egenmægtig vilde anmasse sig Fiskeriet i den nordre Sluse paa Grund af den halve Gaard i Vilslev, som Eders højgrevelige Exelence overlod ham, og vilde fortrænge mig, har De skriftlig anbefalet mig ikke at tillade dette, hvilket jeg da ogsaa adlød og efterkom, hvorover Peder Nielsen paaførte mig Fjendskab paa mange Maader og indestod sig i med Magt at lade fiske i den nordre Sluse. Men naar jeg trak Stigbordene og lod Vandet løbe, har hans Kones Broder især tvunget mig dertil. For at han kunde køle sit hævnerrige Gemyt paa mig, har han uden Tvivl hos sin Svoger, Provstiskriver Niels Nielsen, bragt det dertil, at han har ladet nedbryde og borttage begge Stolene i Vilslev Kirke.

(Derefter følger en Redegørelse for, hvordan Sagen udviklede sig), men derpaa har Niels Nielsen ladet mig stævne til Tinge, idet de mente ved Tingsvidner, nemlig deres egne Hørige, at kunne forskønne deres nederdrægtige Fremfærd med Nedbrydningen af Stolene og med Fiskeriet. Skønt jeg sammen med Delefoged Jørgen Jepsen, Mejlby, og andre ærlige Mænd var kommet tilstede paa Gjording Herredsting paa den bestemte Tid, og begærede, at mine skriftlige Indlæg maatte blive læst paa Tinge, er det bleven afslaaet af Herredsfogden imod al Ret og Lands Skik. Men jeg kan med troværdige, upartiske Tingsvidner bevise, at ingen andre end de forrige Møllere i Jedsted i umindelige Tider maatte fiske i Deres nordre Sluse.

Heraf ser Eders højgrevelige Naade, at man øjensynlig af bare Had og Nid vilde fortrænge mig ud af Guds Hus uden Aarsag og ellers ruinere mig med Proces, saa at jeg maatte forlade Møllen, tilmed da jeg som en Tysker ikke forstaar den danske Ret, og heller ikke har Tid til at lade mig jage fra den ene Domstol til den anden og forsømme Møllen. Heller ikke har jeg Penge til ved Hjælp af en Advokat at føre alskens Proces mod disse rige, stridslystne Folk. Jeg maa anvende alt, hvad jeg fortjener i disse vanskelige Tider, for at kunne betale min Afgift til min Øvrighed.

Desuden beder jeg om, at jeg, som bor i Fyrstendømmet, maa faa Tilladelse til at gaa til Prædiken, Skrifte og Alters i Farup Kirke, Haderslev Amt, som den, der ligger mig nærmest, og der at købe en Kirkestol til os begge. Kan det ikke tillades, da igen at faa vore Stole opsat i Vilslev Kirke af dem, der har ladet dem nedbrække.

1680 giver Præsten Hans Mortensen Friis min kære Sognemand og Tilhører Tobias Lindenhan Adkomst og Forlov til at maatte lade forfærdige og opsætte en Stolestand til sin Hustru paa det ledige Sted i Altergulvet og en til sig selv oppe paa Popelturet, eller om han kunde faa Thomas Puggaards, en Mand her af Vilslev, hans Minde at lade sætte en Stol paa den Plads indenfor hans ordinære Stolestand, som var bekvemmeligere og mindre bekostelig. Dette er med Mandens Minde sket til lige Fornøjelse til begge Sider.

I en Efterskrift: Undskyld mig hos Eders Husbond, at jeg ikke nævnede, hvor mange Penge I gav mig for Stolestanden. Aarsagen er, at han er min Svoger. Jeg saa ikke gerne, at der deraf skulde komme Uenighed.

11. September 1680 fortsætter Præsten: at den Stolestand, som Tobias Lindenhan i Vilslev Kirke var bevilget, blev nedbrudt af Niels Jakobsen og Thomas Puggaard, Vilslev, er mig noksom bevidst.

I 1683 foretog kongelige Kommissærer Opmaaling af Ribe, Lundenæs og Bøvling Amter. Herfra findes følgende: Ribe Amt, Kalslund Herred, Vilslev Sogn, Jedsted Mølle, tilhørende Hans Excellence Greve Rantzau til Breitenburg og beboes af Tobias Lindenhan. Samme Mølle har 2 Kværne, nemlig:

- 1) M a l t k v æ r n, drives med 1 Vandhjul, samme Hjul er $7\frac{3}{4}$ sjællandske Alen højt. Stenen i samme Kværn er bred uden Øjet 2 Alen og tyk $\frac{1}{2}$ Kvart.
- 2) R u g k v æ r n, drives i lige Maade med 1 Vandhjul, samme Hjul er $7\frac{3}{4}$ Alen højt. Stenen i samme Kværn er bred foruden Øjet $2\frac{1}{2}$ Alen og tyk $\frac{1}{2}$ Kvart.

Vandsamling til samme Mølle er Aaen, som løber mellem Holsten og Jylland, saa at der fattes intet Vand enten Vinter eller Sommer, undtagen i meget tørre Somre eller ved haard Frost. Møllen har sin Næring af nogle Bønder fra Græsted, Jerne, Jernelund, Hillerup og Jedsted.

I en Kladde til en Skrivelse til Kommissionen, dateret Spandet den 18. August 1683, men ikke underskrevet, klages over, at Landmaalerne har opmaalt Møllestenene, skønt Møllen ikke hørte til Ribe Amt, men til Fyrstendømmet Slesvig.

Og endelig findes følgende lille Seddel: Kære Broder Hans Nielsen lader jeg vide, at Hans Kongelig Majestæts Landmaalere er i Vilslev i den østre Rugvang at maale, og formener jeg, at de vil komme i Mølleholm

ved den nørre Sluse at maale i Morgen tidlig, og er til dig, Hans Nielsen og Jørgen Jepsen i Mejlbj min Begæring, at I vil være herhid i Morgen at paase det, at de med deres Maaling min Husbonds Gaard, Sluse og Dæmning ikke skader.

26. April 1688. Skrivelse fra Kristian Lindenhan, Jedsted Mølle, til Hr. Mikael Gude, Raad og Overinspektør over Grevskabet Lauenholm:

Vor salige Fader er død og har efterladt os faderløse Børn her paa Jorden, der ingen Bistand har, hvorfor de beder Hr. Raaden om som en from Øvrighed at være deres Forsvar og at være dem behjælpelig i alt med Hensyn til Møllerne og Sluserne, især et Par gode ny Møllesten, som de trænger haardt til, da Stenene paa begge Møllerne er meget daarlige, og de kan ikke faa nogle der paa Stedet, derfor beder de Raaden om at være dem behjælpelige med at faa Sten et Sted fra, og hvis den ene Mølle skal staa stille, kan de ikke betale Skylden (Afgiften), og der vil ogsaa medgaa saa meget dette Aar til Smed og Tømrer, og vi har ingen Penge, dog Gud være lovet har vi noget Korn, men det koster saa lidt, og vi kan heller ikke sælge det, og der har nu i nogle Aar heller intet Fiskeri været som tilforn, hverken Laks eller Aal. Vi har i dette Foraar været 3 Gange paa Seemgaard om en Laks til den velædle Herr Raad, men vi kunde ingen faa hverken for gode Ord eller Betaling . . . Den velædle Hr. Raad skrev i sin sidste gode Skrivelse, at vi skulde gøre vort bedste for at skaffe en frisk Laks til Paaske, hvad vi ogsaa har gjort. Saa snart vi kan faa en enten fra Seemgaard eller selv, saa skal den ædle Herr Raad meget gerne faa den. Beder om Hjælp til at faa Tømmer. En Hospitaltjener til Riberhus, Ebbe Mortensen i Gredsted, har et Stykke Jord liggende kort hinsides den nordre Sluse, hvorigennem Møllevejen har gaaet over den nordre Bro, „saa længe min salig Fader har været i Møllen, hvilket er en 25 Aar“. Nu har Ebbe Mortensen helt afgravet og ødelagt Vejen, saa at ingen fra den nordre Side kan komme derover med Vogn og lade deres Korn male hos os, og desuden har han gravet Jorden bort saa nær til Vandet, at Dæmningen ikke er mere end en halv Alen bred. Saa snart det bliver Højvande, bryder det igennem. Bliver det drøjt Vejr, saa kan Møllen ikke gaa, hvorved vi faar stor Skade, saaledes som Hans Windfeldt ogsaa har besigtiget det. Det er vort højeste Ønske, at den velædle Hr. Raad dog maatte blive saa stærk, at han selv kunde komme herud og besigtige det og være vort Forsvar som tilforn. Jørgen Jepsen har vi ingen Bistand af. Han forstaa intet og vil heller ikke forstaa det, men hvis vi havde en god Foged, der kunde hævde Lov og Ret paa den nordre Side, saa kunde han vel faa Vejen og Dæmningen derover, som var der før, og den Mand, der har gjort saadan Vold og Ran, kunde komme i stor Straf. Det skulde vel være det bedste Raad, at den velædle Herr Raad paa vor Naades Grev Rantzau's Vegne

skrev til Stiftamtmanden paa Riberhus, at Herr Amtmanden kunde være vort Forsvar, at vi kunde vederfares Ret, og lade det besigtige og forhandle med Forstanderen for Hospitalet derom, saa at Vejen og Dæmningen maatte blive ved Magt og Manden fra Gredsted maatte blive straffet, men det skal være med det første, før Sagen bliver forældet, saa vil Manden holde sig dertil, saa bliver Møllen og ligeledes vi ganske fordærvet og kan ikke blive ved Magt . . . Og beder jeg den velædle Herr Raad ganske ydmygelig, at han denne Gang ikke vil fortænke mig efter min ringe Forstand og Mening, men optage det i en god Mening, da det er min første Skrivelse, men hvad jeg denne Gang har glemt, vil jeg en anden Gang gøre bedre

Nogen Tid efter bliver Enken gift med Niels Kristensen. Der skal da foretages Skifte, og det giver Anledning til følgende Skrivelse, dateret Mejlbj den 29. Maj 1689, fra Jørgen Jepsen og Hans Nielsen Windfeldt:

Højædle og agtbare, velvise, velædle, vellærde hans højgrevelige Naades til Rantzaus velbetroede Herr Raad, Herr Michael Gude paa Lindevedgaard denne Skrivelse venligen til Hænde.

Højædle og agtbare, velvise, velædle Herr Raad, Gud allermægtigste spare og bevare Eder længe til Liv og Sjæl.

Vi underskrevne er forarsaget med denne ringe Skrivelse at anmode Herr Raad, eftersom vi haver bekommen hans gode Skrivelse i sin Mening, at vi skulde følge vor gamle Lands Lov med Jedsted Møller, da eftersom vi har været der med Fogden og 6 Mænd og registreret Boet, saa vilde han ikke have den Registrering afvidnet, som Fogden og 6 Mænd haver været over, men Niels Christensen vilde have 220 Daler afslagen først paa Registreringen, saa skulde der være ungefær 500 tilgode igen, dem vilde han have, at Møllerkonen skal nyde Halvparten af igen og Børnene den anden halve Part. Vi vilde, at om der havde været noget for højt sat, da vilde vi slaa en Snes Daler af, inden det kom ind i Protokollen, enten for Huse eller andet. Det var Niels Christensen ikke fornøjet med, saa turde vi ikke heller understaa os at slaa mere af, hvad de umyndige Børn kunde tilkomme efter deres salig Fader, thi Møllerkonen satte selv Prisen paa Mesteparten af det andet, som blev vurderet, eftersom hun vidste selv bedst, hvad det havde kostet, og der var velfornemme fremmede Folk til Stede den Tid, det blev registreret, baade gejstlige og verdslige, tilmed beholdt Møllerkonen hendes Seng og Kiste, uden at det blev sat (d. e. vurderet), og der blev kun vurderet een Seng, tilmed havde hun selv ladet velagtede Terman Knudsen i Hundebøl bede, at han vilde være paa hendes Børns bedste, som han havde lovet hendes salig Mand, og tog sig selv Værgemaal til for en af de yngste Sønner, og den ældste Søn var hans egen Værge, og Herredsfogden havde forordnet os at være Værge for nogle, og hendes Svoger,

som haver hendes Datter, for nogle, og fornævnte Terman Knudsen tilbød, dersom Niels Christensen ikke vilde være fornøjet med Vurderingen, da vilde han antage Møllen og skaffe en dygtig Karl til Datteren eller en Pige til Sønnen og siden svare Husbonden til sin tilbørlige Øvrighed og siden give Møllerkonen saa meget som det bedste Barn efter Loven, førend han vilde have, at de umyndige Børn skulde ske Forkort. Saa kunde vi ikke heller nedlægge Kongens og Lands Lov og Ret, som her er brugelig i Fyrstendømmet, indtil han viste anden høj Øvrigheds Tilladelse dertil, saa be- raabte han, nemlig fornævnte Niels Christensen, sig herpaa, at han vilde skaffe en kongelig Tilladelse dertil. Vi var nok tilfreds med en fra vor egen Højøvrighed. Nu indstiller vi det til Herr Raad, om vi skal lade den Vurdering afvidne eller ikke, og hvem der skal betale den, og det er derfor vor venlige Bøn og Begæring til Hr. Raad, at han vil paalægge fornævnte Niels Christensen, hvis vi skal være Børnenes Formynder og han beholde Møllen, at han enten maa stille os nøjagtig Borgen eller Møllen med Op- ladelse af Fæstet i Pant, herpaa er vi paa Børnenes Vegne en god mild Svar formodendes, hvilken Gud hannem igen rigelig vil belønne . . .

Skrivelse af 27. Februar 1693 fra Niels Kristensen til Grev Rantzau:

Eders højgrevelige Excellence bliver jeg underskrevne Deres Tjener og Undersaat i Jedsted Mølle i Kalslund Herred forarsaget ydmygeligst at be- svære med denne min underdanigste Skrivelse, hvori jeg klagende refererer den vidtløftige Proces, hvori min kære Sjælesørger, velærværdige og vel- lærde Hr. Hans Mortensen Friis, har bragt mig. Og hidrører fornemmelig Hovedsagen fra Mølle-Stolestadet, hvoraf flere andre Sager er opvokset og multipliceret. Og er min Besværing imod Præsten i Synoden i Ribe den 22. Juni sidstafvigte korteligen at gengive som følger:

1. At han har forholdt min Kone og mig Møllestolen og Stedet i Kirken, hvilket m. m. vidtløftigt er demonstreret i min Supplication og Klage- skrift over ham for Hans Excellence Stiftamtmanden og Biskoppen, ligesom ogsaa i mit Indlæg, som er indført i Konsistoriets Dom i Sagen. Hvori jeg formener, at Kirken og Guds Hus er forhindret mig og min Kone, hvorfor vi er bleven forarsaget, naar vi andægtige vil høre Guds Ord, at søge andre næst omkringliggende Kirker.

2. At da min Kone Lørdag den 28. Februar 1691 satte sig ned i Skriftestolen paa Knæ for ham (som for Guds eget Ansigt) og af et ang- rende Hjerter bad om Absolution, han da ikke har villet høre, men bort- viste hende haanligt fra det hellige Sted, og hun har maattet ventet saa længe, indtil de øvrige og tilbageværende Folk havde skriftet og var bleven tilsagt Syndsforladelse etc. Endvidere at han igen den 9. Januar 1692 gan- ske har bortvist mig og min Kone, os — som jeg formener — til den stør- ste Vanære og Beskæmmelse, kun af privat Had og Nid, og ikke har villet

antage os til hemmeligt Skrifte, hvorved vi er bleven hindret i vore Salighedsmidler.

3. At han den 4. September 1691 for Retten i Forsamlingen paa Hunderup Birketing har angrebet mig med — efter min Formening — utilbørlige Ord og forhaanet mig paa mit ærlige Navn og Rygte, saa vel som bagvasket mig, min Kone og Stifsøn med sine Skriverier og Misiver, hvilket han ikke kan bevise eller godtgøre.

4. At han den 23. November 1691 har lukket mig inde i Vilslev Kirke ved at dreje Laasen om og ligeledes lukket de Mænd og Personer, der var med mig, ude, saa at de ikke kunde komme ind til mig i Kirken for at se og tage i Øjesyn den Laas, som var sat for min Kones Stol øverst i Kirken.

5. At han lod min Stifdatter tilligemed sin Brudgom og Gæsterne vente længe i Kirken paa hendes Bryllupsdag, da det var et vældigt Regnvejr, der varede næsten fra Morgen til henimod Aften, førend Kirkedøren blev aabnet, ligesom ogsaa at Lysene paa Alteret ikke blev tændt under Ofringen, ligeledes at den i Rituallet forordnede Brudesang ikke blev sunget, men i Stedet derfor „Hvorfor bedrøves du, mit Hjerte“, hvilket, som jeg formener, ikke passer sig godt ved en saadan Lejlighed.

Nu følger herimod min Modstanders optænkte Besværinger imod mig, som han foregiver for at have et ydre Skin af Undskyldning, for ikke at blive anset og straffet for sine ovenfor beskrevne sælsomme Handlinger og for at blive anset for uskyldig af dem, hvem Sagen kommer for Øre, og for at de skal mene, at hans Sag skulde være bedre, end den er. Hans Besværing i bemeldte Concistorium sidst forledne 22. Juni til hans Frifindelse og min Skade, hvis det da kunde lykkes for ham, var som følger:

1. At jeg med min Kone havde holdt os borte fra Vilslev Kirke mere end Aar og Dag fra at høre Guds Ord dér.

2. At jeg og min Kone skulde have gjort Tumult i Vilslev Kirke den 28. Juni under Præstens Embedsforretning ved Absolutionen.

3. Paa Grund af min Supplikation og Klageskrift over ham for hans Øvrighed de dato 6. Marts 1691, hvilket han mener at være urigtigt.

4. At jeg imidlertid har holdt mig borte fra hans Menighed, skulde have forringet hans sædvanlige Offer og andre aarlige Rettigheder fra Møllen.

Paa ovenfor anførte mine og min Modstanders Prætensioner og Besværinger imod hinanden dømte de høj- og velædle Herrer i Konsistoriet imellem os, som omtalte deres Dom nærmere udviser, og de har ikke i ringeste Maade villet tage i Betragtning, at jeg var Klageren og ikke Præsten, men gav Præsten Ret, skønt det efter min Formening ikke var bleven bevist, at jeg og min Kone ved nogen Gerning eller Ord havde givet Anledning og Aarsag.

(Han ønsker nu, at Sagen appelleres, og mener, at der især bør tages i Betragtning):

Hvis jeg og min Kone havde været skyldige i en saadan Gerning, som Præsten, fornemmelig i den anden Post, tillægger os (som jeg underdanigst mener, at Præsten dengang selv gjorde sig skyldig i), da havde han vel straks givet mit naadige Herskab og Øvrighed saadant til Kende og ikke modtaget min Kone og mig den samme Dag den 28. Febr. 1691 saa vel som igen den 1. Juli samme Aar til hemmeligt Skrifte og absolveret os med Haandspaalæggelse.

(Han mener, at Sagen burde have været henvist til en verdslig Domstol. Endvidere paastaar han, at det, som hans Modstander især har brugt for at bevise Forseelsen, er et Tingsvidne paa Hunderup Birketing af 4. September 1691, som er indført i Dommen, men i en forvansket Gengivelse.)

Endelig og for det sidste skal det underdanigst omtales, at min Kones Stol, som tidligere i min salig Formands Tid eengang var nedbrækket i Kirken og dengang formedels Eders højgrevelige Excellences Hjælp og Assistance igen blev opsat, nu igen er nedbrækket uden forudgaaende Ret og Dom, efter at jeg den 1. og 2. Decbr. sidstafvigte har kunnet lade Højesterets Stævning forkynde for de paagældende . . . Min Modstander, der er Kirkeværge, har ladet overlevere mig en Extract, dat. den 7. Januarii sidstafvigte, der efter hans Foregivende skal være ekstraheret af en kgl. Konfirmation, ang. en General-Forandring af Stolene og Stolestaderne i Vilslev Kirke, som skal angaa Jedsted Mølle, under Dato d. 3. September sidstafvigte. Hvoraf fremgaar, at min Kone af særlig Naade bevilges en lille aaben Stol i Mandsstolenes Række under Prædikestolen (hvilket efter min underdanigste Mening er ubekvemt og ikke Skik i hele Landet, at Fruentimmeret saaledes skal staa lige foran ved Mandfolket), ligeledes tilstaaes der mig min salig Forgængers Stol, begge Dele for en aarlig Afgift af tilsammen fire Mark dansk, paa den særlige Betingelse, at det kun gælder, indtil den længst levende er død, men derefter skal være hjemfalden til Kirken, saa at altsaa deres Tanker er, at hvis vore Efterkommere i Møllen vil have de samme Stole efter os, skal de betale dem paa det dyreste.

Jeg stakkels Mand, som sidder med syv Stifbørn, har ved denne Proces lidt meget Afbræk i min Næring og Formue og formaar derfor ikke paa tilbørlig Maade at føre Sagen for Højesteret og andre behørigte Steder imod min Modstander. Jeg tager derfor min Tilflugt i dybeste Underdanighed til Eders højgrevelige Excellence som en naadig Herre og Øvrighed med underdanigst Ansøgning og Bøn, at De vil paatage Dem min retfærdige Sag og lade den, saavidt Retten tillader, føre paa mine Vegne imod min Modstander, der er rig og mægtig, og naadig hjælpe til, at jeg igen for mig og mine Efterkommere kan faa min Forgængers og min Kones Stole og Stader i Kirken, som de har bekostet opbygget . . . Men hvis det ikke kan ske, at jeg, min Kone og vore Efterkommere med Børn og Tyende, da for Fremtiden efter naadig Bevilling kan søge en anden Kirke i Nærheden for dér at høre Guds Ord og bruge Sakramenterne og give Kirken

og Kirkens Tjenere paa dette Sted den Ret og Rettighed, som vi forhen med Rette har givet. En naadig Bønghørelse ydmygeligst ventende og Eders højgrevelige Excellences Hjælp til Befrielse, saa at jeg stakkels Mand, der bor sønden Aa i Fyrstendømmet, ikke skal blive et Eksempel for det hele Land og Kongerige og saaledes blive fordærvet og ruineret.

Hvilket den allerhøjeste Gud visseligen vil belønne, og jeg forbliver stedse Eders højgrevelige Excellences

underdanigste, ydmygeligste tro Tjener

Niels Christensen.

Det gik imidlertid ikke godt for Niels Christensen i Møllen og som Ægtemand, og alle Parter enes om følgende Forlig:

Hermed gøres vitterligt, at Dags Dato er i Guds Navn sluttet og fuldbyrdet et uigenkaldeligt, godvilligt Forlig imellem Niels Christensen, Møller i Jedsted, paa den ene og hans Stedsøn Christian Tobiassen for sig og sine umyndige Brødre og Søstre paa den anden Side.

Nævnte Niels Christensen overgiver til sin Stedsøn Christen Tobiassen den af Eders højgrevelige Excellence den kongelige Statholder Herr Greve til Rantzau i Fæste hafte Mølle i Jedsted, tilligemed Fæstet, samt alle Bygninger, for saa vidt de hører til den, med alt hvad deri jord- og nagelfast er og alt Gods og Mobilier, der befinder sig deri, intet, hvilket Navn det end maa have, undtagen, ligeledes det forhaandenværende Kvæg, nemlig 3 Køer og 4 unge magre Svin, samt alt Korn, der nu findes saavel paa Loftet som i Maltkisterne, saa at han, Niels Christensen, af alt dette ikke forlanger at beholde mere end sine Klæder og noget Linned samt sine to Kister, saaledes og paa den Maade, at nævnte Christian Tobiassen fra denne første Maj 1694 at regne antager Jedsted Mølle, tilbørligt søger Fæste derpaa hos Øvrigheden og bestandig til rette Tid erlægger og betaler den aarlige Mølleskyld, som Niels Christensen har givet deraf og ellers ifølge sit Fæstebrev har at gøre, og herimod til Gengæld skal nyde den sædvanlige Mølleskyld, for hvilken godvillige Afstaaelse og Overladelse af Fæstet og nævnte Mølle og derved forhaandenværende Bygninger og hvad deri jord- og nagelfast er, ligeledes ogsaa de forhaandenværende rede Midler, Mobilier og Indgæld, nævnte Christian Tobiassen i Kraft af dette forpligter sig til at betale merermeldte sin Stedfader Niels Christensen indenfor 14 Dage imod Overlevering af Eders højgreveilge Excellences originale Fæstebrev, 40 Rdl., skriver fyrretyve Rigsdaler, at lade samme medtage sine Klæder og noget Linned foruden sine to Kister, desuden at betale efterstaaende Gæld, nemlig:

Mølleskyld fra Martini 1692 indtil 1. Maj 1693,	
som er forfalden	25 Tdr. Rug
Videre fra 1. Maj 1693 indtil Martini 1693	25 —
Endvidere fra Martini 1693 indtil 1. Maj 1694	25 —

Hvilke 75 Tønder Rug Riber-Maal, regnet 10 Skæpper paa Tønden, samme efter upartisk Riber-Takst, efter hvad Kornet til ovennævnte Tider har kostet i Ribe, i Løbet af 8 Dage vil betale Øvrigheden og indlevere Pengene her til Lindeved.

Videre Hr. Amtsforvalteren i Ribe, Hr. Jens Christensen			
de ham skyldige	36	Rdl.	
Terkel Hansen	20	—	
Jens Laursen	13	—	24 Sk.
Hans Schmit	5	—	20 —
Niels Nielsen	1	—	18 —
Niels Hansen Wienfelt	2	—	00 —
Christen Thomsen i Hillerup	6	—	32 —

ligeledes de ifølge den den 29. November 1689 holdte Skifteforretning enhver af hans Brødre, nemlig Hans, Tobias og Jacob, som Fædrene Arv tilkommende 57 Rdl. [skal vist være slesvigholstenske Daler, vistnok Courantdaler] 1 Mark $\frac{2}{7}$ Sk. og enhver af hans ugifte (d. v. s.: som ikke har faaet Udstyr) Søstre, nemlig Susanne, Else og Marie Tobiassen, de dem tilkommende 28 Schdlr. [vistnok: slesvigholstenske Dalere] 2 Mark $9\frac{1}{6}$ Sk., men ifald Niels Christensen skulde være mere skyldig end her ovenfor er specificeret, skal han selv hetale dette og Christian Tobiassen være fri derfor.

Og medens Niels Christensen vil søge at gøre sin Lykke hos en anden god Herre, saa lover Sønnen Christian Tobiassen at underholde sin Moder, saa længe hun bliver hos ham paa Møllen og kristfredelig vil leve sammen med ham og hans tilkommende Kone og vil forliges med dem, med fornøden Mad og Drikke saavel som med Klæder, saa godt som han selv har og nyder, ogsaa hvis hun vil forblive hos ham paa Møllen sit Livs Tid, at lade hende efter hendes Død ærlig stæde til Jorde, men skulde de ikke vel kunne forliges med hinanden og Moderen derfor drage fra Møllen, saa giver han sin Moder de hende ifølge ovennævnte Skifteforretning efter hans salige Fader tilkommende 57 Schdlr., ligeledes ogsaa de hende tillagte 32 Schdlr. 1 Mark 4 Sk. Begravelsesomkostninger og lader en Seng og en Kiste, som hun ved Skiftet forud har udtaget, og som ikke er bleven inventeret, følge med hende, men er ellers ikke forpligtet til at beholde sine Brødre og Søstre længere hos sig, end til de kan tjene andre gode Folk; sker det, at Moderen ikke vil lade Børnene komme fra sig, da skal Sønnen Christian betale dem de tilbørlige Renter af deres fædrene Arveportion, men ellers ikke være forpligtet med Hensyn til deres videre Underholdning.

Som det af fornævnte Skifte-Inventarium og af den nu forhaanden-værende og forhen specificerede Gæld kan ses, er der nu intet tilovers, hvorfor hverken Niels Christensen eller de samlede Børn ved deres Kones og Moders dødelige Afgang vil kunne fordre noget mere, især har de ganske givet Afkald paa al videre Arv efter deres Moder; sker det, at Moderen

bliver sin Levetid hos Sønnen Christian, tilfalder hendes samlede Efterladenskaber efter hendes dødelige Afgang ham alene.

Denne Contract er udfærdiget *in duplo* og til fastere og mere ubrødelig Overholdelse underskrevet af begge Parter, og derved er ogsaa aftalt, fordi der ikke var noget stemplet Papir ved Haanden, at hjemme kan de lade denne Contract oversætte i det danske Sprog og skrive paa sædvanligt Papir, men imidlertid og indtil da skal dette være fulgyldigt og forbindende.

Saaledes sket Lindeved den 8. Maj 1694.

Niels Christensen.

Christian Tobiassen.

Eigen Handt.

Michael Gude.

Til Vitterlighed.

I en Skrivelse dat. Jedsted Mølle d. 11. Juli 1695 beder Christen Tobiassen Lindenhan Hr. Raad om at maatte faa 12 Bjælker à 10 Alen Stykket samt 8 Træer til Saveblokke og 4 Træer til Stænger og Poster, da han har begyndt med Reparation af den nørre Sluse, og den befandtes mere brøstfædig, end man troede. „Gud ved, at det denne Aar med Kost og Arbejds løn til Tømmermændene falder mig tungt og besværligt“. Træet til Savblokkene og Posterne kan bedst tages fra Stavedskov og Bjælkerne fra Skovgaardsskov. Han klager over, at det Tømmer, som sidst er bevilget ham fra Skovgaardsskov, endnu ikke var kommen tilstede; „den sidste Gang, min Stiffader bekom Tømmer af Skovgaardsskov, blev der ogsaa noget hen (borte)“. „Item findes der en stor Uskikkelighed med Tjenerne, som skal gøre Arbejde ved Møllen, saa den største Del af dem, naar de kommer (og det tit Klokken 10 eller 11), er ikke andet end Dreng og Kvindfolk, der kommer sønderlig ingen Karlfolk. Skal der løftes eller bæres, saa maa Tømmermændene . . . og jeg deslige det bestille, hvorudover Tiden hængaar, og jeg skal betale dennem lige dyrt.“

Den 19. Juli 1695 befaler Grev Rantzau, at der skal gives Ordre til Birkefoged Peder Christensen paa Skovgaard om, at der skal udvises 12 Træer til Bjælker og 4 til Standere og Pæle i Skovgaardsskov eller Hopballe Skov og 8 Træer til Saveblokke i den Høgsbroske Skov Stavedskov.

Reparationen af Slusen var nødvendiggjort, fordi de overordentlig store Regne („Vandstyrtninger“) i Foraaret 1695 og de deraf følgende Oversvømmelser af alle Strømmene havde gjort stor Skade paa Slusen, saa at Møllen en Tid lang maatte staa stille. Michael Gude har sendt sin Søn derhen for at se, hvorledes det stod til, og denne har fundet, at Jedsted Mølle saavel som alle andre Møller i Nærheden har lidt stor Skade af Oversvømmelsen. Mølleren i Jedsted har anvendt al Flid paa at faa Skaden repareret, saa at han har haft store Omkostninger med Tømmermændenes Underholdning og deres Dagløn, og desuden har han daglig selv arbejdet med. Derfor anbefales hans Bøn om at faa tilstaaet Tømmeret. (Koncept til Gudes Skrivelse

til Grev Rantzau, dat. 17. Juli 1695, altsaa fremkaldt af Christen Tobiassen Lindenhans Supplik. af 11. Juli og efterfulgt af Grev Rantzaus Resolution af 19. Juli.)

Den 11. November 1695 sender Grev Rantzau Fæstebrev til Christian Tobiassen paa Jedsted Mølle i underskreven Stand til Gude til Videresendelse til Chr. Tobiassen.

Den 26. April 1703 skriver Christen Tobiassen til Poul Wagner paa Høgsbrogaard: Denne og Forvalter Gude har ikke villet modtage 9 Rdl. 34 Sk., som resterede af Møllens Afgift for det sidst afvigte Aar, men forlanger mere, hvilket ikke var i Overensstemmelse med Fæstebrevet. Førrend hans salig Fader fik Møllen, maatte Møllens Ejer (altsaa ikke Fæsteren eller Forpagteren) selv holde Møllen vedlige med Møllestene og Sluserne med Tømmermands Kost og Arbejds løn saa vel som Knopvognen, som Bønderne af Fortrædelighed ofte kører itu, hvilket han altsammen nu selv maa gøre, og det koster ham imellem Aar og Dag en anselig Hoben Penge. Og desuden maa han ved store Vandløb (d. e. Oversvømmelser) og Isdrift sætte sit Liv i Fare. Han haaber derfor, at man vil forskaane ham for yderligere Paalæg, „eftersom det ej er i min Magt eller Mulighed at kan give mere, end som mit Fæstebrev omformelder, thi Gud ved, at det falder mig tungt nok. Møllens Fiskeri betages mig formedelst de til Kjærgaard og Haderslevhus nyligen opkomne Fiskegaarde, saa vel som en stor Del af Møllegæsterne, mere end som i min salig Faders Tid, forhindres mig, idet at der er opbyggt for nylig 3 Møller, som i mange Aar har lagt øde, foruden at de andre omkringliggende Møller af deres Ejere holdes vel vedlige, hvilket er mig en stor Skade“ P. S. „Mads Jepsen af Hjerting sin Skift har været længe igennembrudt, saa der snart ingen kan komme til Møllen uden stor Besvær fra den nordre Side, og Vandet forløber, hvorvel jeg tvende Gange har skreven derom, beder gjerne, han maatte blive tilholdt den at forfærdige.“

Den 11. Maj 1703 klagede Christen Tobiassen til Greven. Klagen, der ikke foreligger, maa i alt væsentligt have haft samme Indhold som ovenstaaende Skrivelse. Forvalter Gudes Erklæring paa Klagen blev indhentet. Af Erklæringen fremgaar det, at de Haderslever og Kjærgaards Hørige har bygget et saakaldet Fiskerhus en Fjerdingsvej fra Jedsted Mølle, men det er bygget paa kongelig Grund, hvorfor ingen med Føje kan indvende noget derimod. Greven ejer kun Pladsen, hvorpaa Møllen og Huset staar. Den nordligste Vandsluse staar paa kgl. Grund, hvorfor den Jord, som kræves til Mølledæmningens Udbedring, hvert Aar maa købes og betales af andre Herskabers Hørige, og Mølleren maa aarlig leje alle de Landerier, som han har i Brug, af sine Naboer, ligesom hans Forgængere forhen har gjort.

Det er det sidste, der vides om Christian Lindenhans. Han er rime-

ligvis død i 1721. Den ny Forpagter, Niels Kristensen, kan dog ikke være hans Stedfader.

Jeg Michael Gude, højgrevelig Rantzau'isk Inspektør over de slesvigske Godser, gør vitterligt og bekender hermed, at min naadige Greve og Herre, Hr. Wilhelm Adolph, Greve til Rantzau og Løvenholm, Herre paa Breitenburg, Linved, Ridder, Hans Kongelige Majestæts til Danmark, Norge, Gehejmerraad og Kammerherre p. p., naadigst har approberet Licitationen paa Jedsted Mølle, som skete den 23. Marts d. A., hvor bemeldte Niels Christensen i Ribe blev den højstbydende paa 20 Aar paa følgende Conditioner:

1. Skal den nye Forpagter eller Lejer efter upartiske Mænds Vurdering betale til den afdøde Møllers Arvinger alt, hvad der af dem (ham?) er købt eller bleven forbedret paa Beboelseshuset, tilmed da bemeldte Beboelseshus tilhører Mølleren Arvinger.

2. Maa Niels Christensen enten stille tilstrækkelig Caution (suffisante Caution) eller i Mangel deraf forud betale et Aars Pension (d. e. Forpagtningsafgift) ved Tiltrædelsen af Møllen om Majdag 1722.

3. Paatager den nye Forpagter sig alle Bygningsomkostninger og anskaffer selv Materialierne, saasom Tømmer, Sten, Jern, Jord, og hvad der ellers kræves, og holder Møllen og Sluserne saaledes i Stand, som det bør og sømmer sig en ærlig Forpagter og Møller.

4. Skal Møllestenene og Bygningerne denne Majdag besigtiges og tages i Øjesyn, og der skal gøres en rigtig Specification derover.

5. Forpagtningsafgiften („Møllelejen“) 104 Rdl. skal som forhen ogsaa i Fremtiden betales og afdrages i 2 Terminer, nemlig Halvdelen 52 Rdl. til hvert Aars Martini (Mortensdag), og Resten ligeledes 52 Rdl. til Majdag, rigtigt i Courant Mynt til Registret.

6. Ifald Mølleren Niels Christensen skulde afgaa ved Døden, før end de 20 Forpagtningsaar er udløbne, da forbliver hans Arvinger i fuld og rolig Besiddelse (dog kun saa længe som de betaler Mølleforpagtningen („Møllelejen“) til rette og forhen meldte Tid, indtil de fulde Forpagtningsaar er udløbne.

7. Mølleren Niels Christensen skal straks ved Tiltrædelsen af Møllen i Indfæstning betale 50 Rdl. Courant, hvoraf 25 Rdl. betales til Registret og 25 Rdl. til den afdøde Møllers Arvinger.

8. Efter meldte 20 Aars Forløb skal Mølleren igen godtgøres denne betalte halve Indfæstning, nemlig 25 Rdl., af hans Efterfølger, eller ogsaa Forpagtningsaarene forlænges, saafremt han og det naadige Herskab kan komme til Rette med hinanden. Hvad Bygningerne (Møllehuset undtagen), Møllestenene og andre Mølleredskaber angaar, saa betaler den tilkommende Møller, Niels Christensen, alt efter Taksation, hvilket da, naar Niels Christensen eller hans Arvinger kommer derfra, ligeledes skal ske af dennes Efterfølger.

9. Beholder og nyder den fremtidige Møller det frie Fiskeri, ligesom hans Forgængere, idet dette er taget med i Betragtning i Forpagtningsafgiften.

Desuden skal de fornødne Møllestene hentes enten fra Hjerting eller Aabenraa ved Hjælp af de højgrevelig Høgsbroske og Mejlbyske Hørige og bringes til Jedsted Mølle, men det maa ske til bekvem Aarstid, og da der til bemeldte Stene og svært Tømmer kræves en stærk Blokvogn, saa skal Mølleren ligesom hans Forgænger anskaffe denne Blokvogn og holde den i Stand. De højgrevelige Hørige i det Mejlbyske („Mehlbyeske“) Fogderi skal som forhen slaa Pælene ved Broerne i Møllen og Sluserne i Jorden og forrette det derved forefaldende nødvendige Haandarbejde i den Udstrækning, saa vidt som det hidtil har været brugeligt, og naar det befindes, at Mølledammen er tilvokset og opfyldt af Jord og Sand, som løber ned fra oven med Strømmen, saa at denne paa Grund af den snævre Plads skærer saa meget bort af Mølledæmningen, saa at den let kan gennembrydes derved og Møllen tilføjes Skade, saa skal ogsaa nævnte højgrevelige Hørige i det Mejlbyske Fogderi ved Sommertid, nemlig før St. Hansdag, naar Saaingen er tilende, og før de slaar deres Enge, rense Mølledammen saa meget, som det er nødvendigt, og efterhaanden grave den gamle Strøm op, ligesom ogsaa rense den nederste Møllestrøm, saa vidt det er nødvendigt og hidtil brugeligt, for at Vandet kan have sit tilbørlige Afløb og Møllen ikke derved skal hindres i at kunne male. Hvad Mølledæmningen angaar, saa holder nævnte Mejlbyske Hørige den tilbørlig vedlige, idet enhver ifølge det gamle Skifte-Register har sit bestemte Skifte paa Dæmningen, men Mølleren skal lade alt saadant Møllearbejde ske paa den bekvemme og rette Aarstid, saa at de højgrevelige til Møllen liggende Hørige kan bære saadant Arbejde og Kørsel og ikke besværes over Formue, og maa Mølleren, Niels Christensen, sig altsaa i forommeldte forholde sig saaledes, at de Hørige ikke har Aarsag til at klage over ham. Imidlertid skal oftommeldte Niels Christensen med al Flid se til og bære Omsorg for, at han og hans intet forsømmer ved Møllen og Sluserne, eller besværer Møllegæsterne med mere end sædvanlig Maletold, langt mindre tillade, at noget, der med Rette tilhører Møllen, i nogen Maade bliver unddraget den, men besynderlig arbejde for den, og hvis nogen Stridighed derover skulde falde for, da skal han saadant give til Kende her paa Lindeved i rette Tid, saa at hans højgrevelige Excellences Rettighed kan blive hævdet og Rettens Assistance blive ydet ham.

Sluttelig befales det Mølleren Niels Christensen alvorligt, at han og hans omgaas Ild og Lys saaledes, at Møllebygningen ikke beskadiges ved hans og hans Husstands Skødesløshed, idet Mølleren, Niels Christensen, skal være forpligtet til at reparere og i Stand bringe Møllebygningerne og Sluserne paa egen Bekostning, saafremt de ved hans eller hans Husstands Uforsigtighed skulde komme noget til.

Til mere Forsikring (Sikkerhed) og Fastholdelse heraf er der forfærdiget to ligelydende Dokumenter heraf og underskrevet saavel af mig som af Mølleren og forseglet med vort Signet.

TOLDVÆSEN OG SMUGLERE

Allerede 1545 blev det befalet, at den, der hemmelig uddrev Øksne af Landet — over Kongeaaen — skulde have forbrudt sine Øksne og straffes som for andre stjaalne Koster, det vil sige ved Hængning, da baade Varens Værdi og den besvegne Told altid vil overstige den halve Mark, som efter jydsk Lov var Grænsen mellem Galgefugle og Tremarksmænd. Det varede da heller ikke længe, før Straffen for en Smugler bragtes i Anvendelse.

Lensmand Axel Viffert paa Riberhus fik i Foraaret 1570 Ordre til at flytte en Gaard fra Gredsted til Gredstedbro. Fæsteren skulde som Tilsvaret af Gaarden paase, at hverken Øksne eller Heste udførtes uden Bevis for, at der svaredes Told i Ribe. Handelsmændene skulde altsaa, før de drev over Kongeaaen, hente en Toldseddel i Ribe og forevise den for Opsynsmanden.

En Forordning af 1668 røber, at der er „adskilligt Underslæb ved Ribe Toldsted“. Det hedder, at Kongen fornemmer „med ikke ringe Mis-hag det idelige store Smugleri baade med Heste, Øksne, Køer og andet levende Kvægs Overdrivelse over Folding og Gredsted Broer, saavel og adskillige Varers Indførsel til Lands og til Vands udi Vores Købstad Ribe.“

Under disse Forhold var Stillingen for de kongelige Toldere overordentlig vanskelig. Selv om de mødte med den bedste Vilje, blev de dog efterhaanden nødt til at lukke Øjnene for meget og desuden: Nær en faar en Pund Tobak o den jen Yv aa en Dukat o den anden, hudden sku en saa ku sie? (S. Alkjær sig).

Det maa dog sikkert antages, at Tolderne og Toldkarlene for det meste har gjort deres Pligt. Men det kunde ogsaa hænde, at de ret haandgribeligt fik at føle, hvad der var Tradition. Man fandt mere end en Gang Toldkarle bagbundne, en enkelt Gang var det udført paa den originale, men praktiske Maade, at et Riveskift var stukket ind gennem det ene Ærme bag om Ryggen og ud af det andet Ærme, og dernæst havde man omsorgsfuldt lagt ham paa Ryggen.

En Jødekøbmand i Ribe truede med, at hvis han fik fat i en af disse Posekigere, saa vilde han tage Værket ud af sin Bornholmer og dernæst anbringe Tolderen derinde med Hovedet paa Værkets Plads. Dernæst vilde han tænde sin lange Pibe, og hver Gang han kom forbi Posekigeren, vilde han spytte ham i Ansigtet.

Naar man i „Drivetiden“ saa de store Studeflokke vandre ind til Ribe, skulde man ikke tro, at lignende Flokke vandrede udenom, thi det var ikke

Ribe med Riberhus i Middelalderen.
(Det kgl. Biblioteks Kortarkiv)

Smaating, der kom den lovlige Vej. Det var navnlig Hollænderne, der kom med deres jyske Opkøb. Saaledes passerede 26. Februar 1685 tre Flokke paa henholdsvis 168, 194 og 172 Øksne, og Dagen efter kom deres Landsmand Hans Sten med 845 Stude o. s. v. De kom aabenlyst og frejdigt, lod Studene antegne hos Bromanden norden Foldingbro overensstemmende med Forordningen af 8. Februar 1668, og da Broforpagteren sønden for Foldingbro (der var ligesom i Gredstedbro 2 Broer) forlangte først 1 Skilling pr. Stk. og derefter en „Diskretion“, fordi man passerede hans Bro, følte de sig oprørte. Skulde der være 2 Toldere i Foldingbro. De klagede til Stiftamtmanden, men samtidig snød de Toldvæsenet alt, hvad de kunde. Paa hemmelige Steder var der kommen andre Studeflokke over Aaen, og endnu før de naaede Ribe, blev de drevet vesterpaa ud til Stranden, hvor Hollændernes Skibe laa med Bør for Hjemlandet. Mange af Hollændernes Stude saa aldrig Ribe paa nært Hold, endsige Toldkarlene. Der blev drevet alskens Humbug med Antegningssedlerne fra Bromændene. Sedlerne vandrede fra Studeflok til Studeflok, kun Skælmerne fattede hvordan. For dog nogenlunde at faa Orden i Sagerne, ansattes 1675 en Mand i Farup, hvor Hovedvejen vel den Gang har gaaet. Han skulde tælle Studene. Hollænderne og deres Drivere skulde gøre Holdt i Farup, hvor kongelig Majestæts Tavle hang.

En kort Tid har der været Bromænd baade ved den store Bro i Varde og i Gredstedbro, men Kontrollen hjalp ingen Ting.

De værste Smuglere var vel nok Landets egne Beboere, baade dem, der boede i Grænseegnen, og dem, der kom langt nordfra. Udsmuglingen af Kreaturer ved Ribe tog Fart, navnlig efter at Brigader Geersdorf til Kærgaard i 1697 endnu uden at oppebie kongelig Tilladelse begyndte at holde 2 aarlige Markeder i Vilslev til stor Forargelse for Ribe Borgere, der ikke vilde lade sig berolige med Forsikringen om, at der i Huset i Gredstedbro stedse i Markeds- og Drivetider var Toldere fra Ribe til Stede for at hindre Smugleri, og at intet kunde komme over Aaen ved Vilslev, hverken nordfra eller sydfra, uden Konfiskation. Kan være, at alt, hvad der blev udtappet eller holdt fal paa Markeder i Vilslev, lovedes købt i Ribe eller i den privilegerede Fæstekro i Gredstedbro. Ribe var ikke til at stille tilfreds, thi Borgerne vidste godt, at det atter vilde gaa ud over Byen.

Blandt Smuglerne i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede fandtes en Mand, Jakob Bruerholdt, der handlede med Heste og i Reglen holdt til i Tømmerby. Et Par Toldkarle fandt ham der i 1711, men fik en frygtelig Medfart. Den ene af Tolderne blev grebet i Haaret og Øret og „rusket og tusket“, saa han troede, hans Liv havde Ende, Hans Kollega løb sin Vej, stærkt forfulgt af Beboerne, navnlig en Kvinde. Baade Jakob Bruerholdt og hans Folk var bevæbnede med Kaarder, og Jakob slog paa sin og sagde: „Her er for I Hundsfotter“.

I mange Tilfælde anvendtes ganske unge Mennesker og Børn til Smug-

leriet. En 17-aarig Pige fra Terpager og et Barn, Anna Thomasdatter, blev i 1710 lejet til at drive Køer over Kongeaaen. Først drev de nogle Køer til Sejstrup Vestermark, men undervejs kom der en Mand til dem og fik dem til at drive Køerne tilbage mod Terpager. Der maa altsaa have været Ugler i Mosen. Da Faren var overstaet, blev Køerne dreven over Aaen mod Vest og afleverede i Høgsbro, og det fik Pigerne hver 8 Skilling for. Grunden til, at man har faaet Børn og helt unge Mennesker til Smugleriet, synes at være, at de i værste Tilfælde kunde undskylde sig med, at de ikke vidste, hvad de gjorde.

Ved visse Lejligheder var Bommen ved Gredstedbro opbrudt, og Smuglerne passerede frit.

Man vil paastaa, at Hartkornet ved Kongeaaen var dyrere end andre Steder i Jylland, thi Beboerne regnede med den Fortjeneste, der kunde faas ved Smugleriet — og næsten alle deltog i Smugling —. Lodsejerne vilde have Andel i Fortjenesten, dels fordi Studene traadte Græsset ned, dels for at yde stedkendt Medhjælp. Næsten hver Nat fra Maj til November kunde en Grundejer have sin anselige Fortjeneste ved Smugleriet, saa det var ikke underligt, at Gaardene kostede 2 a 3 Gange saa meget som tilsvarende Gaarde andre Steder.

Et var saare vigtigt. Det maatte aldrig sive ud, hvem der ejede Studene, som Tolderne tog. Skete det, saa kunde Studehandleren ikke mere nære sig i Selskab med sine Ligemænd, fordi han havde været saa enfoldig at lade sine Stude tage bort ved Kongeaaen.

Den store Smuglersag fra Vilslev er mest stedlig fortalt af Jesper Madsen og gengives her.

Ved Vilslev Spange, omtrent en Mils Vej fra Kongeaaens Udløb i Vesterhavet, fandtes et Kontrolsted, hvor der var ansat en Kontrollør, der holdt en eller to Toldkarle, der som Udvidere skulde vogte Toldlinien, idet mindste til Gredstedbro og maaske endog længere, altsaa en Strækning paa $1\frac{1}{2}$ a 2 Mil, og paa den Strækning fandtes flere Steder, hvor man kunde vade gennem Aaen — se f. Eks. Kortet — og hvor Smugleriet let kunde foregaa. Ikke sjældent foregik Smugleriet ude ved Aamundingen. Man drev saa Studene et godt Stykke ud i Havet, især naar der var Lavvande. Her var Strømmen bred, næppe over en Alen dyb, med fast Sandbund, og det vanskeliggjorde Bevogtningen af Toldlinien i høj Grad. Et andet Sted fandtes et lille Stykke øst for Vilslev By. Vandet naaede her til midt paa Hestens Sider, der var fast Sandbund og ingen Huller i Aaen. Denne havde paa begge Sider Brinker paa 3 a 4 Alens Højde, og Egnen var flad og let overskuelig. Paa den søndre Aabred laa tre smaa Huse, kaldet Jedsted Kloster, og herfra kunde man ved Nattetid let signalisere med Lys for at advare Smuglerne, om der var Ugler i Mosen, som det hed paa Smuglersproget, naar Toldvæsenet var paa Færde. Smugleriet støttedes af Beboerne langs Toldgrænsen i allerhøjeste Grad. Der fandtes ikke et Menneske, der

var villig til at stille sig paa Toldvæsenets Side, og var der en, som var mistænkt derfor, kunde han godt forskrive sig til Rakkerne, thi han blev afskyet som en pestbefængt. Men til at hjælpe Smuglerne var der Hænder nok tilrede. Sagen var den, at man betragtede Tolden og Toldvæsenet som et Indgreb i den personlige Frihed og Smugleriet for et fuldtud personligt Nødværge. Det var den store Begrebsforvirring, som en Toldgrænse midt igennem et dansk Land afstedkom.

Regeringen var vidende om Lovbruddet, men Enevoldsregeringen havde langt lettere ved at give Love end faa dem overholdt. En Gang imellem vaagnede den op og slog ned mellem Smuglerne. Anledningen denne Gang var en Kaptajn Muth, som laa i Vilslev, der ligger paa Kongeaaens nordre Bred. Der var af Frederik den fjerde bleven oprettet en Militz, som bestod af Bønderkarle, der ikke blev indkaldt for at aftjene deres Værnepligt i Garnisonsbyen, men forblev paa det Gods, hvor de hørte hjemme og tjente hos Fæstebønderne. De havde kun Øvelse om Søndagen og en ganske enkelt Søgnedag, men derfor laa Befalingsmændene rundt omkring i Landsbyerne. Saaledes var Kaptajn Muth kommet til Vilslev.

Natten mellem den 20. og 21. September 1728 kommer Kaptajnen ridende paa Vejen mellem Hunderup og Vilslev, og her træffer han paa Frøsig Mark en Flok Stude, som han ikke tvivlede om skulde smugles over Kongeaaen. Militzen havde nemlig faaet Paalæg om at være Toldvæsenet behjælpelig med at vogte Grænsen, og der var ikke alene Ære ved at beslaglægge en Flok Stude, men ogsaa en betydelig Fordel. Kaptajnen forsøgte nu først at faa at vide af Driverne, hvem Studene tilhørte, men de vilde ikke ud med Sproget. I Nattens Mørke opdagede han imidlertid, at den ene af Driverne var en Karl i rød Trøje og sorte Bukser, altsaa en Soldat, ellers havde han maaske opgivet Ævret, men i Soldaten har han en af sine Undergivne for sig, og det gav ham Haab om et godt Udfald af Anholdelsen. Han forblev derfor hos Studene.

Imidlertid var Ejeren af Studene bleven underrettet om Anholdelsen. Det var Forpagteren paa Kærgaard, Jep Darum, som snart kom tilstede. Allerførst begyndte Jep Darum at true Kaptajnen, endog med en Pistol, og da det ikke hjalp, prøvede han paa at lokke ham ved at tilbyde ham den bedste Stud i Flokken, om han vilde opgive Anholdelsen. Men det kunde ikke friste Kaptajn Muth, thi der var 31 Stude i Flokken, og de var alle hans, naar han kunde gennemføre Anholdelsen. En anden og meget større Flok paa 60 Stude havde han imidlertid ikke lagt Mærke til; de var lejret lidt østligere, og som det lykkedes at faa drevet ind i et Krat, da man mærkede Uraad. Muth kunde ikke forhindre, at den anholdte Flok blev drevet til Kærgaard. Han fulgte vel med, men her blev han drillet paa saa mange Maader, at han i Dagningen maatte ride hjem med uforrettet Sag. Samme Nat blev 61 Stude drevne over Kongeaaen ved Jedsted Kloster. Natten efter, mellem den 21. og 22. September, blev atter en Flok paa 44 Stude

drevne over Aaen fra Forpagterens Broder, Petter Darums Gaard i Vilslev. Gaarden laa den Gang tæt nede ved Aaen, og lidt vestligere fandtes et ypperligt Vadested. Det var rigtignok lige for Næsen af Toldkontrolløren, men de har vel nok udspejdet, at Toldvæsenet ikke var hjemme.

Ærgerlig over, at han ikke fik noget ud af Anholdelsen, meldte Kap-tajn Muth Sagen til Øvrigheden, ikke alene til Stiftamtet, men ogsaa til Rentekamret. For endelig en Gang at statuere et Eksempel, blev der ned-sat en Kommission, hvis Formand blev Stiftamtmand Gabel i Ribe. I No-vember 1728 begyndte Forhør og Undersøgelser, der varede et helt Aar igennem. I de første Møder var indkaldt 12 Anklagede og 60 Vidner. Blandt de første var Lars Frandsen, Darum, som havde en Del Synder paa paa sin Samvittighed. Han havde nu for det første samlet 40 Stude i Da-rum Forte, en Hulvej, der gaar øst for Byen, og drevet dem gennem Da-rum Sønderby til Vilslev Aamunding og derfra til Ribe Holme. Dernæst havde Hans Nielsen samme Dag hjulpet hans Søn Frands Larsen at drive en Flok paa 20 Stude til Ribe for at lade dem fortolde, og da de kom til Bredebro, var de andre allerede ankomne. Det var et Kneb, man tit greb til, at tage de bedste ud af Flokken for at lade dem gaa til Toldstedet og lade dem fortolde, medens man lod den langt større Flok gaa uden om. Hermed mente man at kunne narre Toldvæsenet. Det var ogsaa galt med Jørgen Ravn paa Lundgaard, en Søn af Præsten i Farup; han har smuglet 50 Stude over, men Kristen Frøsig kan stikke dem alle, thi han har 78 paa sin Samvittighed. Hvorledes det gik Jørgen Ravn og Lars Frandsen vides ikke. Jep Darum fik en saa stor Bøde, at han næppe har betalt den, men maaske afsonet Straffen. Kristen Frøsig maa have klaret Bøden stolt, thi der er gaaet megen Tale om den store Rigdom, der fandtes i den Frøsigiske Gaard i Jedsted, som skal have været saa stor, at man maatte maale hans efterladte Penge i Skæppe. Kristen Frøsig har ogsaa haft Maskepi med Forpagter Niels Skade paa Sneumgaard. Denne skal endog have tilsagt Folk til Smugleri som til andet Hovarbejde uden Betaling. 24 Stude skal de have været fælles om at smugle over Aaen, men desuden har Niels Skade paa egen Haand smuglet 36 Stude over og ved denne Lejlighed bestukket Bromanden Peder Skade i Gredstedbro, der saaledes ogsaa kommer i Fedteri. Naar Niels Skade har kunnet bestikke Peder Skade, saa hænger det saaledes sammen, at det var Fader og Søn. Det er en gammel Slægt paa Eggen, hvis Fædre kendes i det mindste gennem 6 Slægtled og skiftevis har heddet Niels og Peder med Tilnavnet Skade. Heller ikke den Darumske og Frø-sigske Slægt er uddød, den sidste endog meget forgrenet og talrig. Saa er der Frands Sørensen fra Darum, han skal være den værste af dem alle. Man kan rigtignok ikke overbevise ham om, at han har smuglet mere end 10 Stude over, men han fortøder aldrig, har aldrig mødt for Kommissionen efter Indstævning, og det er vel, fordi han ved Ribe Byting „er idømt Bø-der til 350 Rigsdaler Kurant, eller i Mangel af Betaling Arbejde udi Frede-

ricia Skubkarre". Saa var det vel ogsaa klogest at forsvinde. Der gaar endnu dunkle Sagn fra den store Smuglertid herude i Grænseegnen, om hvorledes en og anden fremragende Mand har været i Fedtefadet og er bleven dømt til Skubkarren, men hvorledes det saa er lykkedes for dem at købe en Mand til at stille for sig, saa den skyldige er sluppen fri, dog ikke anderledes, end at han en Gang om Aaret maa stille selv, tage Slavedragten paa og gaa med Skubkarren. Disse Sagn har bidt sig saa fast i Folkebevidstheden, at selv oplyste Folk har troet derpaa.

Det følgende er efter P. Eliasens „Kongeaen“:

Fra ældgammel Tid var der kun tre alfare Veje over Toldskellet: Gredstedbro, Foldingbro og Koldingbro. Smugvejene derimod utallige. I 1790 udvide's de officielle Veje til 7, hvoraf den ene bliver ved Vilslev. Den nye Overgang skulde anlægges ved „Spanghuset“ med et Kontrollørhus og en lille Have paa den søndre Side af Aaen. En Kontrollør fik 100 Rigsdaler i Løn, en Bomkarl 10 Rigsdaler. Kontrolløren i Gredstedbro fik 200 Rigsdaler.

De anerkendte Aalegaarde i Kongeaen maatte ikke mere bruges som Overgang over Toldgrænsen. Denne Egn's Aalegaarde var ved Hjortlund, Brokjær, Gredsted By, Gredstedbro, Jedsted Mølle og en ved Vilslev tilhørende Præsten og 4 Bønder. Og med Hensyn til Baadene, da var der 1 eller 2 til hver Aalegaard, medens der dog var 5 Baade i Vilslev, en for hver af de fire Bønder og en tilhørende Præsten.

Toldvæsenet forlangte, at alle Baadene skulde laases for ikke at blive misbrugt, og midt paa hver Aalegaard skulde der anbringes Stakitværk med en laaset Laage. Som det nu var, kunde Smuglerne løbe over ved Aalegaardene, saa meget de vilde.

Tolderne synes ikke at have haft stor Evne eller Lyst til at gribe ind i den store Varesmugling, der fra Udlandet eller sydfra foregik ind i Landet. Naar der findes noget derom i Tiden omkring 1700, er det altid i Forbindelse med Mistanke for Heste- og Kvægsmugling. Rider en Karl paa en Hest med 8 Alen Vadmél, saa anholdes han for Hestens Skyld, men Tøjet nævnes naturligvis ogsaa, idet der er baade Ind- og Udførselstold paa Uld. Præsten i Farup, Jørgen Jørgensen, vilde i 1682 udføre noget Honning og 2 Tønder Mjød, og samtidig vilde hans Sognebørn til Klipleve med nogle Stude. Det hele blev grebet af Toldvæsenet, men da Varerne kom fra „Friheden“ eller Kalslund Herred, maatte Myndighederne pænt levere Varerne tilbage. Mjøden var bleven fordærvet, og de maatte erstatte den, „saafremt Straf skal undgaas“.

„Friheden“ var et Bælte langs Grænsen, hvor Beboerne havde visse Rettigheder og Lempelser. Disse Rettigheder blev i høj Grad misbrugt og gjorde, at Toldgrænsens Overholdelse blev endnu mere forvirret.

Maaske en af Grundene til, at Tolderne tager noget varsomt paa Vare-

smugling, er, at en Konfiskation ikke er saa lønnende som ved Heste og Stude. At de ikke har haft Øje for Varesmuglingen er umuligt. Den blev drevet i stor Stil langs hele Grænsen. Ogsaa Hollænderskibene deltog deri. De hollandske Sømænd satte saaledes Smuglervarer i Land paa Generalmajor Joakim Schacks „Stavn“ i Lille Darum 1675. Stiftamtmanden skriver til Generalmajoren: Jeg er vis paa, at Generalmajoren ej gjerne i sin Fraværelse vil se og fornemme, at hans Tjenere bedriver noget Underslæb til kongelig Majestæts Tolds Forkrænkelse.

Talrige Varepakker køres ind i Ribe, gemt under Halm og Tørv, og 1696 gives der Befaling til, at Bønderne omkring Ribe ved Herredstingene og fra Prædikestolene skal advares paa det kraftigste mod denne Trafik. Der trues med, at ikke blot Smuglervarerne, men ogsaa Heste og Vogn, der fører dem, skal konfiskeres, foruden anden tilbørlig Straf efter Loven.

Endelig er der det ældgamle Kneb at gemme kostbart Smuglergods inden i billige Toldvarer. En uskyldig udseende Salttønde kan godt rumme Tobak eller Sukker. Endnu billigere er det at bruge Tvebakstønder, idet en Tønde udenlandske Tvebakker kun koster 16 Skilling i Told, medens en Tønde Salt koster 64 Skilling. I en saadan Tvebakstønde kan dyre Silkevarer eller lignende kostbart Gods udmærket være gemt. I Begyndelsen gaar det let med at smugle Varerne ind paa den Maade lige for Øjnene af Toldvæsenet, der selv maa sætte sit Stempel derpaa. Senere bliver dette Fif for kendt, det røbes i hvert Fald i Forordningen af 28. Juni 1666.

Tolderne ved Grænsen fik i Tidens Løb mange Hverv ud over deres Hovedbestilling. I 1681 maatte Folk vende deres Lommer ved Toldskelle for at vise, hvad Penge de medførte, hvad enten de saa kom nordfra eller sydfra. Tolderne skulde nemlig have Opsyn med, at der ikke indførtes fremmed Smaamønt eller udførtes dansk „grov Mønt“.

I 1702 var Grænsen fuldstændigt spærret for flygtende Bønderkarle. Frederik IV havde givet Befaling til Oprettelsen af den saakaldte Landmilit, og efter Forordningen af 31. December 1701 skulde der udskrives dygtige Karle til Dragoner. De maatte ikke løbe deres Vej sønderpaa før Udskrivningen havde fundet Sted, „det være sig Rytterbøndernes eller Hustruers Brødre, Sønner, Tjenestekarle, Dreng eller hvem det kunde være under største Straf paa Ære og Velfærd.“ Kongens Toldere og Toldbetjente skulde passe paa ved Skellet og paagribe Desertører, som skulde føres til Ribe. Ogsaa den sædvanlige Udrejse af Mænd og Kvinder, der foregik hvert Aar fra Nørrejylland ved St. Hansdagstider til Slesvig eller til Ejderen og Ditmarsken, skulde midlertidig standses. Der var ogsaa mange unge Folk fra Jylland, der plejede at tage til Højer, hvor der altid laa Fartøjer færdige, som sejlede til Holland, Hamborg eller andre Steder. At der alligevel paa Trods af alle strenge Befalinger i det 18. Aarhundrede løb en Mængde Folk over, enten for at tjene i det slesvigske eller for at udvandre til Holland, Datidens Amerika, foreligger der mange Vidnesbyrd om.

I Kølvandet af Krig og Dyrtid følger altid en Nedgangstid for Moral og Ærlighed. Dette viste sig i høj Grad langs Kongeaaen i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede. Helt sjældent havde det vel ikke været, at en Toldembedsmand havde set gennem Fingrene med Snyderier, og enkelte havde vel ogsaa været medskyldige, men nu viste det sig, at næsten hele Grænsestyrken optraadte som Bedragere. I adskillige Aar gik det hen uden Opdagelse, men endelig revnede det, og en Kommission undersøgte Forholdene. Resultatet var bl. a., at Toldkontrolløren i Gredstedbro 7. Maj 1818 dømtes til 12 Aars Tugthus. Haardst syntes Straffen for en Underbetjent i Ribe, Peder Poulsen. Han skyldte Konrad Nielsen i Vilslev 9 Rigsdaler, og for at blive kvitteret for sin Gæld, forfalskede Poulsen en Toldseddel fra 7 til 17 Heste. Nu dømtes Poulsen til 2 Aars og Konrad Nielsen til 6 Maaneders Tugthus.

Haarde Følger fik et Sammenstød 1831 paa Stenderup Hede, hvor to Toldkarle, Laust Jakobsen fra Gredstedbro og Hans Jørgensen, Vilslev, havde fundet 67 Vogne, der var kommet kørende med Smuglergods over Plougsvad. Vognene var ledsagede af nogle Karle med Geværer og Stokke, og da Tolderne vilde gøre deres Pligt, blev de slaaget med Geværpiberne og Kolberne og truede paa Livet. En af Tolderne havde sin Pistol og Sabel fremme, men Pistolen sloges ham af Haanden, og da han endelig flygtede op paa Høloftet i et lille Hus i Nærheden, skød man efter ham. Huset blev omringet og Beboerne opfordrede til at udlevere „Skurken“, hvad de dog ikke vilde. Hans Jørgensen, der ikke fik sig reddet ind i Huset, blev værst tilredt og døde 4 Uger efter Overfaldet.

Efter 1831 synes der ikke længere at være kørt Smuglerlæs over Kongeaaen. Læssene blev kørt tæt op til Aaen, og saa bæres Godset over, hvorefter Pakkerne fordeltes mellem en Række Bærere. Bærere, hvoraf mange er i nær Slægt med Jedsted Møllens nuværende Ejere.

Den almindeligste Maade at faa Brændevinsankrene over Aaen paa, var at trække dem over i et Reb. Rebet fastgjordes i et eller flere Ankere, og i den anden Ende bandt man en „Smuglerhammer“, det vil sige en Hammer med et Hul i Skaftet. Saa kastedes Hammeren med Linen over, og naar Tiden var belejlig, haledes nordfra Ankrene over.

Dette Kneb var ogsaa kendt i Ribe, hvor Brændevinsankrene var skjult i Nibsaa. I „Ribe Stifts Avis“ findes en Meddelelse om, at man op imod Ribe Vejr mølle i 1827, altsaa før Ribe fik slesvigsk Toldrettighed, i Oktober Maaned fandt en Line paa 97 Favne lang. Til Linen var der bundet 4 ny Halvankere med Brændevin, og for at holde Ankrene nede, var der bundet 37 Pund Bly i 4 Lodder til dem. Man skønnede, at den anden Ende af Linen var fastgjort i en højtstaaende Borgers Have.

Sprit blev smuglet over i 20 Kandens Ankere. Hver Mand tog sit,

og man gik saa i en lang Række med betydelig Afstand mellem hver af Bærerne. Det foregik i mørke Nætter, og Vejen gik over Grøfter og Gærder. Blev en af Smuglerne grebet, raabte han saa højt som muligt for at advare de andre, som saa spredte sig til alle Kanter.

Forud for saadan et Togt havde man i Reglen skaffet sig at vide, hvor Tolderne var. Ofte var der sat Vagt ved Tolderens Bolig for at passe paa, om han gik ud. Tolderne maatte derfor udvise Snedighed og forlade Huset i Mørke ad en Bagdør eller Vindue, og ligeledes, naar der Aften eller Nat bankedes paa et Vindue hos Tolderen, skulde han ikke svare „Her“ eller „Ja“ — det kunde være Smuglere, der vilde vide, om han var hjemme.

Naar Bærerne var en Mil fra Toldskellet, var de ude af Grænse-distriktet. Saa kunde Varerne aabenlyst læsses paa Vogne og køre nord-paa. Var man først i Kikkenborg Kro ved Bramminge, saa var Faren forbi, og man generede sig ikke synderlig mere.

Pastor Feilberg, Darum, fortæller efter en gammel Mand i hans Sogn: „Det var nu Søren Thomsen, han var en Bands Karl til at løbe. Vi skulde en Aften have et Parti Lommetørklæder baaret over, og for Nemheds Skyld havde vi svøbt dem om os inderst paa Kroppen. Søren havde saa lagt sig oppe ved Kirkegaardsdiget, hvor han vidste, Toldbetjentene patruljerede. Han skulde skaffe dem af Vejen. Han laa ganske stille i Skyggen, da de kom. „Hvad er det“, sagde en af Betjentene, „jeg synes, der ligger et Menneske. Hvem er det?“ Søren svarede ikke. Saa sparkede Betjenten ham i Siden: „Vil du se, du kan staa op“. Søren var ikke sen, men fo'r afsted, alt hvad han kunde løbe, idet han blev ved at raabe: „Hvor a er, er der flere“. Toldbetjentene fik en varm Jagt efter ham langt øster ind over Heden, naturligvis uden at fange ham. Det mindes jeg vel, vi kom ogsaa i Fart, og da vi henad Morgenstunden kom ind i den Gaard, hvor vi skulde lægge Tøjet, det var i Aastrup, havde Lommetørklæderne smittet af, og „Kong Kristian stod ved højen Mast“ var helt tydelig at læse bag paa min Ryg“.

Kræmmerne træffer man Gang paa Gang. I Reglen kaster de deres Pakker og flygter. Pakkerne er store og af ret betydelig Værdi. Saaledes efterlod 2 Kræmmere, der i Januar 1842 maatte flygte, Pakker, der vurdredes til ialt 72 Rigsbankdaler. Der var i dem stribet Sirts, blomstret Bomuldstøj, blaat Klæde, Kalico-Tørklæder, en Mængde Bomuldstørklæder, rødt Merinos, hvidt Shirting, Mouselin, vævede Bomuldskniplinger, Knapper af Horn, Glas, Messing og Kamelgarn samt en Del Isenkram, Barberknive, Penneknive, Lommeknive, Sakse, Lysesakse, Fritbor, Spigerbor og endelig nogle Uhrkæder og Messingringe, Det var dog ikke alle Kræmmere, der havde Isenkram med.

Omkring 1840 rejstes Spørgsmaalene i Stænderforsamlingerne om Toldgrænsens Ophævelse mellem Nørre- og Sønderjylland, og mange klartseende Mænd satte al deres Kraft ind paa at faa ophævet Toldgrænsen mellem

Kongeriget og Hertugdømmerne. Vanskelighederne laa i Statens Skatteindtægt af Tolden og Hertugdømmernes Særrettigheder. Om Brændevinsmugleriet udtales der: Det vil næppe være overdrevent at hævde, at der aarlig indføres 2 Millioner Potter Brændevin fra Hertugdømmerne. Deraf fortoldes ialt 53,370 Potter. Naar man nu ved, at igennem Ribe ugentlig flere Fragtvogne belæsset med Brændevin passerer nordefter, og paa den første Mil, hvad Belæsning angaar, forsvinder, saa kan man med temmelig Vished antage, at paa hver af Aarets 365 Dage, den ene mere, den anden mindre, upaatvivlelig indsmugles over 3000 Potter Brændevin, hvad næppe nogensinde vil kunne forebygges. Grænsen er paa en Udstrækning af 8 Mil besat med 50 Embedsmænd og Bøtjente, til hvilke holdes 36 Heste. Enhver, som kender Grænsens Personale, vil indrømme, at de er brave og retsindige Folk, men hvad har de med al deres Paapassenhed i Løbet af et Aar set sig i Stand til at udrette? Efter ihændehavende Beviser er der konfiskeret og ved Auktion bortsolgt 8686 Potter. Det paa lovlig Maade indførte saa vel som det konfiskerede beløber sig saaledes ialt til 62,056 Potter, og vistnok ikke en Tyvendedel af, hvad der paa ulovlig Maade er indført.

En anden Stænderdeputeret, Kromanden i Vejen, P. Thomsen, peger paa det moralsk fordærlige i Toldgrænsen gennem Landet i følgende:

„Hvad Toldgrænsen angaar, da har jeg vistnok saa megen lokal Kendskab til denne, som nogen kan have, da jeg i nogle og tredive har været bosat i Tolddistriktet, og jeg, som alle, der kender Forholdene, overmaade meget maa ønske Toldgrænsens Ophævelse, thi dens Tilstedeværelse ikke alene politisk, men ogsaa i moralsk Henseende er meget fordærlig. Det er saaledes i det Distrikt, hvor jeg bor, næsten umuligt at faa en dygtig Tjenestekarl. Saa snart en Dreng er konfirmeret og er bleven Karl, skal han være Kræmmer. Han søger da af en eller anden Købmand at faa en Pose med Varer, som han gaar og dingler med paa Nakken, indtil han lidt efter lidt bliver et saa unyttigt Medlem af Samfundet, som man vel kan tænke sig. Der kan vel nok være enkelte af dem, som er heldige nok til at gaa uantastede, men de fleste bliver dog anholdt, uagtet det just ikke er saa umaadelig vanskeligt at slippe over Grænsen, navnlig siden den sydlige Side er bleven fri, og de kan aldeles uhindret gaa hen og lægge deres Kram ved den søndre Bred af Aaen. Jeg har selv været Øjenvidne til, at et saadant Smugleri ved højlys Dag er gaaet for sig. Det gaar endog saa vidt, at de, naar der er Fare paa Færde, har Trompeter, hvormed de giver Signal til Vedkommende, at de skal tage sig i Agt. Naar en Karl har været Kræmmer en Del Aar og derved for en stor Del er bleven fordærvet — thi det er sjældent, de fortjener sig nogle Penge og bliver til brave Folk — og han af en eller anden Grund ikke kan eller vil drive denne Haandtering længere, bliver han Smugler for en anden Kræmmer, og han bliver om muligt end mere fordærvet ved Svir, Drik og alskens Unoder. Tilsidst bliver de de allerudueligste Subjekter i hele Staten. Naar de da

ikke duer længere til at være Smuglere, bliver de Angivere for Toldvæsenet. Saavel for Kræmmeren som for Smugleren har Loven fastsat Straf, men er Angiveren bedre.“

Endelig den 6. Oktober 1850, Kong Frederik VII.s Fødselsdag, udstedte Ministeriet Kundgørelse om, at Toldgrænsen ophævedes fra 1. Januar 1851.

Den 30. Juli 1851 solgtes Toldstederne i Jernvedlund og Darum, i de følgende Dage de øvrige.

Under Krigen 1864 var Kongeaaen igen Toldgrænse i en Tid, hvor Smuglingen navnlig af Stude tog Fart. Den 21. November 1864 solgtes i Gredstedbro over 1000 Potter Brændevin og Sprit, en Del Stude samt Cigarer og Tobak, altsammen konfiskerede Sager.

Efter Fredslutningen 1864 blev Kongeaaen længere mod øst Landegrænse og dermed ogsaa Toldgrænse, men det berører ikke direkte Jedsted Mølle og nærmeste Omegn, selv om der gik Rygter om Smuglerier, dog vistnok i beskedent Omfang. Under Verdenskrigen og indtil Genforeningen var Smugleriet over 1864—1920 Grænsen saa omfattende som nogensinde tidligere, men det vedkommer jo heller ikke direkte Jedsted Mølle og Kongeaaen fra Villebøl til Vesterhavet.

DEN ALMINDELIGE TILSTAND PAA EGNEN FRA OMKRING 1600 TIL ca. 1800.

9. December 1631. Bønderne i Vilslev Sogn har i Aaret 1630 lidt stor Skade paa deres Kornsaed ved den store Storm- og Vandflod, som overgik deres Marker, saa at de ikke formaar at yde den sædvanlige Afgift til Kirken for samme Aar og har begæret at forskaanes for denne Afgift. Da Kongen af Niels Krags Beretning saa, at Kirken er vel ved Magt og uden Gæld, skal Kirketienden for dette Aar eftergives dem, dog eftersom enhver har lidt Skade til.

I danske Atlas 1769 skrives om Vilslev Sogn: I den store Stormflod 11. og 12. Oktober 1634 stod Vandet 3 Alen højt i Kirken, hvorom der er sat et Kendetegn; samme Tid blev nogle Gaarde i Byen bortskyllede. Halvdelen af dette Sogn ligger sønden for Aaen i det slesvigske, nemlig Jedsted og halv Hillerup, og er imellem disse Byer og Vilslev en Spang over Aaen.

Jedsted By har fra 1657 været omgivet af en Skansegrav, hvoraf endnu (1769) ses Rester, som kaldes Jedsted Kælderhals. Skansegraven var opført som Værn under Svenskekrigen.

Byernes meste Eng er Marskenge af stor Udstrækning, men da de alle er surelagte, sluttes, at her har været tørt Land i den Tid, de har været under Ploven. Altsaa menes der, at Marsken en Gang har ligget højere, end den gjorde i 1769. Geologerne i Nutiden siger det samme.

Vilslev Kirke og Spangen.
Taarnet vender mod Øst — i sin Tid et Landkendingsmærke.

I Vilslev har forhen været holdt to aarlige Heste- og Kvægmarkeder. Ogsaa Nord for Gredstedbro har der en kort Tid været afholdt Markeder. Et Kongebrev af 23. August 1573 forlagde Markederne i Ribe dertil, men allerede 1582 fik Ribe sin Markedsret tilbage. 1697 holdtes der igen Marked i Vilslev (se Toldvæsen og Smuglere). Det var naturligvis Smugleriet, der foranledigede forskellige Forsøg paa at standse dette. Først efter 1542 tog Smugleriet Fart og blev snart en Næringsvej med en ganske minimal Risiko. Det var alle, der deltog, store og smaa, rige og fattige, ikke mindst Ribe Købmænd, der simpelthen ikke kunde konkurrere med de talrige Høkere, som boede kun $\frac{1}{4}$ eller $\frac{1}{2}$ Mil uden for Byens Porte paa slesvigsk Grund. Høkerne betalte jo kun den langt lavere slesvig-holstenske Told og for det meste ikke en Gang det, for de var selv Smuglere.

Sognepræst Knud Lang, Vilslev, 1744—77, har efterladt sig et skrevet Hæfte om Tilstanden i Vilslev i hans Tid. Manuskriptet findes nu i Viborg Landsarkiv. Det følgende er Uddrag derfra og kan vel staa som Udtryk for Egnens Landbrug:

Vilslev Sogns bedste Næring er Hø- og Kornavling samt Opdræt af Kreaturer, eftersom her gives god Græsning og Forraad i frugtbare Aaringer af Marskhø til at forsyne ej alene sig selv, men endog tilgrænsende Sogne mod Øst og Nord, ligesom noget sejles til Fanø. Hunderup Sogns bedste Næring er egentlig alene Kornavling, især Rug, da det er et Hedesogn. Af samme Slags Korn avles vel en temmelig stor Del i Hovedsognet Vilslev, men dog ikke synderligt mere end til eget Forbrug. I Vilslev By er Byg og Havre Hovedparten af Kornavlen, formedelst Grundens nedrige Lage (vandrige, sure og lavtliggende Jorder), og hvoraf man i gode Aaringer kan have det meste at afsætte.

Imidlertid har Avlen her i Sognet i de seneste Aartier været ringe, hvorimod den i Forfædrenes Tider, naar man gaar et Aarhundrede eller to tilbage, synes at være dreven efter Tidernes daværende Omstændigheder til det yderste i Betragtning af, at adskillige da gjorde Anstalter, hvoraf man endnu kan finde Fodspor, som dels ikke siden er vedligeholdt, dels ikke har kunnet efterfølges. Saaledes finder man mangfoldige gamle Grøfter i Mark og Eng til Vandets Afledning og et med stort Arbejde og Bekostning anlagt Sødige ved Aaen for at undgaa Markernes Oversvømmelser i Sommerens Tid af det saakaldte Ovenvand. Denne Dige er i umindelige Tider forsømt vedligeholdt, og Grøfterne er i Forfald,

I lige Maade finder man, at alle Byens Enge, høje og lave, har i de ældste Tider været pløjede efterhaanden for at yde Korn, som de endnu kendelige Furer i Engene kan udvise, hvilket nuomstunder umuligt kan efterfølges med Nytte i de lave Enge af Frygt for Oversvømmelser af Havet, som efter al Anseelse er os nuomstunder langt nærmere end i fordums Dage og har formodentlig formedelst den skete Inddigning i Marsklandene sønden for os en stærkere Magt at indbryde paa vore Grænser end i gamle Dage,

ligesom det og aarlig endnu borttager anselige Stykker af Sognets Grund og Ejendom og altsaa derved kommer os nærmere og nærmere.

Men det, som allermest i vore Tider har hindret Agerdyrkningens Fremgang og Beboernes Opkomst her i Sognet, har dels ligesom andensteds været Mangel af Forstaaelse i den ny forbedrende Agerdyrkningsmaade, dels det skadelige Fællesskab i Landvæsenet, ej alene Fællesskab imellem Byer og Byer, Lodsejere i en og samme By, men især imellem hver Bys Beboere selv indbyrdes, hvorved den ene, her som andensteds, har hindret den anden at forbedre sin Grund efter Ønske og at føre sig sin Ejendom til saa virkelig og fuldkommen Nytté, som ske kunde og burde. Følgerne af dette Onde var ved min Tiltrædelse af Præstegaarden, som har en betydelig Avling, saa kendelige og skadelige, at jeg snart indsaa den egentlige Grund dertil, som ligger i det førbemeldte fordærlige Fællesskab. Skønt det da syntes plat umuligt, og i det mindste uden Exempel i Danmark, at gennemføre almindelig Forandring heri for saa stor en By som Vilslev, arbejdede jeg dog straks paa dette store Værk af alle Kræfter og søgte først at overtale Bønderne til en lille Prøve paa Fællesskabets Afskaffelse ved at udskifte med fælles Minde en lille norden for Byen beliggende Kær, Nørre Kær kaldet, en Ejendom, som hidintil alene havde været brugt til fælles Græsning og Soddegravning uden mindste betydelig Nytté for Byen. Min Plan støttedes af Herskabet (Kærgaards Ejer), som gerne ønskede al den Forbedring, der kunde ske uden Tvang ved Bøndernes frivillige Drift. 1757 blev Kæret opmaalt og skiftet mellem Beboerne, hvoraf enhver fik sin tilkommende Andel paa et Sted, som efter mit eget foregaaende Exempel straks blev udgravet i Fenner paa holstensk Maade. Bymændene gik i Begyndelsen mere langsomt frem med Jordens Opdyrkning, end som jeg, for at afvente mit Resultat. Formedelst en god Behandling af Præstegaardens indhegnede Andel avledes der Aar efter Aar prægtige Afgrøder af Korn og Græs til Bøndernes Overraskelse, hvorefter de sidenhen høstede selv lige Frugter efter lignende Behandling og var veltilfreds dermed, dog uden at tænke paa videre Fremgang.

Min egentlige Hensigt med dette Forsøg var langt større, end jeg da turde lade mig mærke med over for Bønderne. Det skulde være en Prøveklud for at vise dem den øjensynlige Nytté af Forandringen og derved anspore dem til med Tiden at forlange og foretage større Ting af samme Art. Dog gik jeg herved i Begyndelsen forsigtig til Værks, vel vidende, at slikt ikke lader sig forcere frem. Til al Lykke udkom de kongelige Forordninger i 1758 og 59 om Fællesskabets Afskaffelse paa Fyn og Sjælland. Dette gav mig Haab om, at min store Plan for Vilslev en Gang kunde gennemføres. Men da Forordningerne kun angik Øerne, affattede jeg i 1760 en lille Afhandling for derigennem at oplyse og bevise, hvorledes Fællesskabets Afskaffelse i Landvæsenet ikke mindre var tjenlig og gørlig i Jylland som paa Sjælland. Afhandlingen blev optaget i Danmarks og Norges

økonomiske Magasiner og vakte Interesse, saaledes at der efter kongelig Befaling stillede følgende Spørgsmaal: „Hvilke er de største Forhindringer, som lægges ivejen for Fællesskabets Afskaffelse i Landgodset? Og ved hvilke Midler kunde samme rettest og visest overvindes uden vedkommendes Fornærmelse?“

Jeg, som nu saaledes engang havde begyndt, ansaa mig forbunden til at fortsætte efter saadan given Vink af Øvrigheden, siden det tillige sigtede til at fremme min egen Interesse og Hensigt. Sidst paa Aaret indsendte jeg en mere fuldstændig Afhandling om Emnet, og jeg havde den Lykke ikke alene at faa den optaget i Trykken, men endog at krones med den største Pris bestaaende i en Guldmedalje. Dette opmuntrede mig saa meget des mere til at forene Theori og Praksis og at iværksætte Sagen selv i denne store By til Exempel for mine Naboer og øvrige Landsmænd, især mine Embedsbrødre paa Landet, som bevisligt lider den største Skade og Fornærmelse under Fællesskabet i Landvæsenet, hvoraf dog mange af en ilde begrundet Opfattelse ofte søger langt mere at hindre end at befordre dets Afskaffelse og altsaa derved staar sig i Lyset.

Endelig lykkedes det efter mange mellemkommende, men dog til sidst overvundne Vanskeligheder, saaledes at højædle og velbaarne Fru Oberstløjtnantinde Gersdorf til Kærgaard, en Dame af ikke mindre Forsigtighed end Forstand, i 1764 resolverede til efter de fleste Bønders Begæring ifølge den i 1760 emanerede kongelige Forordning om Fællesskabets Ophævelse i Jylland og i Anledning af en dertil af mig udkastet Plan at foretage en General-Udskiftning i Vilslev By, hvoraf kun seks er eneste Ejere, undtagen en Halvgaard, tilhørende Domkirken i Ribe, hvis Beboere og høje Øvrighed ikke mindre dertil var villig end som hun selv.

Udskiftningen blev foretaget fra 1764 til 66, ved hvilket store Værk hendes paa Gaarden værende Fuldmægtig, Hans Smidt, har vist en utrættelig Flid og Nidkærlighed fra først til sidst. Det er en Udskiftning, hvis Lige ikke for nærværende Tid skal findes i Danmark i saa stor en By som denne og saadan Beskaffenhed, efterdi alle Bøndergaardene, 28 i Tallet, Kærgaard tilhørende, som hidtil har været af ganske ulige Størrelse, blev nu efter denne Forandring ej alene gjort lige i Hartkorn, Hovning og Landgilde, og hver Gaard altsaa derved har faaet en vel proportioneret Størrelse af 6 Tdr. Hartkorn og lidt derover, istedet for at nogle før havde alt for meget at drive og andre for lidt, samt faaet en stor Lettelse i Hovningens Arbejde, som nu falder dem langt mindre besværligt end forhen og til næsten ingen Byrde, siden de alle derudi er lige delagtige med hverandre, medens mange før var hovfri. Desforuden er de nu blevne saadan separerede fra hverandre i Mark og Eng, at enhver har sin fraskilte Ejendom paa samlede Steder for sig selv, baade i hver Indtægt i Kornmarken, hvor man før havde 8—10 a 12 Stykker Agre i hver Mark hist og her adspredte, saa og i al Engbunden, hvor enhver Beboer forhen havde over 60 Stykker, men er der-

imod nu inddelte i 4 a 5 store Hovedstykker, som enhver efter eget Behag nu kan indhegne, avle og bruge som han selv lyster uden at hindres eller opholdes af sine Naboer.

Ved denne Forandring og Foranstaltning er vunden en sikker Fordel, som allerede kendelig kan mærkes, men bedre vil kendes i Eftertiden, nogle Hundrede Tønder Land gjort brugelig ved Grøfter og Indfenning til Græs og Korn, som tilforn fast var uden Nytte. Den forhen fra Foraaret til Vintæren næsten daglige Samling af Bønderne paa Byens Gadestævne og derved her ligesom andensteds følgende Uorden og Tidsspilde ganske afskaffet og bortfalden af sig selv, efterdi enhver har Frihed til at pløje, saa, slaa, høste og hjemføre sit Korn, naar han selv lyster, istedet for at de alle tilforn var bundne og forbundne til at følge med hverandre.

Denne øjensynlige Nytte og Haabet til de gode Frugter, som end man i Fremtiden deraf kan høstes, har saaledes sat alle endogsaa de i Begyndelsen uvillige og søvnagtige Beboere udi Bevægelse og deres Hænder i Arbejde med Grøftning og Indhegninger efter mit eget Exempel, som selv gemnlig alle Vegne har været deres Formand, at der paa en Tid af 2 Aar er gjort utrolige Ting til Landeriernes Forbedring og et Arbejde allerede bragt tilveje dels ved Beboerne selv og deres Tjenestefolk, dels ved fremmede Daglønnere for rede Penge, og endnu arbejdes der, saavidt den øvrige Avlings Drift vil tillade, fra den første Tid af, at Jorden aabnes om Foraaret, indtil den sildige Vinter.

Det er saa meget mere at undres over, at Beboerne har kunnet overkomme saa stort et Arbejde og Bekostning, da de i Aarene 1745, 48, 55 og 63 led utrolig Skade af Kvægpesten. Det var ikke sjældent, at en hel Besætning uddøde i Løbet af faa Timer. Man har beregnet, at den angreb 95 pCt. af Kvæget, og at 90 pCt. døde under den første Epidemi, medens de senere var noget mildere. Man stod aldeles værgeløse. At der blev bedt i Kirkerne, at kloge Mænd og kloge Koners Hjælp blev paakaldt, skulde kun lidt hjælpe, og da man mente, at Smitstoffet blev ført med Vinden, saa var ingen Redning mulig. Man lod Sygdommen gaa sin skæve Gang og tænkte slet ikke paa det eneste virksomme Middel — Afspærring og Nedslagtning. Nu maa vi huske paa, at det var i Fællesskabets Tid, saa naar Kvægsygen kom til en By, var det ikke en enkelt Mands Kvæg, der blev angreben, men hele Byen paa en Gang.

Og, tilføjer Knud Lang, denne mærkelige Tildragelse med Byens Udskiftning har jeg villet anføre omstændeligt og fra Grunden af til Efterretning for følgende Slægter, som deraf kan se, hvorledes samme er tilgaaet, en Tildragelse, som kan passere for en af de vigtigste økonomiske Forandringer, der i nogle Aarhundreder er gaaet for sig i Vilslev By og altsaa ligesom udgør en ny Periode sammesteds.“

Deri kan Præsten Knud Lang have Ret, Udskiftningen af Jorderne var et uvurderligt Gode, men Hoveripligten, som fremdeles skulde udredes, var dog ikke saa underordnet, som han udtrykte sig.

Den 30. Maj 1773 mødte Amtmand Lewetzau som Formand for en Kommission paa Kærgaard for at forhandle med Fru Margrethe Rosenørn Gersdorf og fastlægge Hoveriforpligtelsen for en hel Fæstegaard. Det lykkedes at faa denne fastlagt og nedbragt til følgende:

	Spænddage	Gangdage
1. Til Kornets Tærskning, Rensning og Opbæring.		16
2. Skovning af fornødent Bygningstømmer og Brændsel for Gaard og Gods	2	4
3. Humleavlen		2
4. Tørveskær, Klynestrygning, Stakning og Indkørsel	6	20
5. Haandlanger ved Ladegaardshusenes aarlige Vedligehold	4	8
6. Vandsteders Rensning ved Gaarden og i Markerne	2	4
7. Kornstakke at forflytte og Halm at udføre og stakke		8
8. Til al anden fornøden Hovtjeneste, som behøves og ikke ved Forordning forbuden er, herunder tillige er al forestaaende Varekørsel til Købstæder eller Ladesteder	10	12

Ialt 24 Spænddage og 74 Gangdage.

Denne tunge Hoveribyrd kan suppleres med en mindelig Overenskomst mellem Nielsbygaard og de derunder hørende Bønder — herunder hørte de fleste af Jernved Sogns Beboere — af 10. Februar 1792. En almindelig Gaard forretter 12 Spænddage med Heste og Vogn, hvorved forstaas 12 Dage med 2 Heste og 1 Person, som kører Vognen. Disse Spænddage forrettes med at køre Hø, Lyng, Tørv eller Gødning, og deraf forrettes kun 1 Spænddag ugentlig. 2 Rejser aarlig til Ribe eller lige lang Vej med Heste og Vogn.

52 Gangdage aarlig med at høste, opbinde Korn, tærskke eller andet behøvende Arbejde, men skulde i Avlingen behøves 2 af disse Gangdage ugentlig, bliver samme siden at afkorte.

Under Ribe Hospital hørte ligeledes mange af Omegnens Beboere, og derfra indberettes 1773: Ved Hospitalets Gods er slet intet, som gør fuld Hoveri, men det lidet, som ved Hospitalets Mark og med Digers Reparation, Jordens Pløjning, Gjødens Udkørsel og Spredning, Saaning og Harvning, Høavlen, Kornets Høstning og Hjemkørsel af Bønderne forrettes, har fra ældre Tid været og er saaledes delt, at ingen Bonde ved deraf, og af det udi Forordningen ommeldte Hoveri har Bønderne ingensinde ved Hospitalet forrettet andet end det, som herefter følger.

Til Hospitalet har visse af Bønderne fra Alders Tid hvert Aar hentet og efter deres Fæstebrev er pligtige fremdeles at hente 1 a 2 Mil herfra

95 Læs Klyne, hvoraf hver efter det i Hospitalet værende Reglement henter visse Læsser, der siden oplyses. Foruden nævnte Klyne behøves til Hospitalet 200 Læs Tørv, hvilket bliver 200 Spanddage, som og nærmere fordeles. Sand til at strø i Hospitalskirken har altid været kørt 1 Læs ugentlig $\frac{1}{4}$ Mil herfra af visse Bønder. Kornets Rensning forrettes af Bønderne i Lustrup og kan ansættes til 6 Gangdage for hver Gaard.

Hospitalet ejede paa den Tid i Jernved Sogn 4 Gaarde i Gredsted, 2 i Jernved, 1 i Jernvedlund og 3 i Plougstrup, og de skulde tilsammen hente 29 Læs Tørv eller Klyne.

I Rigsarkivet er opbevaret et Fæstebrev her fra Egnen fra 1777, og da det tildels har trykt Tekst, maa det anses for at være et Udtryk for disse i Almindelighed:

N. N. Herskab gør vitterlig, at jeg, Jørgen Pedersen, barnfødt i N. N. By, har stedt og fæstet, ligesom jeg og herved stedder og fæster den Gaard, som Jens Jensen sidst har haft, men nu overlader til Svigersønnen.

Thi skal fornævnte Jørgen Pedersen sin Livstid beholde forskrevne Gaard i Fæste paa Vilkaar, at han deraf til behørig Tid og Sted svarer aarligen alle kongelige Skatter og Paalæg sædvanligen og usædvanligen som nu ere, eller herefter paabudne vorde saavel som Landgilde. Samt i Hoveri 5 Pløje-, 14 Spanddage og 38 Gangdage. Herforuden svare sin Formand den udlovede Aftægt.

Er mig efter Loven hørig og lydlig. Intet fra Gaarden, være sig Hø, Halm, Brændsel, eller Ejendom sælger, lejer eller lade bortkomme. Holder Gaarden paa Drift, Bygning og Besætning i god Stand og samme forbedrer. Og forresten i et og alt som en Fæstebonde rette sig efter Loven. Alt under Gaardens eller Fæsterettighedernes Forbrydelse og al anden lovlig Erstatning og Straf desuden.

Gaarden er modtaget i god Stand paa Drift, Bygninger og Besætning. Landgildekornet skal være rensat godt og forsvarligt. Deraf leveres Rugen inden hvert Aars 15. September, Bygget inden 15. Oktober eller efter den Tid, naar det bliver tilsagt. Til Indfæstning er betalt: Restancerne paa Gaarden.

De Vilkaar, paa hvilken Fæsterne aarligen skal forrette ommeldte Pløje-Spænd- og Gangdage er følgende:

1.

Ved en Pløjedag forstaas, at en Karl og en Dreng møder med en tjenstdygtig Ploug, forspændt med 4 tjenstdygtige Heste. Ved en Spanddag forstaas, at en Køresvend møder med en Vogn eller Harve, forspændt med tvende tjenstdygtige Heste. Ved en Gangdag, at en forsvarlig Karl eller Pige møder, ligesom Arbejdet udfordrer og tilsagt bliver ved Hoveriet.

2.

Foruden nogen Godtgørelse i de aarlige indgaaende og herover for anførte Hoveridage skal Fæsteren, om Ildebrand skulde paakomme Hovedgaarden eller en Bondegaard paa Godset, møde for saa vidt muligt at redde og bjerge samt Ilden at slukke og tillige med hans Medtjenere efter Omgang Pladsen at rydde. Ved Skadens Istandsættelse at forrette 4 Spænddage og 4 Gangdage, om Ulykken sker paa Hovedgaarden, men kun halvt saa meget, om det er sket paa en Bondegaard. Forrette 1 Spænddag og 1 Gangdag til Hø eller Korn at opbjerge eller opkøre, naar i Hø- eller Kornbjergning skulde befrygte eller paakomme Vandflod. Klappe til Jagt, om forlanges, 1 a 2 Gange om Aaret.

3.

En Ploug skal pr. Dag forsvarlig pløje 10,500 □-Alen (en lille $\frac{1}{2}$ ha). Den Karl, der pløjer, skal tillige, om forlanges, dobbelt saa meget pr. Dag harve. For 8 Læs Tørv at age fra Heden godtgøres 1 Spænddag. Naar Vejen er under 1000 Alen, ages pr. Dag 8 Læs Hø, 10 Læs Korn eller 16 Læs Gødning og afkortes derefter i Forhold til Vejlængden. En Rejse af 1 til 3 Mil frem og lige saa langt tilbage anses for 1 Spænddag.

Vognen, hvorpaa Gødning ages, skal være 3 Alen (knap 2 m) lang med Fjælle af $\frac{3}{4}$ Alens Højde. I Bunden skal Vognen være $\frac{1}{2}$ Alen og oventil $1\frac{1}{2}$ Alen. For Læs anses af Rug 3 Td., Boghvede 4 Td. og Havre 5 Td. Af Ost, Smør eller andre Varer 2 Skippund = 640 Pd. = 320 kg eller, naar Føret ej er ondt, $2\frac{1}{2}$ Skippund. Af de sædvanligen Mursten 150 Stykker. Af Fjælle 2 Tylvter (= 24 Stykker) eller, naar de nyligen er kommet af Vandet, $1\frac{1}{2}$ Tylvt.

4.

For 1 Gangdag anses at høste eller afmeje Afgrøden af 1 Tønde Land eller det samme at opbinde, sammensætte med hvad videre dertil hører.

Eller Afgrøden af 1 Skp. Land med Segel at afskære, rive, opbinde og sammensætte, eller en forsvarligen Dags Slet behørigen at slaa, eller Afgrøden deraf at rive og opsætte, eller 3 Læs Hø at strø, røre, igen at samle og opstakke. Eller 1600 Klyne eller 8 Læs Tørv at kaste og skære. Begge Dele af forsvarlig Størrelse efter Egnens Skik og saaledes som Bønderne selv bruger og ager, eller at slaa eller plukke 1 Læs Lyng.

5.

Hovbuddet skal møde om Vinteren fra Kl. 8 til 4 med 1 Times Middagshvil. Foraar og Efteraar fra Kl. 7 til 6 Aften og de 4 Sommermaander fra 6 Morgen til 7 Aften med 2 Timers Middagshvil.

6.

I Hviletiden skal, saa længe Græs findes, paa Marken anvises paa et belejligt Sted Græsning for de Heste, som bruges og behøves ved Hoveriet.

I Almindelighed skal Fæsteren om Hoveriarbejdet se Aftens Varsel.

Fæsteren skal ligesom fra Arrilds Tid brugt medtage de Redskaber, som bruges og behøves til Hoveriets Bestridelse, og han til sit eget Arbejde bruger og behøver, hvorunder og forstaaes Sække til Korns Rensning, Udsaaning i Marken, Rejser m. m. Saa skal og Fæsteren medtage de Baand, som behøves til at binde det Hovkorn, som af ham indages.

Dersom Fæsteren findes modvillig eller forsømmelig til sit Hoveriarbejde at efterkomme, skal han ikke alene erstatte Skade eller Tab, men ogsaa idømmes ekstra Arbejde eller endog Mulkter.

Til Fæsterens Rettigheder hørte, at han maatte udnævne sin Efterfølger eller i levende Live afstaa Gaarden til egen eller anden Mands Barn. Der- ved kunde han sikre sig Aftægt. Kun maatte Afløseren godkendes af Her- skabet. Den ny Fæster blev, om han var Soldat, straks hjemsendt.

Fra 1772 til 1796 afgav Stiftsbefalingsmanden, Hovedgaardsejerne og enkelte Præster aarlige Indberetninger. Det følgende er Uddrag hentet fra Jernvedbogen. Amtmand Lewetzau 23. April 1772:

I Jernvedlund er to Bøndergaarde udflyttet fra Byen og Bygningerne opsatte paa den dem ved Udskiftningen 1770 tillagte Jord.

Og i en Efterskrift tilføjes om Amtets Veje:

Haver jeg imod Bøndernes Genstridighed og almindelige Egenraadighed fra min første Antrædelse i Embedet vist de yderste Bestræbelser for Lande- vejenes Istandsættelse og Regulering fra de krumme, bugtede til de lige- løbende Veje. Og hvad der endnu mangler paa Grund af Modstand og Indvendinger, haaber jeg ad Aare at faa fuldført.

Det tog dog endnu 75 Aar, før Ribe—Bramminge-Vejen blev afsat i lige Linie og chausebehandlet.

Fra Præsten i Jernved 7. Marts 1785: Ved min Ankomst i 1769 be- gyndte jeg straks at drive paa Fællesskabets Ophævelse i Byen, som blev forhandlet af mig og Byens Beboere efter enhvers Andel efter Loven og Brug af Hartkornsmaal i Agerland, thi da Engene og Overdrev til Græs- ning var tilforn udskiftet, fik Præstegaarden sin Part, rigelig 120 Demat (1 Demat = $\frac{1}{2}$ ha) Land paa to Steder, deraf $\frac{1}{3}$ tæt ved Præstegaarden og $\frac{2}{3}$ vest for Byen. De øvrige 10 Gaardmænd fik hver deres Andel i Ager- mark paa et Sted.

Siden har hver af de 3 andre Byer efterhaanden faaet deres Lodder udskiftet af Fællesskabet. En Del af Agermarken er afskilt ved Grøfter, men i Skellene mellem Jernved og Jernvedlund til øster og Jernved-Gredsted mod vester er endnu ingen Skelgrøft gravet. Her er ingen Humlehaver anlagt af Mangel paa Læ og Stænger.

I Jernved og Gredsted er Husmændene intet tillagt til deres Kreaturers Græsning, men i Jernvedlund er i Stedet for en Kos Græsning tillagt hvert Hus en liden Plet i Hedeland. Om Plougstrup Husmænd bliver noget an-

vist, vides ikke, da Udskiftningen der ej er bragt til Ende. Byens Overdrev er for længst udskiftet, og deri har hver Mand sine med Grøfter indhegnede Græsfenner.

Kærgaard Hovedgaard oplyser 1775, at den har 1 Bonde i Jernved. Gaarden er udflyttet paa sin udskiftede Arvelod og dertil faaet Hjælp af den kongelige Kasse. De gamle Bygninger og Toften bruges til Aftægtshus.

Nielsbygaards Indberetning 1785: Paa min Jord i Plougstrup er Udstyknngen i dette Efteraar fuldbyrdet, og mine 3 Gaardmænd blev tildelt hver 2 Tdr. 6 Skpr. Hartkorn. Mine Bestæbelse er ogsaa gaet derhen, at mine 4 Husmænd er tillagt fornødent Græsning og Vinterfoder til Kreaturerne. I Jernvedlund er alene Engene heget med Skelgrøfter, der ogsaa tjener til Vands Afledning. I Jernved er Indhegning med Grøfter og Jord-sadder stærkt fremme. Gredsted: Denne Bys Jorder ligger for sig selv uden Fællig med paagrænsende Byer, men er ej indheget uden Engen alene. Bøndernes Agerjorder er beliggende paa 2 Steder.

Almindeligt Sædskifte i Sognet 1785: 1) Byg eller Grønlandsboghvede, 2) Rug, 3) Rug, 4) Boghvede, 5) Rug. Derefter Græsning i 5 Aar. Enkelte Bønder bruger med Fordel Mergelgødning.

Paa den Tid fandtes i Jernved Sogn af Selvejere 21 Bønder og 7 Husmænd. I de næste 10—20 Aar overgaar næsten alle Fæstere paa Egnen til at blive Selvejere, og alt tegnede lyst. Virketrang paa egen Jord og gode økonomiske Kaar satte hele Egnen i en Opgang som maaske aldrig før.

Efter Gennemførelsen af de store Landboreformer sidst i det attende Aarhundrede og under Napoleonskrigene indtil 1814—18 syntes alt at virke for det danske Landbrug. De forvirrede Pengeforhold har formodentlig ogsaa bidraget sit til, at mange Gaarde og Godser udstykkedes. Der lavedes Masser af Papirspenge, og ingen eller kun faa nærede Frygt for at stifte Gæld. Men saa kom Omslaget. Da først bukkede Danmark under og ned-sank en ti Aars Tid dybt i Armod, Mismod, Afmagt og Ligegyldighed. Det sørgelige Omkvæd var: hvad skal vi æde, hvad skal vi drikke, og hvad skal vi klæde os med.

Dette voldsomme Omslag i Tiden bragte selv de bedst stillede Landmænd til at vakle, og de fleste, som havde købt i Aarene 1813—17, maatte i Reglen overlade deres Kreditorer alt, hvad de ejede. Disse søgte, da der ved Salg af Gaardens Produkter ikke indkom saa meget, at de dermed kunde betale de Ejendommene paalignede Skatter, atter at afhænde Gaardene. Heri ligger Forklaringen paa de Historier fra den Tid, hvor det bl. a. fortælles, at en Godsejer skal have budt sin Karl en Rulle Skraatobak for at overtage en gældfri Gaard.

Herman Madsen, Nielsbygaard, fortalte, hovedsagelig efter mundtlig Overlevering fra hans Farfar, et Træk, som giver en ret god Skildring af Tilstandene, og som derfor fortjener at opbevares for Efterslægten:

I Aaret 1811 solgtes Nielsbygaard til Niels Madsen fra Vilslev. Købe-

summen var 44,000 Rdl. Der var da tilbage 330 Tdr. Land samt en Vandmølle. Bygningerne har, efter hvad der kan ses af en opbevaret Brandvurdering, været ret gode; Laden staar forøvrigt endnu. I Følge en Redegørelse fra 1814 har Niels Madsen skyldt Købmand Rahr 27,000 Rdl., som han for Størstedelen har betalt med gamle Sedler; til sidst er han dog nok bleven ham 297 Rdl. skyldig.

1815 døde Niels Madsen, og 1817 blev hans Enke gift med Herman Madsen. Hans Forældre skal, i hvert Fald før 1813—14, have været meget velstaaende Folk, saa der har sandsynligvis ikke været ret megen Gæld paa Gaarden, udover en til Nationalbanken, formodentlig i 1819, indført Hæftelse paa 1002 Rbd. 93 Sk.

Imidlertid var Tiderne fra 1817 stadig nedadgaende; der var rigelige Tilbud paa Arbejdskraft, og der forlangtes næsten ingen Betaling for Arbejdet, men der var heller ingen, der havde Penge. Længe i Forvejen før Skatten skulde betales, begyndte man at gemme de Penge hen, som skulde anvendes dertil. Aaret 1824 var dog nok et af de Aar, der var tungest at komme over, og det var lige ved, at Nielsbygaard ogsaa var kommen til Auktion for Skatterestancer.

Herman Madsen havde i Aaret 1824 faaet Paalæg om at udrede til Krigskassen 25 Rbd. Efter at han et Par Gange havde været i Ribe og forgæves bedt om Henstand med Skattens Betaling, var der gjort Udlæg i Gaarden, og det kunde ventes, at Auktionen vilde blive fremmet, hvis Beløbet ikke var betalt inden Kl. 12 Middag en nærmere angivet Dag.

Tidligt paa Dagen kørte han nævnte Dag til Ribe over Gredstedbro, sandsynligvis med Haab om yderligere Henstand, men det lykkedes ikke; de 25 Rbd. skulde være betalt inden Kl. 12 Middag.

Paa Skibbroen i Ribe boede en Gæstgiver og Handelsmand, til hvem han plejede at sælge sine Produkter — slagtede Svin, Smør, Korn og lignende —, og til ham henvendte han sig, „om han ikke kunde laane ham Pengene“. Manden havde imidlertid ingen Penge, men mente dog at kunne skaffe dem inden Middag. Der blev afsluttet den Handel, at Herman Madsen bl. a. inden en nærmere fastsat Tid skulde levere ham 3 slagtede Svin og forskellige andre Ting, og saa gik Manden ud i Byen for at se, om han kunde skaffe Pengene.

Efter en god Stunds Forløb kom han tilbage: han kunde ingen Penge skaffe til Veje, hvorfor Handelen mellem dem maatte gaa tilbage. „Men“, siger han, „der bor en Bager oppe paa Torvet, han har vistnok Pengene; men om du kan laane dem, véd jeg ikke; jeg skal gerne følge med derop“.

Bageren havde Pengene, og Handelen blev afsluttet paa den Maade, at Herman Madsen laante de 25 Rbd.; inden en nærmere aftalt Tidsfrist skulde han saa, som Betaling for Laanet, levere Bageren 30 Tdr. Rug. Pengene skulde nu tælles, hvilket endda tog nogen Tid, thi der var kun faa eller ingen Dalere mellem dem; det var overvejende Smaapenge, bl. a. ogsaa

Lybskskillinger, Hamburgerkurant og hvad de nu hed, de skulde optælles og omregnes til danske Rbd. Efter at have faaet Pengene talt og anbragt i en stor Lærredspose, gav Herman Madsen sig paa Vandring hen, hvor Skatten skulde betales, men ak! Skattekontoret var lukket, Klokken var bleven over 12, og Skattemodtagerne havde forladt Byen med lejet Vogn ad Varde til.

Af Folk i Ribe fik han oplyst, at Skatteopkræverne kun vilde opholde sig nogle Timer i Varde, maaske Natten over i Ringkøbing; først naar de naaede Viborg, vilde de gøre nogle Dages Ophold. I Ribe maatte eller vilde man ikke tage imod Pengene; der var nu gjort Skridt til at sælge Gaarden. Den eneste Udvej til at undgaa Auktionen var derfor at faa Pengene betalt til nævnte Skatteopkrævere. Køre efter dem og indhente dem i Varde kunde han ikke naa, de havde for stort et Forspring og var desuden langt bedre kørende end han. Der var derfor intet andet Raad end at se at naa dem i Viborg og faa dem til at modtage Pengene dér.

Da han var kommen hjem fra Ribe, tog han en Hest og begav sig paa Vej til Viborg. Hvis nu en Læser f. Eks. bemærkede: „Det vaar endda en laang Vej“, saa var hans Svar: „Aa, det vaar endda et saa gal, nær én vaar ridend, a haar flier Gaang væn gauend der op, lav a lo Soldaat, de vaar væhr“.

I Viborg henvendte han sig paa Skattekontoret, hvor der sad en yngre Mand, til hvem han forrettede sit Ærinde. Af den unge Mand blev han overøst med en Del Grovheder: det kunde ikke lade sig gøre nu — der havde været Henstand nok — Gaarden var maaske solgt, inden han kom hjem o. s. v. Han var lige ved at forlade Lokalet, da en ældre Herre aabnede en Sidedør for at spørge Kontoristen, hvad det var, Manden vilde. Ja, han vilde jo betale nogle Penge, som skulde have været betalt i Ribe, men det kunde jo ikke lade sig gøre nu. Den gamle Herre mente dog, at det kunde lade sig gøre og gav Kontoristen Ordre til at tage imod Pengene.

Lærredsposen blev halet frem, og dens Indhold hældt ud paa Bordet. Men havde Kontoristen været noget umedgørlig før, blev han det ikke mindre nu: disse Penge kunde han ikke modtage, det skulde være danske Penge i Sølv og ikke en Blanding af alt muligt, Lybskskillinger, Hamburgerkurant o. s. v. Atter viste den gamle Herre sig, men da gav han Kontoristen Medhold: disse Penge kunde de ikke modtage, skønt de i og for sig var gode nok, men de skulde omsættes i danske Rigsbankdaler, førend man kunde modtage dem. Der blev tilstaaet Herman Madsen en Frist paa nogle Timer; hvis han inden den Tid mødte med Pengene, skulde Sagen blive bragt i Orden.

Det lykkedes ham at faa Pengene omsat og faa dem betalt. Men, sagde Herman Madsen, havde jeg ikke i Viborg fra min Soldatertid haft nogle Bekendtskaber, vilde det ikke have været mig muligt at faa Pengene omsat; thi de faa, der havde en Daler eller to liggende, tav stille dermed

og gemte den dybt paa Kistebunden. Kun hvor man var kendt eller ved en anden kunde gøre sig bekendt, og ved paa troværdig Vis at forklare Nødvendigheden af at faa Pengene omsat, lykkedes det at skaffe de faa Dalere til Veje. Men jeg var glad, da jeg med Kvitteringen i Lommen kunde begive mig paa Hjemvejen; tilbage var jo at faa Auktionen afløst og faa Rugen leveret.

Det sidste har vel nok været det værste, thi Vejen fra Nielsbygaard til Ribe gik den Gang over Gredstedbro, ca. 4 Mil, og vi kunde, sagde han, kun køre med tre Tønder Rug paa hver Vogn. Vejene var sandede og med dybe Hjulspor, Hestene ikke særlig gode — dog var de i bedst Foderstand om Efteraaret —, Vognene var simple og ikke som nu forsynede med Jernringe om Hjulene.

Det siger sig selv, at der ikke kunde blive meget til Fortæring, Til sæt o. l. til en Viborg- eller Riberejse, naar 30 Tdr. Rug, leveret i Ribe, kun kostede 25 Rbd., men saadan var Tiderne den Gang, og det er kun godt 100 Aar siden.

MØLLEEJERE FRA 1770.

Den 10. November 1770 tilskøder det Lindevedske Gods Jedsted Mølle til *Peder Christensen*, og Møllen har fra den Tid været selvstændig Ejendom. Allerede 1780 meddeles:

Da Peder Christensen Møller, Ejer af Jedsted Vandmølle, er død og efterlader sig Enke, Maren, og 3 Sønner, Christen, Willads og Jørgen, alle myndige og over 21 Aar, saa er mellem samtlige ovennævnte Arvinger indgaaet følgende Afstaaelses-, Arve- og Aftægtskontrakt:

1.

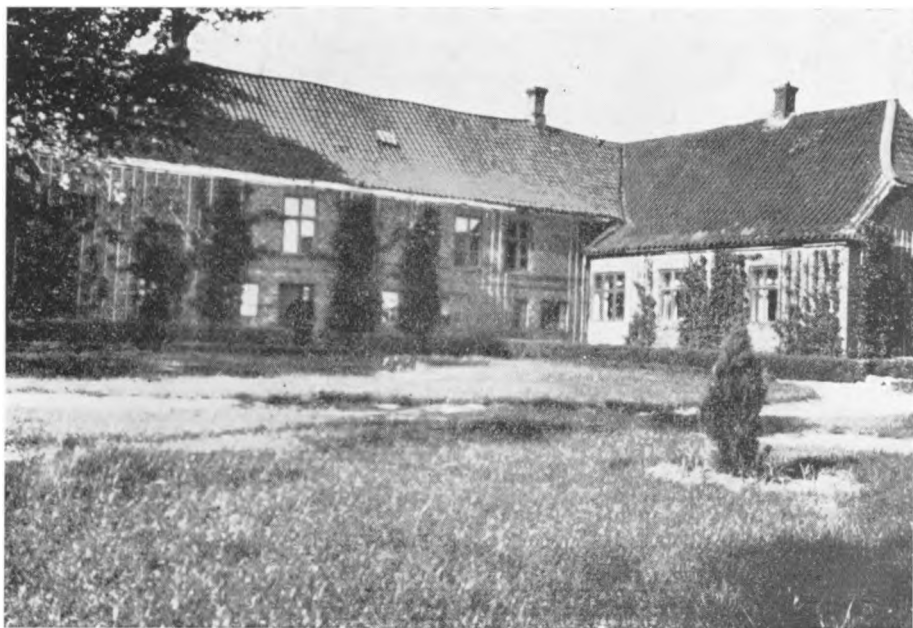
Overlades Christen Pedersen som ældste Søn den af hans salig Fader efterladte Jedsted Frikøbt Ejendoms Vand-Mølle med alle sine Friheder og Rettigheder paa samme Maade, som hans Fader den nød, brugt og besiddet har, med al Besætning af levende og dødt, samt alle Mølle-Redskaber. Derimod

2.

Lover og forpligter jeg, Christen Pedersen, mig for mig og mine Arvinger, eller hvem Jedsted Mølle i Fremtiden maatte besidde, ej alene at svare og betale al Gælden, men tillige

3.

At udbetale hver af mine Brødre, Willads og Jørgen, imod lovlig Afkald og Kvittering baade for Fædre- og Mødrearv hver 200 Rigsdaler Courant Voldborgdag 1781, eller om de bliver staaende da 4 pCt. pro Anno. Desuden hver en Overdyne og to Hovedpuder med godt Fyld. Skulde en

Hovedbygningens to Fløje set sydfra.

af mine Brødre blive Sygdom paalagt, medens de er ugifte og selv ingen Bopæl har, nyder de frit Ophold i Jedsted Mølle og opvartes med fornøden Pleje og Tilsyn uden nogen Betaling. Om Christen Pedersen nogentid vil sælge Møllen, da skal den først tilbydes Brødrene for samme Pris, som kan faas af andre. Og dernæst lover jeg

4.

Og tilforpligtiger mig, Christen Pedersen, for mig og efterfølgende Ejere, at give min kære Moder, Maren Willadsdatter, saa længe hun lever, til Aftægt:

6 Fag Hus, hvoraf 4 bliver istandsat med Loft, Vinduer, Døre, Skorsten og Jernkakkelovn, og som skal holdes vedlige, samt fornødent Kaalgaardsjord. Desuden leveres aarlig 20 Skpr. Rug, 4 Skpr. Byggryn, 8 Skpr. Malt, 1 Lispund Flæsk, 4 Lispund fersk Aal, 4 Rigsdaler i Penge til Slagt. Humle og Salt. Kornet leveres i to Terminer aarlig, Majdag og Mortensdag, alt godt og forsvarligt Korn. Ved Aftægtshuset leveres aarlig 2 Læs Tørv og 4 Læs Klyne af samme Materie og Læssenes Størrelse som deres eget. Ligeledes modtager hun af Møllen den bedste Seng, 1 hel Egekiste, som hun selv har tilført, samt andet Husgeraad til hendes fornødne Brug, og den Egekiste, som staar i den store Stue. En Ko, som stedse nyder fri Græs ved Aftægtsgiverens egne, og til Vinterfoder Høet af den Eng, som ligger i Jedsted Enge, Krabeng kaldet, som Aftægtsgiveren bjerger og kører

til hende. Forbemeldte Ko skal Aftægts-giveren bestandig vedligeholde levendes og aldrig død. Desuden har hun fri Adgang til Brygge- og Bageredskab, saa meget fornødent gøres. I Alderdomssvaghed eller Sygdom lover jeg at forsyne hende med fornøden Pleje og Opvartning, som jeg for Gud og Øvrighed vil forsvare, samt ved hendes dødelige Afgang lade hende hæderlig og krist sømmelig begrave efter Egnens Skik og Brug.

Datum Hlygum paa Ting, den 9. November 1780.

Maren Peder Møllers Enke med ført Haand.

Som Lavværge Kjeld Pedersen, Jedsted.

For mig selv og i Fuldmagt for mine Brødre:

Christen Pedersen.

Aftægten er udslettet den 20. September 1819. Hvornaar hun er død vides ikke.

Christen Pedersen kan dog ikke klare sig uden Laan, og 21. November 1788 udsteder han en Panteobligation paa 1500 Rigsdaler god gangbar Courant-Mynt til Hr. Ebbe Nielsen Keldbjerg, da opholdende sig i Jedsted Mølle. Laanet skal forrentes med 4 pCt. aarlig og indføres som 1. Prioritet i Møllen med al tænkelig Sikkerhed i Mølle, Jord, Bygninger, Mølleredskaber samt Besætning af Bæster, Kjør, Faar og Svin, Vogn og Ploug, rørende og urørendes saavel som alt i Huset var forefindende Indbo og Husgeraad. Ligeledes forsikrer han paa egne, Hustrues, Karens Jokumsdatters Vegne at holde Sluserne og Møllen i god Stand.

Obligationen er kvitteret og aflæst den 22. Juni 1796.

Christen Pedersen døde som ung Mand 1788, og allerede 1790 agter Enken, Karen Christens, at indgaa nyt Ægteskab med Villads Frandsen, og i den Anledning maa der foretages offentlig Deling mellem hende og hendes 1 $\frac{1}{2}$ Aar gamle Søn, Peder Christensen:

At Formyndere Knud Simonsen paa hans 1 $\frac{1}{2}$ Aar gamle Myndling Peder Christensens Vegne, som nærmeste Arving efter sine Forældre til Jedsted Mølle overlader til Enken Karen Christens og hendes tilkommende Ægtefælle og deres fremtidige Arvinger den af afdøde Christen Pedersen og hans Enke hidindtil i Besid og Skjøde hafte Ejendoms-Mølle, Jedsted Mølle kaldet, imod:

1. at betale alt den paa Møllen hæftende og efter Christen Pedersen befindende Gæld, saa og hans Moders Aftægt efter Kontrakten af 15. Februar 1781,
2. at forsyne hendes Søn, Peder Christensen, med en forsvarlig Opdræt, indtil han har opnaaet hans myndige Alder, og efter den Tid lade ham, saa længe han i enlig og ugift Stand befinder sig, have fri Tilsøgning i Sygdomstilfælde til Møllen, og da indtil han igen er rask forsørge ham uden Betaling med, hvad han behøver,

3. at udbetale ham, naar han har opnaaet 21 Aar, uden Renter:
 - a. i Fædrene Arv 100 Rigsdaler Schlesvig-Holstensk Courant samt et Chatol eller Dragkiste, saa og en sort og en blaa Klædning forsvarelig eller derfor i rede Penge 30 Rigsdaler,
 - b. for den efter hans Forældre tilkommende nærmeste Ret til Møllen 200 Rdl. Desuden forbeholder og reserverer Overladeren, Knud Simonsen paa sin Myndlings Vegne hermed udtrykkelig alt, hvis denne i sin Tid kan tilkomme Mødrene-Arv.

Peder Christensen døde, før han fyldte 21 Aar.

Den 30. Januar 1802 købte *Villads Frandsen* ind til Møllen den Peder Olsens Enke, Dorthé Marie Jesdatter, i Jedsted tilhørende Ejendom:

Det vitterliggøres, at Dorthé Marie Jesdatter sælger hendes paaboende Ejendomssted ogsaa med de 9 Fag Hus Østen i Gaarden med alt, hvad der er, søm- og nagelfast, Ager og Eng, den lagde Sæd, intet deraf undtagen, til Møller Villads Frandsen og hans Arvinger, at overtage næstkommende Majdag, gjøre sig samme saa nyttig og gavnlig, som han bedst selv véd og kan.

Villads Frandsen skal ved Skjødets Udstedelse 11. Juni samme Aar betale Købesummen 623 Rdl. 12 Sk. Schlesvig-Holstensk Courant efter Courten beregnet, nemlig 6 Sk. paa hver Rigsdaler, hvorimod Sælgerinden leverer Ejendommen kvit og frit for al Prioritetsgæld. Af Købesummen beholder Enken 200 Rdl. til hendes Død, men Resten af Købesummen overlader Enken straks til hendes Svigersøn, Christoffer Larsen, til hans fri Disposition. Desforuden lover Køberen, Villads Frandsen, at give Enken følgende Aftægt:

Aarlig til Livsophold ved de 9 Fag Husbygninger, som Enken beholder til Bolig, saa længe hun lever, 10 Skæpper Rug, 4 Skæpper Malt, 3 Skæpper Byg, 2 Skæpper Boghvedegryn, 1 Lispund saltet Flæsk, 1 Lispund tørret Kød, 1 Lispund fersk Aal, 1 Rdl. i Penge, 4 Læs Klyne, samt Fennen Sønder-Gæst i Stedet for Foder og Græs til en Ko.

Skulde Aftægtstagerinden faa i Sinde at drage andensteds hen med sin Svigersøn, Christoffer Larsen, hjemfalder Aftægtshuset med Grund straks Køberen, hvorimod den øvrige Aftægt skal leveres, hvor hun bor. Naar Enken bliver syg og sengeliggende, skal Svigersønnen sørge for Pasning samt efter hendes Død lade hende begrave.

Da en Parcel af Ejendommen forhen er solgt til Patrouillebetjent Søren Rask, saa tilfalder Afgiften deraf til 11. Juni Køberen.

Ovenstaaende af Villads Frandsen købte Ejendom er $\frac{3}{10}$ Part af Thomas Sørensens allerede i 1788 forhen tilhørende $\frac{1}{6}$ Part Ejendomsgaard tilligemed 2 Husbygninger.

Aftægt og Købesum er kvitteret og udslettet 20. September og 18. November 1819.

20. Februar 1820 modtager Villads Frandsens Enke, Karen Jokums, et

Laan paa 1000 Rigsdaler Hamborger grov Courant eller 1600 Rigsdaler rede Sølv af Kaptajn Peter von Schultz imod 5 pCt. og 1. Prioritet næst efter Rigsbankhæftelsen og de kongelige Skatter, i Jedsted Mølle med dens Inventarium samt 1 Part Ejendom af en Gaard med dertil hørende Ejendomme, tilligemed Gaardens Besætning samt Ud- og Indbo.

Obligationen udslettet og kasseret den 26. Juni 1827.

20. Januar 1827 afhænder Karen Jokums med de øvrige Børns eller Formynderes Billigelse Jedsted Mølle til sine 2 Sønner, Advokat *Chr. Møller*, Haderslev, og *Ebbe Møller*, Jedsted Mølle:

Forbemeldte Enke Karen Jokum Møller overlader til hendes ovennævnte 2 Sønner den af hende hidindtil i Besid havende Ejendoms-Mølle med dertil fra forhen tilhørende Landerier tilligemed en Otting Land, Christoffers Sted kaldet, i Jedsted, saaledes at hendes Sønner, Advokat Møller og Ebbe Møller, paa Jedsted Mølle, Land og Otting maa erhverve Skøde, ogsaa det i samme Mølle mur- og nagelfast findes, alle Boskaber, Kreaturer, rørend og urørend, intet undtagen udover, hvad Sælgerinden tager med paa sin Aftægt, eller hvad de velvilligt udleverer til deres Broder Frants i Løseøre, naar Køberne svarer og udreder det, hvortil de i det næstfølgende sig forpligter.

At betale den paa Møllen og Christoffers Sted hæftende Gæld 1000 Rdl. Courant, i løs Gæld 114 Rdl. og deponere 300 Rdl. Courant til Møllens Istandsættelse. Næst efter ovenstaaende Gæld at indføre og udrede følgende Aftægt:

- a) at indrette til Aftægtsbolig 9 Fag af den søndre Ende af det ved Møllen staaende vestre Hus, ud til Haven, saaledes at der vorder tvende Stuer med forhøjet Gulv, saaledes at Floden ikke kan flyde derind, nemlig en daglig Stue og et Sengekammer, hver paa tre Fag, ved Siden af hinanden, i Stand sættet med Loftstuer, Vinduer og Døre, Skorsten med Bageovn under og 2 Jernkakkellovne, saasom Kjøkken og Spisekammer og Gang, i lige Maade med Loftsted, Vinduer og Døre, Plads til Brændsel, Hø og Straa for tvende Køer og 2 Faar og det altsammen aarlig vedligeholdes, samt at overlade Aftægtstagerinden den halve Del af Haven, som hun selv vælger.
- b) At de tvende Køer, som Aftægtstagerinden skal have, fodres og græsses begge paa Møllen, og det Foder bliver indavlet af Besidderen paa Møllen; til den ene Ko bliver dog Græsning leveret fra Gaarden i Jedsted.
- c) Af Gøden bruger Aftægtstagerinden kun saa meget, som er nødigt til at gøde hendes Have med, det øvrige falder til Møllen.
- d) Af Korn bliver leveret 5 Tønder Rug til Brød, 3 Tønder Byg til Gryn og Mel, 3 Tønder Malt, 1 Tønde god Boghvede-Gryn, 10 Lispund fersk Kød i Slagtetiden, 8 Lispund fersk Flæsk, 1 Lispund afsmeltet Tælle, alt forbenævnte i gode Kjøbmands Varer; 2 Køer, hvoraf den

ene skal kælte om Mikkelsdag og den anden om Måjdag, og som omskiftes, hvis de ej bliver drægtige; det forstaaer sig iøvrigt, at samme maa være gode Malkekøer. Tvende Faar, som græsses og fodres, og hvoraf Aftægtstagerinden selv nyder Yngel og Uld. Desforuden erholder hun aarlig 20 Rdl. Courant i Haandpenge til Hør, Humle og Salt med videre. Skulde en af Køerne blive for gammel, maa den omskiftes, skulde den dø, en anden god sættes i Stedet. Aftægten leveres til Mortensdag og Måjdag.

- e) Aftægtstagerinden nyder aarlig til Ildebrændsel, som bliver tørt og forsvaret leveret, og som graves i Kjærgaards Mose, saalænge der er Klyne at grave, 20 Læs sort Klyne og 2 Læs Tørv, saa og et Læs Lyng, alt af god Kvalitet og Størrelse som deres eget.
- f) Da Aftægtstagerinden beholder Sig-Engen med For- og Eftergrøde til aarlig Afbenyttelse, saa bjerger Møllebesidderne det til rette Tid ind til Aftægtshuset. Dog maa Gaardens Besidder i Jedsted aarlig lade en Ko ved Aftægtstagerindens Ko græsse paa Eftergrøden, hvormod han holder Hegnet om Engen i vedbørlig Stand.
- g) Item udtager hun af Møllen paa Aftægt Senge samt alt andet Husgeraad til hendes fornøden Brug, efter egen Skjønsmhed og Billighed.
- h) Endelig nyder Aftægtstagerinden fri Adgang til Brygge- og Brænderiskaber, saa meget som fornøden gjøres.
- i) I lige Maade holdes hende en Pige, som lønnes, men ikke koster af Møllens Besiddere. Naar forlanges, kjører de hende til Kirken eller andet Sted hen til Familien, alt uden Betaling. Naar hun ønsker det, kan hun trække paa Aftægt, og Aftægtsboligen skal da efter $\frac{1}{2}$ Aar være i Stand sat.
- k) Ved Aftægtstagerindens dødelige Afgang skal de nuværende eller fremtidige Besiddere lade hende hæderlig og christ sømmelig begrave efter Sognets Skik og Brug, de derimod det foreskrevne Aftægt og øvrige Efterladenskaber af det, som hun af Møllen med sig har medtaget, med Videre tilbagefalder og falder til Besidderen af Møllen, i saa Fald at samme ikke er af hende før sin Død bortskjænket og afhændet til en anden af sine Børn eller Børnebørn.

Tillige skal Køerne udbetale i Fædrene- og Mødrene-Arv til deres afdøde Søsters tvende efterladte Børn foruden de 200 Rdl. Courant, som efter Vexel af 27. Juni 1821 ere paa Afdrag udbetalt til hendes første Mand, salig Søren Andresen, og de 175 Rdl. i Udstyr, 200 Rdl. Courant med Prioritet efter 1400 Rdl. Courant og Aftægten, og forrente dem aarlig til Børnenes myndige Aar med 4 Procento. Dog falde Renterne af den ene Hundrede bort, saa længe den ene, Anders Wilhelm Thielsen, bliver paa Møllen.

De to ny Ejere, Brødrene Møller, kommer snart i Laanetrang til Indfrielse af ældre Laan, Provst Strodtmann og Bataillonschirurg Christoffer

Boll i 1827 med henholdsvis 900 og 500 Rdl. Hamborg Courant i fuldvægtig Species eller 2240 Rbd. Sølvmynt. Provst Strodtmann laaner dem i 1834 yderligere 225 Rdl. eller 360 Rbd.

I 1833 er Møllen udforpagtet (fra 1831 til 36), idet Mølleforpagterne *Jes Petersen* og *Peter Petersen* laaner Brødrene 600 Rdl., som er anvendte paa Møllens Istandsættelse. Til Sikkerhed for bemeldte Sum pantsætter vi Ejere af Jedsted Mølle vor hele Besid, bestaaende i vores Mølle med alle dertil hørende Landerier, saaledes at ovennævnte Sum maa vordz indført i Pante-protokollen næst efter dz paa vores Folium hæftende 1600 Rdl. Courant.

Da imidlertid disse 600 Rdl. eller 960 Rbd. Sølvmynt tjener os Forpagtere til Sikkerhed saavel som for Pagtsummenes som Skatternes rigtige Betaling, saavel som for den efter Taxation til Pagterne overladte hele Udbo, ja Møllen selv, saa bliver samme staaende hos os rentefri, til Pagttiden Mikkelstdag 1836 udløber. Derimod forpligter vi Debitorer os til at udbetale Jes og Peter Petersen hele Kapitalen med Undtagelse af, hvad de er os skyldige, uden Opsigelse til Mikkelstdag 1836.

Møllen kommer nu i Handelen. Ved Forpagtningens Udløb sælges Jedsted Mølle af Brødrene Chr. og Ebbz Møller til *Søren Sørensen*, Kærgaard.

Jedsted Mølle sælges med alt, som er søm-, mur- og nagelfast, for saa vidt det ikke tilhører Forpagterne, saasom og alle dertil hørende Landerier tilligemed en Otting Land, Christoffers Sted kaldet, saaledes, at han samme Mikkelstdag 1836 maa antræde i den Stand, hvori samme da forefindes og af Forpagteren afleveres, og for sig og sine Arvinger saa nyttig og gavnlig gøre, som han bedst ved og tilladelig være kan.

Tillige overlades Køberen alle de Genstande, som findes specificeret i det den 7. November 1831 oprettede Inventar, og ikke ere Forpagterne overladte for en bestemt Taxationssum til Eje, navnlig overlades det Sælgerne tilhørende Brændevinstøj i den Tilstand, det forefindes, og 3 Kakkellovne og undtages kun Klokken i den lille Stue.

Møllestenene, som nu ere i Brug, overlades imidlertid uden Godtgørelse til Køberen i den Stand, hvori de om Mikkelstdag 1836 sig befinde, samt under samme Vilkaar Avlen af Korn og Hø, Gøden og 50 hjemkørte Læs Brændsel, alt i Følge den Maade, hvorefter Forpagterne have at aflevere Møllen til Mikkelstdag 1836.

For saadan Salg og Afstaaelse forpligter sig Køberen, *Søren Sørensen* paa Kjærgaard, den nu købte Jedsted Mølle, selv i sin Fraværelse, at udbetale til Sælgerne den foraccorderede af 5750 Rdl. Courant eller Ni Tusende og Sex Hundrede Rigsbankdalere rede Sølv, følgende Terminer, nemlig:

- a) til 1. Maj 1836 400 Rdl. Cour. = 640 Rbd. r. S.
- b) til 11. Juni 1836 1000 Rdl. Cour. = 1600 Rbd. r. S.
- c) til 11. Decbr. 1836 1325 Rdl. Cour. = 2120 Rbd. r. S.

Disse 3 Terminer uden Renter, saafremt de blive betalte til Forfaldstiden, i modsat Fald med lovlige Renter.

- d) efter 5 Aar fra Mikkelstdag 1836 af at regne efter halv Aars begge Dele fristaaende Opsigelse 1200 Rdl. Cour. = 1920 Rbd. rede Sølv med fire pro C. aarlig Renter fra Antrædelsen af.
- e) Resten, nemlig 1825 Rdl. Cour. = 2920 Rbd. rede Sølv, betales der- ved, at Køberen overtager den paa Møllen protocollerede Gæld, nemlig 1625 Rdl. Cour. til Herr. Consistorialraad og Provst Strodtmann og Krigsraad Boll i Haderslef og de efter Contract af 19. Juni 1827 ud- lovede 200 Rdl. Cour. til Sælgerens Søsters Børn, og svarer Køberen de stipulerede Renter fra Antrædelsen af.

Af de 1200 Rdl. Courant, som i de første 5 Aar uopsagt bliver staaende i Møllen, tilhører de 800 Rdl. Courant Tingskriver Christian Willadsen Møller og Resten, 400 Rdl. Courant. Ebbe Willadsen Møller.

Sælgerne forbeholder sig paa deres Livstid al Ret til deres Forældres Gravsted for efter eget Forgodtbefindende at lade samme omhegne med Rækværk.

6. Maj 1838 laaner Søren Sørensen af Martini paa Tornumgaard 400 Rdl. Courant og udbetaler dermed Ebbe Møller, der nu boede i Lille Darum.

Først 25. April 1841 faar Chr. Møller sil Tilgodehavende paa 800 Rdl.

Søren Sørensen udvider Møllens Jordtilliggende ved Køb den 4. Juni 1836 fra Sognefoged Jep Frøsig's Gaard i Jedsted med ialt 19 Demat 133 Roder (180 Roder = 1 Demat, 1 Demat = 12,000 □-Alen eller $\frac{6}{7}$ Tønde Land). De købte Arealer benævnes Mølleskiftet, Mølleholmen, Sandbjergene, Søndergesten, Engetofte'n norden Vejen og Døltoften. Kontributionen deraf var 3 Rbd. 13 Sk., Landgilde 4 Rbd. 5 Sk., Skattetønder $8\frac{1}{30}$. Taksations- værdien 1123 Rbd., Landskatten 4 Rbd. 65 Sk., Bankhæftelse 67 Rbd. 36 Sk. Købesum for de 19 Demat var ialt 460 Rdl. eller 736 Rbd.

Fra Jep Frøsig's Gaard udstykkedes ialt 63 Demat, der alle lagdes ind til bestaaende Landbrug, medens Gaardens Areal nedbragtes til 55 Demat.

Søren Sørensen maatte i de følgende Aar paa Grund af Jordkøb og andre Udvidelser stadig gaa Laanevejen i 4 paa Møllen indførte Obliga- tionslaan paa ialt 2400 Rdl. eller 4240 Rbd.

Den 29. Januar 1839 sælger Søren Sørensen Jedsted Mølle til *Hans Joakim Fogh*, Dortheasminde ved Vejen.

Købekontrakten udviser, at med Møllen følger alle de indkøbte Lande- rier, samtlige Mølléværker og Inventarium, samtlige Bygninger, Stampe- møllen med tilhørende Inventar, alle Brændevinsbrænderiredskaber, samtlige Fiskeriredskaber og alt til Bygningen hørende, saavel løse som søm-, mur-, jord- og nagelfaste Ting, hvortil og regnes tvende Jernkakkelovne.

Købesummen var 8000 Rigsdaler Courant.

Deraf betales ved Overtagelsen 300 Rdl., i Juni Termin 2200 Rdl. og i December Termin 1939 475 Rdl., og Pengene blev betalt.

Restkøbesummen, 5025 Rigsdaler, var Overtagelse af indprotokolleret Gæld. Det Stykke Eng, 1 Demat stor, som ligger i Jylland under Peder Mikkelsen Møllers Ejendom i Gredsted, er afhændet til ham i Forvejen og følger altsaa ikke med i Købet.

Med Møller Fogh indlededes en Arbejdets Tid, som man ikke har mærket noget til før, udover en Del Jordkøb i Søren Sørensens Tid. De første Aaringer anvendtes til Hovedreparationer ved Mølleriet og Ombygning af Hovedbygningerne, og da han i 1840 nævnes som Møller og Brænderiejer, tyder dette paa, at Brænderiet blev drevet for fuld Kraft. Da saa Byggeriet er tilendebragt og Mølleri, Brænderi, Bageri, Stampning og Benknusning er i passende Drift med ordnede og gode Pengeforhold, begynder hans egentlige Hovedværk, at samle Møllens nærmeste Omgivelser under hans Ejendom og forvandle Sump og Sandbanker til frugtbar Eng — og det lykkedes for ham.

Møller Fogh og Hustru.

Købet begyndte mod Nord. Engen Mølleholm ejedes af ialt 28 Vilslev-Gaarde med 40 Matr. Nr. og købtes sammen af ham i Aaret 1850 og de følgende Aar. Det sidste Stykke købtes 1855. Af Mølleholm var i Forvejen 4 Tdr. Land Eng og 12 Tdr. Land Ager. Med Vanding for Øje maatte det planeres en Del og er forlængst godt ydende Eng, hvor en grundig Overrisling gør god Nytte. Mølleholm ejes fremdeles af Møllen og udlejes aarlig til Høslæt og Græsning.

Fra 1855 til 1859 købte han ialt 20 Matr. Nr. paa Jedstedsiden mod syd og øst for Møllen. Meget af det købte var nærmest værdiløst og kostede da heller ikke ret meget, men han havde Brug for Jorderne og Lyst til den maaske nok urentable, men egnsforskønnende Opgave at fylde Sand

paa de sure Engstumper ned mod Aaen, saa at baade de, og der, hvor Sandet var taget, blev til ordentlig Overislingseng. Mange Arbejds mænd var der beskæftiget i den ledige Tid af Aaret med paa Trillebør at flytte Sand ned i de sumpige Enge. Arbejdet stod paa i flere Aar, og da det var tilendebragt, maatte Nordsiden af Aaen, der henlaa i Sump og Huller, holde for. Meningen var dog ikke der at opnaa Engbund, men blot gunstigere Forhold for et godt Rørskaar. Det blev en lang Trillevej fra Sandbjergene over den nyanlagte Eng, paa Bro over Aaen og videre mod Nord indtil Vejsende.

Ialt ejede Møller Fogh $82\frac{6}{7}$ Td. Land, deraf $4\frac{1}{4}$ Td. Land i Jernved Sogn.

Der er ingen Regnskaber opbevaret over, hvad det hele har kostet ham. Det er store Summer, men Møllen med Tilbehør gav fremdeles godt, idet den indprotokollerede Gæld ikke steg i Forhold til Udgifterne, og han vilde nu have Orden omkring Møllen.

Brænderiet ophørte han med først i 1850'erne, vistnok som Følge af haard Konkurrence fra Dampbrænderierne, medens Tøjstæmpningen snarere udvidedes.

I 1870 er der en Plan fremme i Jedsted, Hillerup og Farup om at forandre Kongeaaens Udløb, saa det blev gravet de ca. 1200 Alen lige ud i Vest til Dybet i Stedet for dens Løb langs med Jedsted Strand mod Syd til Hillerup for derefter i Retning sydvest ved Kanalmundingen at forenes med Ribe Aa.

Landvæsenskommissionskendelsen gav Planen Medhold, og Arbejdet med Gravning af det nye Løb og Afdæmning af det gamle skulde i Fællesskab udføres af de interesserede Strandbredejere. Det derved forventede Indvindingsland skulde tilhøre hver enkelt Lodsejer ud for hans Grund. Sagen blev fremmet, uden at der opnaaedes ret meget.

Ved Kanal anlægene i 1874 i Villebøl og Hjortlund nedlagde Møller Fogh Paastand om Erstatning, da han mente, at Kanalerne paa deres Overislingsomraade vilde sluge en Del Vand til Skade for Møllen. Landvæsenskommissionen bestemte, at der skulde ydes Møller Fogh 1000 Rigsdaler en Gang for alle. Desuden nedsattes en Taksationskommission, der inden 2 Aar skulde afgøre, om Møllen havde lidt større Skade, som saa skulde vurderes, dog under ingen Forhold over 2500 Rigsdaler. Erstatningens Størrelse skulde fastsættes efter følgende Regler:

- a) Møllen skal til enhver Tid have tilstrækkeligt Vand til et af de to store Vandhjul, der nu forefindes, dog saaledes at forstaa, at heri maa ikke medregnes Vand til Møllejejer Foghs Enge, idet der blot skal være Vand nok til Hjulet.
- b) Ved Beregningen af Vandkvantummet skulde Taksationsmændene tage fornødent Hensyn til, om Møllen, Omløbet og Dæmningerne var tilbørligt tætte.

Der blev ingen Brug for yderligere Erstatning. Vandet slog godt til. Men dette, at Møllens Ejer havde forlangt og faaet tilkendt Erstatning, satte ondt Blod hos en Del af Møllens østlige Opland. Resultatet blev, at Kornet derfra blev kørt til andre nærliggende Vandmøller. Dertil kom, at de nyopførte Vejmøller i Hunderup, Plougstrup og Farup greb føleligt ind i Næringen.

Fogh besluttede sig da til at sætte Møllevoغن i Gang og hente Kornet hos Bønderne i Stedet for, som fra gammel Tid Skik, at Folk selv kørte til Møllen med Kornet. Oplandet inddeltes i 3 Ruter, der gennemkørtes 2 Gange ugentlig. Desuden kørte et af Gaardens egne Spand en mindre Tur, som Møllevoغن ikke havde Tid til.

Møllevoغن — Billedet foran i Bogen — er købt i Jedsted Kro, hvor den i mange Aar havde kørt Købmandsvarer hjem fra Flensborg eller Aabenraa. Disse Ture udførtes med et 2 Hestes Forspand, men naar Voغن skulde dreje fra Hovedlandevejen ind mod Jedsted, fik den tungt læsede Vogn yderligere et Forspand for at klare det sandede Stykke Vej ind til Byen. Disse trælsomme, lange Ture ophørte i 1876, da Bramminge—Ribebanen aabnedes. I de næste Aartier gik den gamle Vogn som Møllevoغن, der hentede og bragte Nabobyernes Korn. Dette ophørte, da Vandmøllens Kraft i 1910 som Elektricitet sendtes ud i Gaardene, hvor Malingen da foregik paa de der installerede Kværne.

I Aarene 1875—76 var der flere Planer fremme om Køb af Vandmøllen for at bruge Vandet til Overrisling af Vilslev og Jedsted Sandjorder og Enge. Hedeselskabets Nivellement udviste, at det kunde gennemføres, men alle Planerne strandede paa, at Bekostningen afskrækkede de fleste. Møller Fogh forsøgte saa selv at lade grave en Kanal paa Jedstedside, men standsedes i Arbejdets Udførelse, da han naaede Modstandernes Jorder.

Den 3. Juli 1877 solgte Hans Joakim Fogh Jedsted Mølle med alle tilhørende Jorder, Inventar og Besætning til *Frits Hansen*, Krogsgaard. Købesummen var 106,000 Kr., deraf for Løsøre 16,000 Kr.

BRÆNDEVINSBRÆNDING.

Fra ældgammel Tid og indtil i Dag er fremstillet gærede, berusende Drikke, og hvori ogsaa Jedsted Mølle i Tiden fra 1830 til 1850'erne har deltaget som et af de officielle Brænderier.

For faa Aar siden fandtes ved Udgravning af en 3000-aarig Kæmpehøj en Spand, hvor Bundfaldet ved Undersøgelse viste at indeholde en gæret Drik, som var fremstillet af Hvede, Honning, Tyttebær, Mosepors og Støvkorn af Lind. Et andet Fund af yngre Dato viste, at Hveden var ombyttet med Byg, og det har siden været den mest benyttede Kornsort til Fremstilling af gærede Drikke. Det er vel nok en Øldrik, der her er Tale om, men sikkert lige saa berusende som Nutidens hjemmelavede Vindrikke.

Brændeivin omtales i 1555 som Bestanddel af Medikamenter, der er gode for Pokker, Poplesi, Onde Øjne, Hjertens Ve m. m. 50 Aar senere blev Brændeivin brugt ublandet, og da var det et almindeligt Husraad. Om nogen vil vorde skøn, hedder det i en velfornemme Madammes Kogebog 1626, han to sig udi Brændeivin. Om et Menneske mister Mælet ved Døden, da giv ham Brændeivin i Munden, flux kommer han til at tale. Hvo Orm haver i Øret, han lader en Taar deri, og Ormen dør.

Ved højtidelige Lejligheder spiste man Brændeivin, der blev hældt paa kogte Kringler, som bragtes rundt i en Skaal, hvoraf enhver tog en Skefuld. I andre Egne af Jylland gik man over til at dyppe Grød i Brændeivin.

Til venstre den gamle Bygning med et lille Vandhjul, der leverede Trækkraften til Bierhvervene, som foregik der.

Senere brændtes der Brændeivin i Bøndergaardene, først for alles Øjne, og da det blev forbudt, saa i Smug med hemmelige Gemmesteder for Brændeivinstøjet. Omkring 1800 blev Kaffepunsch almindelig daglig Drik for Mandfolkene, og særlig ved Gilder blev der drukket meget. Fornuftige Værtsfolk sørgede dog for, at Skænkeren forstod at lave Punschene saa smaa og forholdsvis uskadelige, at et større Antal kunde taales uden alt for synlige Udslag. Denne Skik holdt sig et Par Menneskealdrer, hvorefter den gradvis aftog indtil nu, hvor den næsten er ophørt.

Ved Forordning af 25. Maj 1804 indførtes en Brændeivinsafgift til Staten, hvorved Hjemmebrænding blev forbudt, og Brændeivinsfremstillingen henvist til de officielle Brænderier. Af disse fandtes 1840 ca. 40 Landbrænderier, hvoriblandt Jedsted Mølle.

I Møllen brugtes 3—4 Rum til Mæskning, Gæring, Afkøling og Destillation, foruden Opbevaringsplads for Raastofferne, Maltgøreriet og det færdige Produkt. Bærmen, der i en Rende lededes over til Stalden, anvendtes til Fedning af 20 Stude ad Gangen. Studene trivedes godt og blev hurtigt fede. Destillationsapparaterne var ikke fuldkomne, saa Dyrene blev i alt Fald døsig. Naar de var færdigfedede, blev de trukket ned til Markedet i Husum eller endnu længere sydpaa.

Som Raastoffer ved Brændevinsbrændingen anvendtes Korn, der rensedes omhyggeligt, før det fintmaledes. Brugtes der Kartoffler, anvendtes først Dampning i et højt Trækar, derefter Knusning mellem to glatte Valser.

Til de almindelige Kornsorter tilsattes 25 pCt. meget findelt Grøn malt og det nødvendige rent Vand. Mæskningen foregik under stadig Omrøring af Massen. Der benyttedes stærkt opvarmet Vand, ca. 60°. Lavere maatte Temperaturen ikke være, da Stivelseskornene ellers ikke omdannedes til Klist, hvad der var nødvendigt for en hurtig Forsukring.

Naar Mæsken havde staaet en halv Time ved ca. 60°, var Forsukringen som Regel færdig, og da gjaldt det om, at faa Massen afkølet snarest muligt ned til Gæringstemperaturen eller omkring 15°. I Møllen havde de dertil et Par store lave Trækar eller Svalebakker, 8 Tommer høje og med Kobberbund. Naar Afkølingen var tilendebragt, hældtes det over i Gæringskarrene, der var et Par Alen høje. Derefter tilsattes Gær. Gæringsprocessen varede 3—4 Dage under stadigt Tilsyn.

Den sidste Proces med Udskilning af Alkoholen foregik ved Opvarmning i store Kobberkedler og dertil forbundne Apparater, der kunde frigøre og fastholde Alkoholen. Destillationen maatte i Reglen gentages for at faa en nogenlunde fuselfri og drikkelig Brændevin.

Vanskeligheden for saadanne smaa Brænderier som Jedsted laa ikke blot i de primitive Redskaber og Apparater, men ogsaa i en ukyndig Ledelse. Lederen havde nok Erfaring, men ingen Indsigt i de Processer, der skulde foregaa. Han praktiserede kun, hvad han som Brænderikarl havde set paa lige saa ufuldkomne Brænderier.

Udbyttet skal omkring 1830 have været 60 Potter 8° Brændevin af 1 Td. Hvede, 40 Potter af 1 Td. Rug og 36 af Havre eller Byg.

Det første Dampbrænderi anlagdes i 1838, hvorefter de smaa Landbrænderier alle forsvandt i Løbet af en Snes Aar, men endnu 1905 fandtes paa Jedsted Møllens Loft to meget store — 3 Alen høje og 5 Alen lange — Brændevinsbeholdere. Ovenpaa Tønderne var udgraveret Figurer, forestillende 2 Mænd, der paa en Stang bar en Klasse Vindruer.

Maltning i Jedsted Mølle er af gammel Dato. Ved Afstaaelse af Møllen 8. Maj 1698 nævnes, at Korn i Maltkisterne medfølger.

Malt er altid Byg, som er bragt til at spire, hvorefter Spiringen er standset, naar Bladkimene, som ligger under Skallen, har naaet omtrent $\frac{2}{3}$ af Kornets Længde.

Hensigten med Maltet er, at det ikke blot er i Stand til at omdanne sin egen Mængde Stivelse, men ogsaa langt større Mængder til Sukker. Maltningen begynder med, at Bygget skal i Støb — Opblødning i 2 til 4 Dage. Fra Støb-Karret bragtes det til et Gulv eller Loft, hvor det i et 8 Tømmer tykt Lag blev lagt til Spiring. Det maatte passes nøje med Kastning eller Omrøring for at holde en ensartet Fugtighed, men ogsaa for at undgaa for høj Temperatur. Da en for høj Varmegrad umuliggjorde et tilfredsstillende Arbejde, henlagdes Maltningen til den kolde Aarstid.

Naar Maltningen i Løbet af 8 Dage var bragt saa vidt, at Spirene havde den passende Længde, kaldtes det Grøn malt og var efter en naturlig Tørring anvendelig til Brændevinsfremstilling. Til Ølbrygning blev Malten tørret ved Ild i Maltkøller eller i det saakaldte Kølhus, der fandtes i næsten hver Landsby, og som de ældre endnu mindes.

STAMPEMØLLEN.

Stampemøllen eller Stamperiet er første Gang nævnt i Skjødet fra 1839, derfor kan det godt være meget ældre. Naar vor Bedstemoder eller Slægterne længere tilbage havde behandlet Ulden, kartet, spundet, farvet og vævet det i Vadmél, skulde det endnu gennemgaa en Proces, før det var tjenlig til Skrædderens Behandling. Det skulde valkes eller stamperes, dels for senere at undgaa Krympning, men ogsaa for at give Tøjet den Sværelse, som ønskedes til hver sit bestemte Brug.

Stamperiet var anbragt i den østre Længe i Forbindelse med et lille Vandhjul. Indretningen var to Trækummer, knap 1 Alen dybe. I disse nedlagdes i hver flere Stykker Vadmél, hvorefter det overhældtes med varmt Vand, iblandet Sæbe eller aldeles stenfrit Ler (Moler?), indkøbt paa Aalborgegnen. Leret brugtes undertiden for at spare den dyrere Sæbe.

Saa snart det varme Vand, tilsat Vadskemidlet, var hældt ned paa Tøjet, sattes Maskineriet, trukket af Vandhjulet, i Gang. Det var en Aksel, der gik rundt. Akslen var besat med Knaster, der hævede 4 svære Trækøller til Vejs for paa et bestemt Punkt at give slip paa dem, hvorefter de skiftevis faldt ned paa Tøjet i Kummen. Tøjet i Kummen maatte jævnlig efterses, rettes eller omlægges. Det var et vaadt og ubehageligt Arbejde for Stampekarlen, og ogsaa et usundt Arbejde. Noget hjalp det, da Øvrigheden i 1860 paabød en Ombygning af Stamperiet, saa Stampekarlen fik lidt sundere Forhold at udføre sin Gerning paa.

Til Tider af Aaret var der paa Grund af Travlhed Døgn drift i gammel dags Forstand. Det er hævdet, at Stampekarlen ikke i 3 Uger har været af Tøjet, men kun taget sig en lille Blund ind imellem, at Tøjet skulde vendes eller tilses.

En Helstampning af det Tøj, der var anbragt i en Kumme, tog 4 a 5 Timer, men der var ogsaa noget, der hed Halvstamp og Kvartstamp. Jo

mindre Stampning, jo tyndere holdt Tøjet sig. Kwartstamp anvendtes bl. a. til Uldskjorter. Renskylning af Tøjet efter Behandlingen og Tørring af Tøjet var et stort Tillægsarbejde for Stamperiet.

Jedsted Stampemølle havde et stort Opland fra Varde til Skærbæk.

Til at begynde med indleveredes alt Tøjet af Bønderne selv, men de sidste Aartier. Møllen gik, fra 1870 til 1900, var det hovedsagelig Farverne, der sendte Tøjet til Stampning. Farverne hentede med Vogn hver 14 Dage eller Maaned Tøjet hos Bønderne, hvorefter de sørgede for Stampning og selv ordnede Farvningen.

Farveriet i Jedsted Spang huskes endnu af de ældre.

BENKNUSNING.

I Forbindelse med Stamperiet og betjent af samme Vandhjul var der Knusning af Ben. Hertil brugtes dog Jernkøller og Jernunderlag, men ellers var det som ved Stamperiet Mølleakslen, der løftede de svære Hamre op for saa at lade dem falde ned paa Bendyngen, indtil Benene var tilstrækkeligt findelt. Til en Tid var det en ikke lille Industri. Benene indkøbtes i Vognladninger, og Benmelet solgtes igen i større Partier. Dog kunde Omegnens Beboere ogsaa købe Benmel i Pundevis, naar de havde Brug derfor til f. Eks. stive Kreaturer. Stivsyge blandt Svin kendtes knap den Gang af den simple Grund, at der kun var faa Svin, og de faa blev fodret saadan, at de ikke blev stive.

Det kunde ogsaa hænde, at en Bonde havde Brug for nogle Sække Benmel til Gødning, og det var vel dertil, at Hovedparten af det bearbejdede Produkt afhændedes.

Naar Benene kunde købes i Vogladninger, saa skulde de jo først samles sammen. Det var i Reglen Kræmmerens Sag. Naar han kørte rundt for at sælge Potter og andet, købte han samtidig Pjalter, men ogsaa Ben. Det kunde være Husmoderen, der gemte Benene hen fra Husholdningen, men det var i Reglen Drengenes Fortjeneste at tigge Benene fra Køkkenaffaldet og undertiden finde et Ben i Marken. Prisen var gerne 2 Øre pr. Pd., og der naaedes sjældent op til over 50 Øre, men mindre Penge var ogsaa kærkomne.

MØLLENÆRINGEN

De gamle Vandmøller har helt fra Middelalderen været et godt Aktiv, som ogsaa de store Jordbesiddere var ude efter. Naar Jedsted Mølle har ført en omtumlet Ejertilværelse fra Klostergods paa Sjælland til Jordegods under et holstensk Grevskab, saa er Grunden den samme, at der ved Vandkraftens Brug kunde tjenes Penge ved Maling af Bøndernes Korn. Meget kunde Bønderne selv lave og gjorde det for at spare paa deres faa Penge. Møllertolden maatte alle afgive, fordi de ikke selv kunde male deres Korn. Dette er først opnaaet i de sidste 30—40 Aar ved Husmøller og i de sidste 25 Aar ved elektrisk drevne Kværne.

Egentlig Møllertvang har Danmark ikke haft, udover enkelte sønderjydske Egne og Bornholm. Men Møllerne blev dog skyldsats ikke blot efter den Vandmængde, de raadede over, men ogsaa efter Antallet af de omkringboende, som bekvemt der kunde lade deres Korn male. Forordning af 22. August 1687.

Men efterhaanden som Aaerne aftog i Vandrigdom og Faldhøjden blev mindre, medens Befolkningen tiltog og dermed en Forøgelse af dens Brug for malet Korn, kom Tidspunktet, da der ogsaa her i Landet var Trang for

enkelte Vindmøller. Det siges i Kristian den 5.s Lov, at Vandmøllernes Ret skulde vige for Egnens Ret til bekvem Maling, og hvor der efter Øvrighedens Skøn er Møllertvang, kan der gives Tilladelse til Opførelse af en Vindmølle. Det var dog yderst sjældent, at Tilladelsen gaves.

Den gamle Turbine arbejder. Vandskodderne trukket op.

Her paa Egnen kendes intet Tilfælde. Forordningen af 3. Juni 1825 opfrisker Tilladelsen om, at der kan bygges Vindmøller, naar Trang og Afstand — over 1 Mil fra nærmeste Vandmølle — er tilstede.

Kort Tid efter Grundlovens Vedtagelse den 5. Juni 1849 fremkommer der i Rigsdagen Forslag om at give Møllenæringen fri. Til dette siger Anders Sandø Ørsted i Landstinget: „Det vil være farligt at give Møllenæringen fri. Mølleskylden er en Gang for alle en bestemt Maalestok for de Afgifter, en Mand skal give af denne Bedrift, og den er beregnet paa, at i en vis Omkreds vil Beboerne ordentligvis lade deres Korn male i Møllen. Ganske vist er der ikke Mølletvang i Danmark, og de er altsaa ikke absolut forpligtet dertil, men der er Rimelighed for, at det vil ske hos den nærmeste Mølle.“ Møllerne blev anset for et solidt Aktiv og belaantes fortrinsvis af de offentlige Midler.

Loven om fri Møllenæring blev dog vedtaget 14. April 1852, men fastsætter en Overgangstid paa 10 Aar. Følgende af Indholdet har Interesse:

1.

Enhver Ejer af en Vandmølle skal det være tilladt at forbinde hvilken som helst ny med den, som allerede er tilstede i hans Mølløværk og ligeledes at udvide Værket ved Indlæggelse af nye Kværne.

2.

Det skal være enhver tilladt at foretage al Slags Formaling til Brug i egen Husholdning og Føde for egne Kreaturer, og skal der derhos tilkomme enhver Jordbruger lige Frihed til Stedets Brug.

Derimod skal det indtil 1. Januar 1862 ikke være flere tilladt i denne Henseende at forene sig om fælles Afbenyttelse af andre Indretninger til Formaling af Korn end saadanne, som drives ved Haandkraft.

4.

Enhver skal være berettiget til at anlægge ny Melmøller paa Landet til Formaling for Omegnens Beboere, naar enten ingen Melmølle findes i en Mils Afstand i lige Linie fra det Sted, Møllen agtes anlagt paa, eller de Mølleejere, hvis Værker er nærmere beliggende, giver deres Samtykke, eller endelig naar Mølletrang befindes.

Til Opførelse af nye Møller har de nærmest boende Mølleejere Fortrinsret.

7.

Anlæggelse af nye Møller til Grynmalning alene skal overalt være tilladt, dog at der deri kun indlægges en Brækkværn for to Skalkværne.

9.

Fra 1. Januar 1862 bortfalder saavel Mølleskyldshartkornet, som den i Stedet for Mølleskylden i visse Tilfælde bestemte Afgift og endelig den saakaldte Grubbeværks- eller Grynkværnsafgift.

Vindmøllerne i Farup, Hunderup og Plougstrup er anlagt i Aarene efter, at Møllenæringen blev frigivet.

Jedsted Møllens Maling af Korn ophørte direkte gradvis efter 1910, men indirekte bruges Møllens Vandkraft nu til at drive Kværnene i næsten alle Omegnens Bønderhjem.

STORMFLODERNE.

I gamle Dage var der nogen Forskel paa Befolkningen i Marskegnene og længere inde i Landet. Tilraabet „Havgasse“ og Gensvaret „Hedeperre“ havde noget paa sig. Marskbønderne havde gode Græsgaarde og kom let til Føden. Fortsat gennem mange Generationer giver det sig Udslag i Op-træden og hele Væremaade. Landmændene i de tilstødende Sogne Hunderup, Jernved og Hjortlund ejede næsten alle Udmarker, der enten skulde opdyrkes eller paa anden Maade forbedres. Der var mere Slid for den nødtørftige Føde. Nu er der lige Kaar i Marsk og Gest.

Men naar Stormen tog fat, begyndte i Syd, drejede mod Sydvest til Vest, blev Marskbyernes Indbyggere spilvaagne, thi da kunde det gælde deres økonomiske Velfærd.

En Sommerflod var sjælden — indtraf i Juli 1877 —, men var til Gen-gæld den kostbareste, naar Høavlen og de lavtliggende Jorders Afgrøder ødelagdes, ligesom de næstkommende Aars Plantebestand led under det af-satte Saltlag.

Efteraarstormene var hyppigere. Begyndte Blæsten at spille op mod Aftenstide, var der almindelig Raadslagning i de tæt liggende Marskbyer, om Kreaturerne straks skulde hentes, eller man skulde vove at vente til næste Morgen. Besluttedes det sidste, og Stormen tog til i Nattens Løb, maatte alle Mand i Mørke med Springstagen i Haand og et Stykke Reb omkring Livet arbejde sig frem imod Blæst og Slud de 3 til 5 km ud til Dyrene. Det farlige var, at Engene var højest ud mod Havet med lavere Engdrag ind mod Byerne. Floden satte nemlig straks Vandmasserne ind gennem Aaløbene og oversvømmede de lavere Jorder. Floden kunde ogsaa stige saa højt, at den gik over hele Strandkanten og skred fremad med en saa voldsom Fart, hvor hvert Bølgeslag sprang mange Meter frem, saa man knap kunde løbe fra Vandet. Men Dyrene, som gerne skulde reddes, skred sindigt fremad paa den oversvømmede Vej med de usynlige, dybe Grøfter. Nu og da plumpede et Kreatur i og svømmede over Grøften. Da maatte Manden føle sig frem til Grøfttekanten og med den uundværlige 3 m lange Springstage sætte over efter det vildfarne Dyr. Da de allerfleste Mænd og Karle ikke kunde svømme, satte de paa en saadan Færd Livet som Indsats for at redde deres Dyr. Alle, der var derude, hjalp til at rydde Engene, uanset om det var egne eller andres Dyr, de kom ud for.

Selv om Gaarde og Huse i Marskbyerne var byggede paa Forhøjninger,

saa var der altid enkelte, der laa for lavt i større Stormfloder. I de to sidste Floder, 3. December 1909 og 5. November 1911, væltede et Møddingdige i Vilslev By, og Vandet trængte ind i flere Huse, saa Gulv og Møbler tog Skade, ligesom Vejen, der er lavtliggende gennem Byen, var livsfarlig at passere. Vilslev ligger 5 km fra Havet.

De skrækkeligste Floder, som kendes, skete 8. September 1362, 11.—12. Oktober 1634 og 3.—4. Februar 1825. Om den første vides ikke ret meget, men der skal være bortrevet Øer og Sogne langs hele Marskkysten, Holsten og længere syd paa.

Om Floden 11. og 12. Oktober 1634 findes endnu Mærker i Vilslev Kirke og i Ribe Domkirke samt paa Stormflodssøjlen ved Skibbroen. Naar Floden hin Oktoberaften og Nat naaede den forfærdelige Højde af ca. 5 m over dagligt Vande, var det et Sammentræf af mange Omstændigheder. Sydveststormen drev store Vandmasser fra Vesterhavet gennem Listerdyb ind mod den lave Kyst. Under Stormens Tryk steg Vandstanden fra Time til Time. Pludselig sprang Vinden om i Nordvest og pressede de uhyre Vandmasser ind over Landskabet. Dertil kom, at det var Nymaane, altsaa Springflod, som altid hidfører en højere Vandstand. Dette var de direkte Aarsager til, at Ulykken blev saa stor.

Hverken før eller senere har man i historisk Tid paa Vestkysten oplevet en saadan Ødelæggelse. Nøden var stor hos de efterlevende, som næsten alle uden Undtagelse havde mistet Hus og Hjem med Bohave, Besætning, alt Brødkorn og Foder. Beboerne blev i flere Aar derefter fritaget for at betale Landgilde og andre Skatter.

Mange Tusinde Mennesker satte Livet til i Bølgerne hin Oktobernat. Alene fra Højer til Kongeaaen druknede 600 Mennesker.

Bølgeslaget var saa voldsomt, at store Jordstrækninger af Stranden og Øerne reves bort, saa Vestkysten skiftede Udseende.

Det følgende er Beretninger om Mænd, der ude i Engene overraskedes af Floden:

Den 3. Januar 1871 var Morten Brorsen, Farup, ridende ud i Engene for at bjerge Faarene. Da han omringedes af dybt Vand, tog Hesten Svømmetag i Retning mod Ribe Aa, noget der fortsat vilde være den visse Død, og det var ham ikke muligt at tvinge Hesten en anden Vej, men saa kom der en Haglbyge (Iling), og for den bøjede Hesten af. Nu gik det i Retning af Land, og Manden var frelst.

Stormfloden i Oktober 1881:

Peder Gantzel, Peder Rytter og en Karl fra Jedsted var bleven omringede af Vandet i Nærheden af Kongeaaens Munding, hvor Havdiget delvis var skyllet bort. De søgte derfor Støtte i Hans Ibsens Fold. Skønt i Vand til Livet, var de dog derinde fri for Bølgeslaget. Først da Vandet

Søndersjyllands Vestkyst før Stormfloden 1634 (Det kgl. Biblioteks Kortarkiv).

I Havet mellem Fastlandet og Rømø ses læselig i Oversættelse omtrent følgende: Paa dette Sted laa en stor Skov, men i Aaret 1210 skete en Naturkatastofe med Jordrystelse (Sænkning) og Stormflod, som forvandlede Egnen til Ilav.

begyndte at synke, vovede de sig ud og naaede Diget, hvorpaa de kunde gaa til Ribe Aas Kanalhus. Der kom de i tørt Tøj og fik stimulerende Føde. Ogsaa Peder Frøe, Niels Vejrup og Peder Skrædder fra Hillerup maatte overnatte i Dortheashviles Kreaturfold. Ved Middagstid næste Dag naaede de ligeledes Kanalhuset. Terman Nikolajsen, Kærenggaard, bandt sig fast i en Mølle, hvor han sad til næste Dag.

Johannes Klausen, Gredstedbro, var ridende ud i Engene, og en af hans Karle, „gamle Laust“, var med ham. Da de omringedes af dybt Vand, bandt de et Reb i Hestens Hale og knyttede det derefter fast om Laust. Paa den Maade naaede de vadende og svømmende Havdiget i Jedsted, som de derefter fulgte til Kanalhuset.

I Vilslev var en Flok samlet inde ved Byen, da de saa, at Jens Jørgen (Rytter) Andersens Karl var i Livsfare i de lave Jorddrag Nord for Byen, og Jens Jørgen Rytter siger da: „Hvem vil vove sig ud efter ham?“ hvortil Niels Garner svarede: „Hvem er nærmere til det end du?“ Flere Ord blev ikke vekslet. Jens Jørgen vendte sig uden Betænkning om, hentede en Hest, tog ud paa den farefulde Færd og reddede Karlen. I Hillerup druknede samtidig en ung Karl.

Fra ældre Stormfloder:

I Vilslev under en Stormflod kom en Kone (Slægten lever endnu i Byen) jamrende ind i Præstegaarden og klagede over, at Mand og Søn var i Livsfare ude i Engene, hvortil Præsten svarede, at han selv havde Bekymringer nok, for han havde 40 Stude derude. Men nu gik Naturen over Optugtelsen, idet hun raabte: „Fanden med dine Stude, bare min Mand og Søn kommer levende hjem.“

I de lavest liggende Gaarde var der Jernkroge i alle Bjælker i Stuerne. De skulde bruges til at hæve Møblerne fra Gulvet, naar Floden trængte ind i Huset.

Da Stormfloden satte ind 3. Februar 1825, boede der yderst ude i Vester Vedsted to Husmænd med hver 1 Ko. Efterhaanden som Vandet steg, satte de deres fattige Indbo op paa Loftet, hvorefter de trak af med hver deres Ko — det meste af deres jordiske Gods — og bandt dem inde i Kirkens Vaabenhus. Først derpaa bjergede de sig og sine op i Præstegaarden.

HAVDIGER

Marskboerne har fra gammel Tid været klar over, at Beskyttelse mod Havets Oversvømmelser gennem et Havdige og de nødvendige Sluseanlæg vilde være et stort Gode, men økonomisk næsten uigennemførligt.

Allerede omkring 1550 var der dog opført et lille Havdige i det saa-

kaldte „Kogsland“ i Sydslesvig og Holsten. Men under Stormfloden 1634 gik Vandet langt over Diget og ødelagde det fuldstændigt.

Et lille Havdige opførtes i Nørre Farup i 1840'erne i Forbindelse med og i Tilslutning til Kanalens Gravning — Ribe Aas ny Udmunding.

Noget senere fortsattes gennem Hillerup, Jedsted og Vilslev, dog med det store Hul ved Kongeaaens Munding. For at bøde lidt paa Faren gennem Aaløbet, opførtes paa Vilslevsiden af Kongeaaens Bred et lille Sommerdige, der i 1891 forhøjedes og udbedredes noget. Omkostningerne derved var ca. 2000 Kr., der betaltes af de interesserede Lodsejere med et Areal paa 378 Tdr. Land.

Men nu gik det under Højvande ud over Jedstedsiden, indtil de i 1900 ogsaa opførte et lille Sommerdige ved Aaens søndre Bred.

Sommerdag paa Havdiget 1919.

Hillerup mente sig forholdsvis bedst beskyttede, idet de ingen Vandløb havde til Havet, og imod Nord havde de Jedsted-Hillerup Vandingskanals Volde, selv om der var flere store Trætude uden Skodder under Kanalen. Mod Syd havde de Tanderup højtliggende Jorder.

Efterhaanden oparbejdedes der i Marskbyerne med Undtagelse af Hillerup paa begge Sider af Ribe en saa stærk Interesse, at Mulighederne for Opførelse af et tilstrækkeligt Havdigeanlæg med de nødvendige Sluser skulde undersøges. Man var klar over, at uden stor Statsstøtte vilde Foretagendet

ikke kunne gennemføres. Det blev da Folketingsmand *Søren Brorsens* Opgave at overbevise Rigsdagen om, at offentlig Støtte var paakrævet og forsvareligt. Loven blev lykkelig gennemført. Ogsaa Ribe Bys Krav om en Kammersluse, der fremdeles til'od Sejlads ad Ribe Aa, blev imødekommet.

Hullet Ribe Aa—Kongeaas b'ev lukket i Aarene 1911—13. Havdiget strakte sig fra Vester Vedsted til Darum Sønderby og byggedes nord for Ribe ovenpaa de gamle Digerester. Højden paa det ny Dige blev 17 Fod eller ca. 5 m over daglig Vande eller lidt over Vandhøjden under Stormfloden i 1634.

Hele Anlægget kostede 2 Millioner, hvoraf Kongeaaslusen 160,000 Kr. og Kammerslusen det tredobbelte. Af Anlægssummen skulde de interesserede Lodsejere betale $\frac{1}{3}$ eller 675,000 Kr. I 1922—23 fortsattes Digebygningen mod Syd. Det var under dette Digebyggeri, at Stormfloden den 30. August 1923 satte saa pludselig og voldsomt ind ved Rejsby, at mange Digearbejderes Liv gik tabt.

Da det under denne Flod viste sig, at Diget ved Kongeaasens Munding var i nogen Fare for at gennembrydes, gav det Stødet til en ny Lov, hvorefter Vedsted—Darumdiget skulde forhøjes med $\frac{2}{3}$ m — en Bekostning paa 80,000 Kr., hvoraf Lodsejerne ligeledes betalte $\frac{1}{3}$.

Samtidig vedtoges ved Lov at fortsætte Havdiget mod Nord til Tjæreborg.

Dermed er Havet lukket ude fra Tjæreborg til langt Syd for Landets Grænse. Men endnu har Befolkningen Respekt for Havets Vælde, og selv om der ude i Marsken bliver gode Afvanding- og Vejforhold, vil der antagelig gaa et længere Aaremaal, før Bopladserne bliver almindelige derude.

Idyl ved Møllen.

DE NYERE EJERE

Frits Hansen fra Krogsgaard købte Jedsted Mølle af Hans Joakim Fogh den 3. Juli 1877 for 106,000 Kr., hvoraf Inventar og Besætning ansløges til 16,000 Kr.

Møllebygningen, der var skrøbelig, ombyggede han i 1881 — Aars-tallet ses paa Bogens første Billede. Aaret efter udforpagtede han Mølleriet til *Niels Poulsen*, der forstod at samle sig en stor Kundekreds, men allerede i 1888 byggede han selv en Vejrmølle i Bramminge, hvor han i mange Aar var en kendt Borger. Derefter drev Hansen selv Møllen i nogle Aar, men fra 1892—97 var Mølleriet udforpagtet til *Niels Kjær*, der endte som Møller i Darum.

Frits Hansen og Hustru.

Igen tog Hansen sig af Mølleriet ved Siden af sit Lanbrug og Bie-rhvervet Tøjstamping og Benknusning ved det lille Møllehjul i den østre Længe. Sit Landbrug drev han, som Egnens bedre Landbrug blev drevet, men han havde ogsaa særlig gunstige Betingelser derfor, en stor Høavl og kun lidt Agerjord, ligesom Møllens Toldkorn i de Perioder, hvor han selv havde Mølleriet, var brugeligt til Gaardens Besætning.

Frits Hansen solgte Møllen med alt Tilliggende og Løsøre den 3. Fe-bruar 1904 til et nyoprettet Aktieselskab, Fiskeriet „Jedsted Mølle“. Købe-sum 110,000 Kr.

FISKERISELSKABERNE

Nu begyndte en travl Tid omkring Jedsted Mølle med Anlæg af Fiskedamme til Ørredopdrætning. Møller Fogh havde ladet trille Tusinder af Læs fra Jedsted Bjerger ned paa de sure Enge. Nu maatte en Del af Sandet tilbage igen fra de udgravede og anlagte Fiskedamme. Fortjenesten for Fiskeriselskabet var næppe stor, man fik Indtryk af, at de famlede sig frem, men mange Mennesker tjente det daglige Udkomme ved det store Komplex' Anlæggelse og Vedligehold.

Fiskedammene mod Øst.

I Fiskeriaarene var Landbrugsjorderne og Avlsbygningerne udforpagtede, ligesom Mølleriet indskrænkedes til det mindst mulige.

Den 30. August 1906 overgaar Jedsted Mølle til Kongeaaens Damkultur. Købesum 160,000 Kr.

Ørredudklækning og Opdrætning skulde nu foregaa i meget stor Stil og i en vis Forbindelse med Fiskedammene i det øvrige Jylland. Ved Gredstedbro Station anlagdes Spor ned til Kongeaaen, hvor der blev Anløbsbro for Baadene fra Møllen.

De smaa Portionsørreder solgtes i Berlin og andre Storstæder og leveredes levende, hvorfor der i Jernbanevognen anbragtes en Iltningsmaskine i Forbindelse med de store Vandkar, hvori Fiskene transporteredes.

Handelen med denne Luksusfisk var noget usikker, baade Afsætningsforhold og Udførsel. Et enkelt Aar gav dog et stort Nettoudbytte, men alligevel maatte Selskabet likvidere, og 5. Maj 1909 overtoges Jedsted Mølle af „Kongeaens Ferskvandsfiskeri“ ved Tvangsauktion for 101,841 Kr. plus egen Fordring.

Til Leder ansatte Selskabet Direktør *Kristiansen*, en dygtig og myndig Mand, der ledede hele Virksomheden godt. Kristiansen har sin Andel i, at Jedsted Mølle nu er et af Egnens smukkeste Partier. Ved Tilplantning af Jedsted Bjerger, ved Anlæggelse af Frugtplantagen, Parkanlægget og Omlægning af den gamle Have skabtes Begyndelsen til det nuværende harmoniske Hele.

Ligeledes var det Kristiansen, der ombyggede de gamle Møllehjul med den første Turbine. Ørredopdrætningen blev drevet i ca. 100 større og mindre Damme. Da der kunde gaa 2500 leveringsfærdige Ørreder i en almindelig Dam, og samtlige Damme var i Brug, skulde der et vaagent Tilsyn til, for at alt kunde forløbe tilfredsstillende.

Fra gammel Tid har der tillige været Fangsttider ved Møllens Sluser med Ørredspring og Aalefangst, og dette benyttede de forskellige Fiskeriselskaber ogsaa. Da Slusen ved Kongeaens Munding i 1911—12 som et Led i Digebeskyttelsen skulde bygges, mente Fiskeriselskabet, at det i høj Grad vilde skade Ørredspringet, hvorfor de indgav Klage og Krav om Erstatning til Digebestyrelsen.

Det følgende er Uddrag af Redegørelsen:

Jedsted Bjerger faa Aar efter Tilplantningen.

Kristiansen.

Ved Jedsted Mølle har der i Aarhundreder været et rigt og indbringende Ørredfiskeri; talrige er de Fortællinger, man endnu kan høre, f. Eks., at Fiskene fra Møllens Bagvand er sprungne op i forbikørende Vogne o. l. Ved Salget af Jedsted Mølle i 1903 op-

gav Møller Hansen sin gennemsnitlige aarlige Indtægt af Fiskeretten til 1000 Kr., en meget væsentlig Grund til den forholdsvis høje Pris, han opnaede for Ejendommen at det den Gang nystartede Fiskeriselskab, thi de kønsmodne Havørreders Produkter er en væsentlig Betingelse for Damkulturens Trivsel. Denne Indtægtskilde vil de automatisk virkende Sluser ødelægge, thi det er kun i uroligt Vejr med stærk Paalandsvind, at der fanges Ørreder i Jedsted Møllens Ørredspring. Af Møllens Indtægt ved Fangst af Havørred i 1912 paa 3063 Kr. hidrørte 2945 Kr. fra Stormdagene 28.—29. Oktober.

Havørreden stiger om Efteraaret fra Havet op i Aaer og Bække for at afsætte sin Leg. Kønnene vandrer samtidig til Legepladserne, der opsøges i Vandløbenes mer eller mindre lavvandede Steder med stærk Strøm og gruset Bund. Her roder Hunnen i Gruslaget store, foddybe Huller og lægger sine Æg, der klæber fast til Gruset og samtidig befrugtes af en eller flere Hanner, der sammen med Hunnen dækker Æggene med den oprodede Grusmasse.

Den første Livsbetingelse for Ørreden er derfor brugbare Legepladser, og saadanne findes i stor Udstrækning umiddelbart Vest for Jedsted Mølle, hvad der forklarer det store Tal af Havørreder, der vandrer op i Kongeaaen. Efter ca. 4 Maaneders Forløb, i hvilken Tid Æggene ligger beskyttede af Gruslaget, kommer Ynglen frem og opholder sig nu 12—18 Maaneder i det ferske Vand, inden de vandrer til Havet, hvor de unge Fisk lever forholdsvis nær ved Kysten og hurtig vokser, saa de i Reglen efter ca. 3 Aars Forløb igen stige til Legepladsen i en Vægt af ca. 2 kg. Paa Legepladserne kan man finde Fisk fra 1 til 10 kg. Gennemsnitsvægten af de legende Fisk er 2—2½ kg.

Havørreden har den Ejendommelighed at opsøge de Legepladser, hvor den er udklækket; man kan derfor ved Udsættelse af kunstig klækkede Fisk ved Legepladserne øge den naturlige

Ørred paa 11½ kg.

Fiskebestand i høj Grad. Dette Forhold har Fiskeriet ved Jedsted Mølle udnyttet og derved forøget den aarlige Fangst meget betydeligt, thi Aaen kan give Næring til langt større Mængder Havørreder og Laks, end der for Tiden findes, da disse Fisk, naar de vandre op for at lege, kun rent

Ørredspringet. Bestyrer Lund paa Frislusen.
I Baggrunden Plantagen.

undtagelsesvis tager Næring til sig i det ferske Vand. Dette skal altsaa kun give Føde til Yngelen, inden denne udvandrer. Der er dermed givet meget vide Grænser for, hvad et med Forstaaelse drevet Havørredfiskeri kan indbringe.

Som ovenfor nævnt opholder Ørreden sig i Havet ikke langt fra Kysten, hvor den væsentligt lever af Smaafisk af alle Slags. Naar Legetiden nærmer sig, samler de sig i Flokke og venter paa første gunstige Lejlighed til at vandre op til Legepladserne. Ud for Kongeaaen samler Fiskene sig i Knudedyb og vover sig ikke ind over den flade Forstrand, før Vejr og Vind er dem gunstige. Til Vandringen op i Kongeaaen er stærke vestlige Vinde nødvendig, Storm af sydsydvest det heldigste. Den bringer Vandet i stærk Stigning og driver Fiskene direkte ind i Kongeaaens Munding. Kun under saadanne Forhold fanges mange Ørreder i Jedsted Møllens Ørredspring.

Selv om det lykkes enkelte Fisk at finde Vej op i Kongeaaen under en almindelig Flod, da fanges disse Fisk i et af de mange Redskaber, der stilles fra Mundingen og opefter. Men naar der er Storm og stærk Flod, er det væsentlig kun Jedsted Mølle, der faar Fisk. Den stærke Storm bringer Redskaberne ved Mundingen i Uorden og giver Fiskene Lejlighed til at undslippe alle Hindringer. Kun en forsvindende Del fanges undervejs. Hele Vandringen fra Aamundingen til Jedsted Mølle (Aaløbet 11 km, Luftlinie 5 km) tager kun 2—3 Timer, og her undgaar ingen Fisk sin Skæbne, de fanges alle i Ørredspringet.

Saaledes foregik ogsaa Optrækket den 28.—29. Oktober 1912; der vandrede ialt 551 kg op fra Havet, og af disse Fisk fangede Jedsted Mølle 521 kg, alle de øvrige Fangstredskaber ved Kongeaaen og dennes Munding tilsammen kun 30 kg.

Og hvorledes vil Fiskeriet blive i Kongeaaen, efter at Slusen i 1913 er traadt i Virksomhed?

Fiskene vil efter Sædvane søge ind i Storm og Højvande, men forgæves lede efter den vante Opgang. Den stærke indadgaaende Strøm i Aaen vil fremtidig ikke findes mere. Langs hele Kysten staar en kompakt Jord- og Stenmasse, der overalt møder den stigende Flod. Er Vinden sydvest, vil Fiskene af Strømmen føres nordefter, indtil de kommer til et ubeskyttet Vandløb. Kongeaaen vil miste sine Opgangsfisk, Jedsted Mølle sin sikreste Indtægtskilde, og et af Danmarks bedste Ørredfiskerier er ødelagt. F. Eks. havde 1911 følgende 4 store Fangstdage:

23. Okt. 45 kg Havørred = 144 Kr. + gav 75,000 Æg = 150 Kr.,
ialt Værdi 294 Kr.

27. Okt. 90 kg Havørred = 288 Kr. + gav 160,000 Æg = 320 Kr.,
ialt Værdi 608 Kr.

3. Nov. 45 kg Havørred = 144 Kr. + gav 75,000 Æg = 150 Kr.,
ialt Værdi 294 Kr.

6. Nov. 120 kg Havørred = 385 Kr. + gav 200,000 Æg = 400 Kr.,
ialt Værdi 785 Kr.

Ialt i 4 Dage 1981 Kr.

Kongeaaens Ferskvandsfiskeri fik ingen Erstatning tilkendt af Digelaget.

JEDSTED MØLLE SOM ELEKTRICITETSVÆRK

Omkring 1905—10 begyndte Interessen for Oprettelse af Lande'electricitetsværker, og da Fyns Landmandsbank ved Tvangsauktion den 5. Maj 1909 havde overtaget Jedsted Mølle under Navn af „Aktieselskabet Kongeaaens Ferskvanskfiskeri“, tilbød Selskabet straks Omegnens Beboere at opstille et Elektricitetsværk i Møllen med dertil hørende Ledningsnet for derigennem i en vis Omkreds at forsyne alle, der ønskede det, med elektrisk Lys og Kraft.

Der maa have været Ørenlyd paa Egnen for dette store ny Fremskridt, thi allerede d. 25. Septembær 1909 kunde der afholdes et ret stærkt besøgt Møde i Vilslev Forsamlingshus om Sagen. Ved Samling om ny økonomiske Foretagender eller andre Arter af Fællesskab er det altid de enkelte eller den enkelte, der drager det store Læs gennem personlig Indsats. Her var det *Jens M. Lauridsen*, Møllevang, der med Fremsyn lagde et personligt Arbejde i at faa Egnen interesseret og faa afsluttet en fornuftig Overenskomst med Møllens Ejere.

Det følgende er Uddrag af Forhandlingsprotokollen fra 25. September 1909 til 27. November 1918, da Møllen købtes af Elektricitetsforbrugerne:

Ved dette første Møde vedtoges det at slutte sig sammen med det Formaal at købe Elektricitet fra Jedsted Mølle, hvorfor der nedsattes et Udvalg af Interessenterne til sammen med Aktieselskabets Bestyrelse at gøre det forberedende Arbejde, affatte Kontrakt og fastsætte Priser baade for Elektricitet og Installation.

Til dette forberedende Udvalg valgtes *J. M. Lauridsen* og *Jens Jørgen Andersen*, Vilslev, *Jeppe N. Kristensen*, Jedsted, *Marius Clausen*, Gredstedbro, og *Hans Duborg*, Gredsted.

J. M. Lauridsen og *Marius Clausen* besaa derefter Landelektricitetsværker paa Nordfyn og gav derfra tilfredsstillende Oplysninger, hvorefter der afholdtes Møde 5. Oktober 1909 for alle interesserede, og hvor de mødte forpligtede sig til ved bindende Tegning at aftage Elektricitet paa de Betingelser, som Udvalget kunde opnaa ved Forhandling med Møllens Ejere.

Udvalget, der nu fungerede som Bestyrelse, havde derefter Forhandling med Aktieselskabet den 17. og 23. Oktober samt 4. November uden at blive enige. Men den 10. November 1909 ved et Møde i Odense Landmandsbank mellem *J. M. Lauridsen*, *Marius Clausen* og *Hans Duborg* for For-

brugerne og Bankdirektørerne Thomsen og Jensen for Selskabet blev Parterne enige om Betingelserne, og Forarbejderne til Elektricitetsværket begyndte.

Prisen fastsattes til 35 Øre pr. Kilowat for Lys og 25 Øre pr. Kilowat for Kraft leveret i Forbrugerens Maaler. Maalerne ejedes af Selskabet, hvorfor der af Forbrugerne betaltes henholdsvis 12 og 6 Kr. i aarlig Leje.

Den 20. November 1909 underskrevs Kontrakten af Forbrugerne. Samme Dag vedtoges det at oprette et Interessentskab til Varetagelse af Forbrugernes Interesser overfor Møllejerne, men ogsaa for at faa Installationen bedst og billigst udført samt indhente Tilbud paa Elektromotorer og Maskiner.

Den 24. November 1909 begyndte Selskabet at anlægge Værket, og samme Dag begyndte Husinstallationerne.

Den 1. og 2. December bestemtes Retningerne, hvor Ledningerne skulde bygges, hvorefter der afsluttedes Overenskomst med de Lodsejere, over hvis Ejendomme Ledningsnettet skulde føres. Overenskomst opnaaedes med alle.

14. December mødte Medlemmer, der havde Brug for Elektromotorer og Maskiner. Et meget stort Antal Tilbud var indkomne. Paa Mødet toges Bestilling paa 32 Elektromotorer fra Th. B. Thrige, Odense, 19 Tærskemaskiner fra Varde og 18 Stenkværne fra Nørre Aaby. Endnu 25 Aar efter findes i Brug mange af de

Ledningsnettet bygges.

da anskaffede Elektromotorer og en Del Kværne. Installation og Indkøb af Elektromotorer og Maskiner skete nok i Fællesskab, men enhver betalte straks sin Andel, saa økonomisk solidarisk Ansvar var der ikke.

Søndag den 27. Februar 1910 sattes den elektriske Strøm paa Ledningerne, og det elektriske Lys tændtes. Det var en Mærkedag i Egnens Historie. De smaa 5 Lys Kulpærer oplyste Stuer og Stalde, saa alle blev be-

tagne deraf i Forhold til Fortidens Belysningsmidler. Nu 25 Aar efter bruges mangedoblet Lysstyrker, og saa synes det endda ikke saa lyst som hin Søndag Aften.

Adskillige Stueinstallationer fra den Gang er endnu i Brug, medens den i Staldene og andre fugtige Rum hurtigt maatte fornyes med de da opfundne Blykabler.

Brandkasserne regnede omkring 1910 med, at elektrisk Installation var en Sikkerhedsforanstaltning, som burde honoreres, hvorfor vedkommende fik 10 pCt. Lettelse i Kontingent. Denne Præmiering er forlængst ophørt, og elektrisk Kortslutning faar nu Skyld for et stort Antal Brande.

Det blev i Forhandlingerne i 1909 ved Værkets Oprettelse bestemt, at Selskabet skulde anlægge Stikledningerne ind til Husene og holde Mast-sikringerne. Derimod skulde senere tilkomne Forbrugere selv betale begge Dele. Det voldte i Tiden indtil Krigen en Del Gnidninger mellem de to Parter. Dernæst havde de ældste Forbrugere Kontrakt paa uforandrede Strømpriser indtil 1. Januar 1925, medens de senere tilkomne ikke havde en saadan Overenskomst med Selskabet.

Selskabets Brug af Kongeaaens Vandmængde til Fiskedammene blev efterhaanden saa stort, at Turbinen ikke kunde fremstille hele Elektricitetsforbruget, og der maatte derfor anvendes mekanisk Hjælpekraft. Da det sidst under Krigen blev vanskeligt for Selskabet at købe Olie til Hjælpe-maskinens Drift, og det, der kunde faas, blev til meget forhøjede Priser, fordoblede Selskabet Strømpriserne for de Forbrugere, der ikke havde Kontrakt, ligesom Selskabet ved Rationering baade Dag og Aften forsøgte at tvinge de gamle Forbrugere til at indgaa paa en højere Betaling. Dette blev nægtet af Bestyrelsen.

Hillerup By var ikke med fra Begyndelsen af og havde et Par Aar efter Oprettelsen af Værket lavet Særaftale med Møllens Ejere, hvorefter de selv betalte Ledningen til Hillerup. Den kostede ca. 8000 Kr.

Den 20. November 1917 afholdtes et Bestyrelsesmøde i Elektricitetsforeningen, og Anledningen var, at Møllens Ejere, efter at have faaet Afslag paa Prisforhøjelse af Strømforsbruget, tilbød at sælge Elektricitetsværk, Mølle og Gaard.

Bestyrelsen for Hillerupafdelingen var indbudt, men ikke mødt, fordi de fandt, at Tiden for Køb af Jedsted Mølle ikke var gunstig under den forhaandenværende Krigsdyrtid. Det samme mente Bestyrelsen for det gamle Selskab, og det vedtoges at udsætte Spørgsmaalet til den ordinære Generalforsamling i 1918. Dog skulde Formanden til den Tid indhente Selskabets Pristilbud og Salgsbetingelser.

Den 3. Januar 1918 vedtog Bestyrelsen, at Jens M. Lauridsen og Marius Clausen skulde tage en Forhandling med Møllens Ledelse om eventuelt Køb.

6. Februar igen Bestyrelsesmøde, hvor der forelaa et Tilbud fra Fiskeri-

selskabet om at sælge Mølle, elektrisk Anlæg og Inventar med Undtagelse af Fiskebestanden for 275,000 Kr. Dette Tilbud vilde Bestyrelsen ikke anbefale ved Generalforsamlingen, idet den mente, at det laa for højt.

23. Februar afholdtes Generalforsamling, hvor der forelaa Klage fra Værket over, at adskillige Forbrugere brugte hjemmelavede Sikringer, der var helt ulovlige og i Strid med Brandpolitiloven, og Værket saa sig derfor nødsaget til at gøre Anmeldelse til Politiet, hvis saadanne Sikringer fandtes. Bestyrelsen anmodede indtrængende Forbrugerne om ikke at bruge ulovlige Sikringer eller ulovlige Installationer af Hensyn til Brandfaren.

Salgstilbuddet drøftedes, og det vedtoges, forinden videre Forhandling indlededes, at lade Værket vurdere af en fagkyndig Mand. Forinden skulde dog alle Forbrugere, der ikke var inde under Kontrakten af 1909, ogsaa indkaldes til et Fællesmøde for at tage Stilling til Køb af Møllen.

Fællesmøde afholdtes 9. Marts 1918. Til Mødet var stor Tilslutning. Det vedtoges med 55 St. mod 23 at lade Værket vurdere og derefter eventuelt fortsætte Forhandlingerne om Købet.

Ligeledes vedtoges det i Tilfælde af Køb at overtage Hillerupledning til Vurderingspris og de øvrige Ikke-Medlemmers Stikledningers Vedligehold, hvorefter samtlige Forbrugere fremtidig betalte samme Pris for Strøm.

23. Marts 1918 fortoges Vurderingen af Ingeniør *Arnfred*, Askov, der ved et paafølgende Møde med Forbrugerne udtalte:

Værket er efter sin Alder (9 Aar) meget godt og er i alle Maader godt behandlet. Et Elektricitetsværks Levetid regner man til højst 25 Aar — derfor bør et saadant Værk give mindst 10 pCt. i aarligt Udbytte af Anlægskapitalen, deraf 4 a 5 pCt. til Forrentning og 5 a 6 pCt. til Afdrag og Fornyelse.

Batteriet er 9 Aar gammelt, og man regner et Batteris Levetid for 10 Aar, altsaa er Batteriet i Møllen næsten udlevet — dog ser det ud til, at det godt kan bruges nogle Aar endnu, hvis det bliver godt behandlet, hvad det hidtil er bleven.

Nettet er godt; enkelte af Masterne, der staar i Engen, er dog lidt møre i Jordskellet.

Tavlen er meget god. Turbinen god, yder i Dag ved $1\frac{1}{2}$ Meters Vandfald 25 H. K. 3 Dynamoer gode, Gasmaskinen 28 H. K. meget god. Sugegasapparatet godt, naar en Reparation, som for Tiden udføres, er færdig. Vandkraften er i Dag maalt ved Landevejsbroen, ca. 67 H. K. Statistisk beregnet er den gennemsnitlige Vandkraft ca 52 H. K., der dog fordeler sig meget forskelligt over Aarets 12 Maanedre. I Maj og Juni kun 30—40 H. K., medens der i December er 110 H. K.

I Nettet er der ca. 10,000 kg Kobber, Det har i 1909 kostet 15,000 Kr. Hvis det skulde bygges nu, vilde Nettet koste 60,000 Kr. Batteriet har i 1909 kostet 11,000 Kr., vilde i Dag koste 22,000 Kr.

Hele Værket har i 1909 kostet at bygge 87.000 Kr., i Dag vilde det koste mindst 153.000 Kr. Men regner man, at Værket, der nu er 9 Aar gammel, kan sættes til 60.000 Kr., og tages Konjunkturstigningen i Betragtning, er det forsvarligt at beregne Værket til 110.000 Kr.

Dertil kommer 50 H. Kraft Vand, som man i Almindelighed sætter til 1000 Kr. pr. H. Kraft — 50.000 Kr.

Avlsgaarden er vurderet til 50.000 Kr.

Det kan derefter forsvares at give ca. 200.000 Kr. for Værket og Avlsgaarden.

Mødet vedtog derefter med overvejende Flertal at give Bud paa Værket og Avlsgaarden.

Derpaa blev en Liste til bindende Underskrift, hvis Køb sker, fremlagt og underskrevet af de tilstedeværende Forbrugere.

Listen havde følgende Ordlyd:

Undertegnede Forbrugere af elektrisk Strøm fra Værket i Jedsted Mølle — der agter at købe Møllen, Avlsgaarden og Værket med alt Tilbehør for at omdanne det til et Andelsforetagende — forpligter os herved til én for alle og alle for én at paatage os det solidariske Ansvar med Hensyn til Betalingen, hvis Handel sker.

Kommer Handelen i Stand, skal der oprettes en Interessentskabskontrakt, der skal bygges dels over Beslutninger tagne paa Forbrugermøderne og dels over de Regler, der hidtil har været fulgt efter Kontrakten med A/S Kongeaens Ferskvandsfiskeri af November 1909.

Kontrakten underskrevet af 183 Forbrugere.

Der blev givet et Bud paa 200.000 Kr., men Sælgerne holdt paa de 275.000 Kr. eller meget nær derved, og Handelen gik i Staa. Den 13. August 1918 gjordes igen et Forsøg paa Grundlag af en Kommissionsvurdering uden at naa videre. Paa Initiativ af Klaus Nielsen blev der 30. August rettet en underhaands Forespørgsel til Aktieselskabet om at fremskaffe en Mindstepris, som Værket kunde købes for.

14. September 1918 mødtes Udvalget og Direktør Kristiansen og blev enige om, at begge Parter vilde anbefale Køberne og Sælgerne at fastslaa Prisen til 250.000 Kr.

12. Oktober gik Sælgerne ind paa 260.000 Kr., et Forlangende, som afvistes.

16. Oktober afholdtes igen Udvalgsmøde, hvor det vedtoges at indkalde til Forbrugermøde, for at de kunde tage Stilling til den af Udvalget budte Købesum paa 250.000 Kr.

Dette Møde fastsattes til 22. Oktober, saaledes at de gamle Forbrugere og Hillerupholdet, der alle havde Kontrakt med Møllen, indkaldtes til Kl. 6. Mødet vedtog med 22 Stemmer mod 3 at vedstaa Udvalgets Tilbud paa

250,000 Kr. Ved det almindelige Forbrugermøde Kl. 7 vedtoges det, at Forbrugerne udenfor Kontrakten, for at ligestilles med de første Forbrugere, skulde ombytte Jernstikledningerne med Kobberledninger. Bestyrelsens Forslag om Køb til en Pris af 250,000 Kr. vedtoges enstemmigt.

Efter et Par Dages Betænkningstid indvilgede Sælgerne i Buddet paa 250,000 Kr., og 27. Oktober 1918 afsluttede Jens M. Lauridsen, Marius Clausen, Klaus Nielsen, Anton Andersen og Jeppe Kristensen paa Forbrugernes Vegne Købet af Jedsted Mølle. Købesummen skulde betales ved Overtagelsen 1. Januar 1919.

Efter Købet af Møllen skulde Betalingsmaaden fastsættes, og det voldte ret store Vanskeligheder, idet Meningerne var stærkt delte.

Flertallet af Udvalget holdt paa, at Betalingen af Værket og Møllen, ca. 200,000 Kr. (Landbrugsejendommen ansloges til 50,000 Kr.), skulde lignedes paa daværende Forbrugere paa Grundlag af et Aars normalt Forbrug og Ejendomsskyld og indbetales kontant eller med paaløbne Renter afdrages i 10 Aar.

Mindretallet, Jeppe Kristensen og Anton Andersen, foreslog at forhøje Strømprisen til henholdsvis 70 og 50 pr. Kilowat og desuden opkræve 5 Kr. aarlig pr. 1000 Kr. Ejendomsskyld. Det nødvendige Laan skulde ved begge Forslag optages.

7. November 1918 afholdtes Forbrugermøde for at fastsætte Betalingsmaaden m. m. Det oplystes, at 13 Forbrugere havde nægtet at underskrive Kontrakten, hvorfor det vedtoges, at dersom de ikke inden 8 Dage underskrev, vilde de ved den gamle Kontrakts Udløb 1. Januar 1925 blive straffet med en høj Strømpris. (De bøjede sig alle paa to nær).

Med Hensyn til Betalingen af Købesummen forelagdes Flertallets og Mindretallets Forslag. Dertil stillede Mikael Kristensen Forslag om at sætte Strømprisen saaledes, at Afdraget derigennem kunde foregaa. For Mikael Kristensens Forslag stemte 11, for Jeppe Kristensens 29 og for de 6 Udvalgsmedlemmers Forslag stemte 32.

Derefter stillede Hans Duborg Forslag om, at den vedtagne Afdrags-tid paa 10 Aar ændredes til 20 Aar, ogsaa af Hensyn til ny tiltrædende Forbrugere. Dette vedtoges med overvejende Flertal.

Den 27. November 1918 afholdtes et nyt Forbrugermøde. Grunden var den, at der til Udvalget fra 85 Forbrugere var indkommet et Andragende om at faa indført en anden Betalingsmaade end vedtaget ved Generalforsamlingen den 7. November.

Da Udvalgsflertallet ikke vilde indgaa herpaa, nedlagde de deres Mandater, og Mødet valgte et nyt Udvalg.

ANDELSELEKTRICITETSVÆRKET

Den 10. December 1918 afholdtes stiftende. Generalforsamling for Jedsted Møllens Andels-Elektricitetselskab, hvor Love vedtoges enstemmigt og Bestyrelse valgtes.

Hovedforhandlingen drejede sig om Betalingsmaaden. Det gamle Udvalgs Forslag om henholdsvis 35 og 25 Øre pr. Kw. og Restudgifterne lignet paa Ejendomsskyld, eller det nyvalgte Udvalgs Forslag om 70 og 50 Øre pr. Kw. og Restudgifterne (Drift, Forrentning og 10,000 Kr. aarlig Afdrag) lignet paa Ejendomsskyld. De to Forslag opnaaede 36 og 64 Stemmer. Det sidste Forslag var altsaa vedtaget.

Bestyrelsen fik Bemyndigelse til at optage et Laan paa 275,000 Kr., hvoraf Købesummen udgjorde 250,000 Kr. samt ca. 8000 Kr. for Hillerupledningen.

Endvidere fik Bestyrelsen Ret til at optage nye enkelte Forbrugere saa vel som hele Byer mod Syd og Nord, om den fandt det i Andelsselskabets Interesse.

Til Bestyrelse valgtes *Hans Duborg* (Formand 1919—25), *Peder Thomsen* (Formand 1925—33), *Jens M. Lauridsen* (Kasserer 1919—21), *Johannes Nielsen* (Kasserer fra 1921), *D. Jensen* (Tilsyn med Have og Park), *Olav Øllgaard* og *N. P. Vejrup*.

Fra September 1913 havde *S. Lund* virket som Bestyrer paa Elektricitetsværket og var derfor godt kendt af Forbrugerne saa vel som af den nyvalgte Bestyrelse, der enstemmigt ansaa ham for

velegnet til at føre Tilsyn med Virksomheden og lede Værket. De store Udvidelser og Ompladseringer paa Møllen, Fordobling af Elektricitetsværkets Omraade, Installationsforretningen, alt dette har Lund med praktisk Sans og Dygtighed og i godt Samarbejde med Bestyrelsen paa en god økonomisk Maade ført igennem. For dette siger vi ham Tak.

Med Elektricitetsværket fulgte en større Avlsgaard og ca. 70 Tdr. Ld. Ager, Eng og Plantage. For fremdeles at have fuld Raadighed over Konge-

Peder Thomsen

Bestyrelsesmedlemmer gennem Aarene.

Siddende: M. Lauridsen, H. N. Hansen, A. Jepsen, A. Andersen, Hans Lassen, Jep Kristensen, Hans Tobiasen (Formand), Johannes Nielsen (Kasserer), S. Lund (Bestyrer), D. Jensen, J. Lassen, N. Højer, J. Frøsig, K. Pedersen og S. Thude.
 Staaende: P. Hansen, N. P. Vejrup, M. Stensig, E. Lassen, N. Hansen, N. Tobiasen, Hans Duborg, B. Hansen, P. H. Pedersen, O. Øllgaard, J. Pedersen, K. Frandsen, L. Schmidt og A. Jepsen.

aaens Bredder baade foran og bagved Sluseværkerne, besluttedes det at beholde alle Engarealer ved Møllen. Alle de øvrige Jorder solgtes ved Auktion og indbragte 15,000 Kr. Ligeledes nedbrødes Stald- og Ladebygningerne, og Materialerne solgtes. Et Hus med 4 Tdr. Land Sandjord, hvoraf 2 Tdr. med fleraarig Asparges, solgtes ligeledes, Pris 5000 Kr.

De mange Fiskedamme (over 100) henlaa nu ubenyttet i flere Aar. De blev dog udlejet til Græsning. Et Par enkelte Damme var i Brug indtil Sommeren 1920 med Forsøgsfisk, idet Carsbergfonden under kyndig Fiskeriledelse havde bekostet et fleraarigt Forsøg med Krydsning af forskellige Ørredarter.

I 1920 omdannedes Fiskedammene mellem den gamle Have og Parken til Overrislingseng, og samme Omgang fik søndre Mølleholm og samtlige Fiskedamme Nord for Aaen Aaret efter. Udklækningshuset og det store Parti Damme Øst for Møllen bibeholdtes foreløbig, dog uden at være i Brug.

I 1925 udlejedes Klækhuset til en Fiskeeksportør til Opbevaring af levende Aal, som købtes billigt om Efteraaret rundt i Danmarks Havne og solgtes igen om Foraaret med god Fortjeneste. Der var til Tider oplagret 50—60,000 Pund Aal, dels i Klækhuset, dels i Hyttefade i Aaen. Det dreves kun i 2 Aar, da det viste sig, at fersk Vand ikke passede for Aalene. Virksomheden flyttedes til Kolding Fjord, som med sit Brakvand bedre egnede sig til Formaålet.

I 1930 optoges Ørredopdrættet igen, idet et Konsortium af Fiskeeksportører lejede de endnu eksisterende, dog stærkt forfaldne Fiskedamme, Klækhus og en Udbygning for 2000 Kr. aarlig i 15 Aar, imod at Møllen leverede den til Driften nødvendige Vandmængde. Desuden lejede de Fri-

Jensen i Frugtparken.

vandsfiskeriet (Ørredspringet) ved Slusen for 500 Kr. aarlig. Ørredopdrættningen er fremdeles i fuld Gang og beskæftiger 3 Mand. De mange blinkende Damme er, særlig en Sommeraften, naar et Mylder af Smaafisk springer efter Myggene, et smukt Syn. Det hele

falder godt sammen med Landskabet og giver Jedsted Mølle sit Præg af stille Idyl og samtidig levende Virksomhed.

Engene, der endnu ejes af Møllen, giver ogsaa en Indtægt. I Aarene 1920—26 aarlig 3000 a 3500 Kr. Nu dog betydeligt mindre.

Frugtparken er under Jensens kyndige Tilsyn ikke blot et smukt Syn om Sommeren, men ogsaa et Aktiv, som betaler Renholdelse af Park og Haver. I Parken, hvor der er fri Adgang, afholdes mange Sommermøder.

Om Elektricitetsværket fortæller Bestyrer Lund:

Elektricitetsværket er til Myndighederne anmeldt færdigt den 1. Marts 1910. Den Dag maa saaledes være Værkets Fødselsdag, skønt der i Februar leveredes lidt Lys til Forbrugere.

I 1912 var kun Byerne Jedsted, Vilslev, Gredstedbro og Gredsted med, der var ialt 84 Lys- og 41 Kraftsforbrugere.

Der solgtes i dette Aar 16,231 Kilowattimer. Strømprisen var 35 Øre for Lys og 25 Øre for Kraft. Indtægten var for:

Lys	Kr. 3399,76
Kraft	— 1629,67
Maalerleje	— 848,40

Ialt.. Kr. 5877,81

Maskinkraften var det gamle Møllevandhjul ca. 18 HK. og en Sugegasmotor paa 28 HK.

Personalet var 1 Mand, der samtidig var Maskinpasser, Installatør, Regnskabsfører, Opkræver og Møller og lejlighedsvis hjælp ved Fiskeriet og Landbruget.

Det var den Gang kun nødvendigt at køre med Maskinerne hveranden eller hver tredie Dag. I Mellemtiden kunde Batteriet klare Strømforbruget.

I September 1913 ombyttedes Vandhjulet med en Turbine, som producerede de dobbelte Heste Kræfter med ca. $\frac{1}{4}$ af Vandforbruget.

Det var nødvendigt, dels fordi Fiskeriet, som den Gang var Danmarks største, ikke kunde undvære alt det Vand, Hjulet brugte, og dels for at faa mere Vandkraft til Værket.

Samtidig med Støbningen af Turbinehuset støbtes den nuværende Betonbro over Kongeaaen.

Samme Aar fjernedes alle Mølleriredskaber fra Møllebygningen. Store Kamhjul og Aksler, der ikke kunde komme hele ud, sloges og savedes i Stykker, og det hele solgtes som gammelt Skrammel.

Der beholdtes dog stadig en Kværn paa Møllen, som blev dreven af en elektrisk Motor, og der var indtil 1917 endnu Folk, som fik Korn malet i Jedsted Mølle.

Efterhaanden fik de fleste selv Kværne, og for Resten oprettedes der Møllerter paa Brugsforeningerne. Kværn og Motor solgtes i 1919.

I 1919, da Andelshaverne overtog Værket, var der 185 Lysforbrugere og 64 Kraftforbrugere. Der solgtes nu 28,782 Kilowattimer i et Aar.

Størst Tilgang fik Værket dog, da Nr. Farup kom med i December 1919 og Sejstrup-Hunderup i August 1921.

Værket var i:

Januar 1922	tilsluttet	166	Motorer	med	tilsammen	823	HK
— 1925	—	228	—	—	—	1122	—
— 1930	—	296	—	—	—	1332	—
— 1934	—	348	—	—	—	1467	—

og i 1934 med ialt 533 Lysforbrugere med 8089 Lamper.

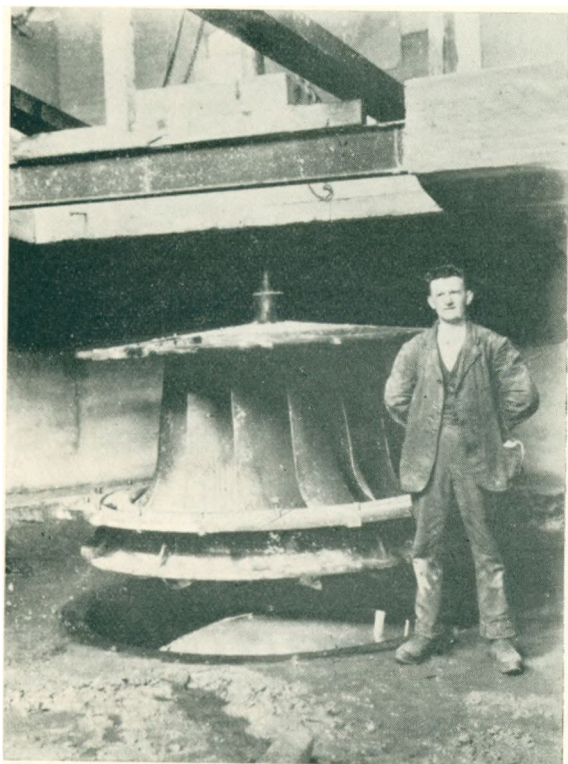
I 1921 var Maskinkraften bleven for lille, hvorfor der købtes en 50 HK. Dieselmotor, og samtidig flyttedes Værket fra Stampebygningen over i Møllebygningen; den egnede sig bedre til Formaålet, og der kom mere Samling paa Værket. Ved at fjerne det nederste Mølleloft, skabtes en smuk og stor Maskinhal.

Dieselmotor og Flytning med Istandsættelse af Bygningen kostede ca. 58,000 Kr.

Sugegasmotoren blev staaende i Stampebygningen; den blev omfor-

andret til at gaa med Olie i Stedet for Kul, hvad dog ikke faldt særlig heldigt ud. Et Par Aar efter forbød Brandtilsynet at bruge den, hvis der ikke blev truffen særlige Foranstaltninger ved Bygningen; det kunde ikke betale sig. Den blev ikke brugt mere og solgtes i 1930 for 1200 Kr.

I 1926 købtes en ny Vandturbine paa 80 HK., den kostede med Bygninger og Tavleanlæg ca. 40,000 Kr., og Aaret efter foretoges under Hedeselskabets Ledelse en Uddybning af Aaen fra Møllen til Jedsted Mejeri for at faa mere Fald. Bagvandet sænkedes herved 60—70 cm, hvad der med Flytning af den opgravede Jord kostede ca. 12,000 Kr. Uddybningen har holdt sig

Turbine Nr. 2 bygges i den nordre Side af Aaløbet.

godt og endnu (9 Aar efter) er der ingen nævneværdig Forandring i Faldhøjden. Den nye Turbine har, siden den blev opstillet, produceret $1\frac{1}{4}$ Mill. Kilowattimer. Og Vandkraften fremstiller siden den Tid 80—90 pCt. af den samlede Produktion,

Aaen uddybes. Gravemaskinen ses foran Bygningen.

et enkelt Aar 93 pCt. — I 1929 stod Værket igen over for en Udvidelse; det kneb med at klare Spidsbelastningerne i de rigtige Tærskedage, og Vandet kunde fryse og stoppe Turbinerne og altid paa den mest uheldige Tid om Vinteren.

Der blev i den Anledning af Bestyrelsen forhandlet med Karlsgaarde og senere med Aabenraa Højspændingsværk om at fremskaffe den fornødne Reservekraft, og fra Aabenraa fik Værket et Tilbud, som en Del af Bestyrelsen syntes var fordelagtigt. Det blev forelagt paa Værkets Generalforsamling og enstemmigt forkastet af denne, som i Stedet for vedtog selv at fremskaffe Kraften, dels ved at forstørre Batteriet og dels ved at købe ny Dieselmotor.

I 1929 blev Batteriet udvidet med 50 pCt.; dette kostede 12,000 Kr., og i 1930 købtes en ny Dieselmotor paa 150—200 HK., som med Tilbehør kostede ca. 30,000 Kroner.

Det blev efterhaanden nødvendigt (ogsaa paa Grund af det stigende Forbrug) at forstærke Luftledningerne, særlig til Farup og Sejstrup, hvor Ledningerne var alt for tynde til den lange Afstand.

Hovedledningerne til disse Byer er nu omtrent fordoblede, men ogsaa til de gamle Byer er der forstærket meget, og der fortsættes hermed, til alle bliver nogenlunde tilfredse.

Alene siden 1931 er der hertil købt Kobber for over 20,000 Kroner.

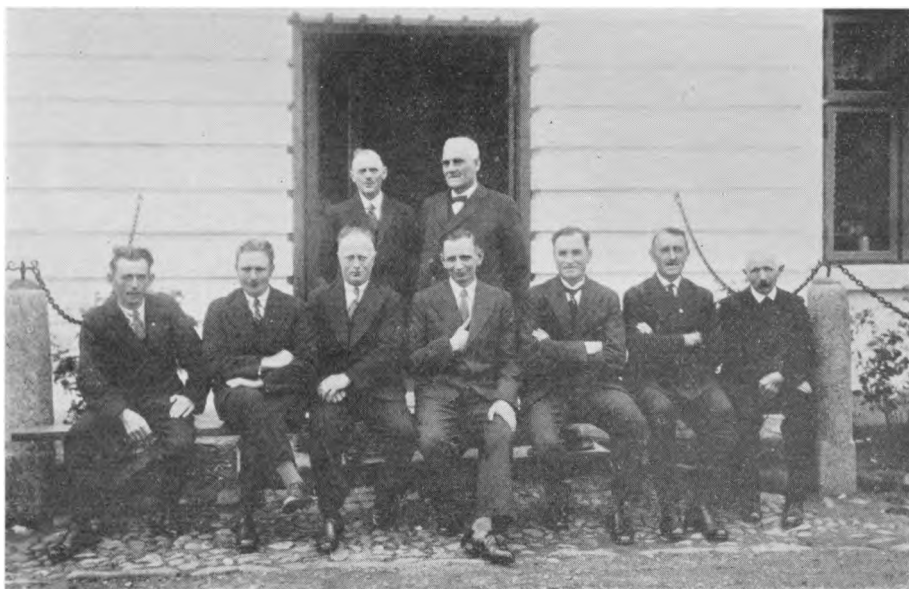
Omlægningen giver meget Arbejde, da samtidig med, at de nye Traaede lægges op, de gamle stadig flyttes længere ud paa Nettet til Erstatning for tyndere.

Værket har derfor i de sidste Aar stadig haft 2 Mand beskæftigede med dette Arbejde hver Sommer. De sidste Aar har Værkets Folk ogsaa hovedrepareret og foretaget alle Reparationer paa Jernved Elektricitetsværks

Ledninger. Dette er et Samarbejde mellem de 2 Værker, som har været til Gavn for dem begge.

Om Vinteren, naar disse Folk ikke kan beskæftiges ved Ledningsarbejde, arbejder de i Værkets Enge og Plantage. Det er heldigt, at Værket er en saa mangeartet og alsidig Virksomhed, som det er. Det kan der- ved beskæftige sine Folk over hele Aaret.

Forstærkningen af Ledningerne kunde af Hensyn til Bekostningen væ- ret gennemført hurtigere og før, men Bestyrelsen har ogsaa haft en anden Opgave, nemlig at faa Strømprisen saa billig som muligt, og det vil af det følgende ses, at den ogsaa har virket for dette.

Ledelse og Medarbejdere 1934.

Værket har udelukkende Landbrug som Kunder, og der er ikke, som ved de fleste andre Værker, knyttet Industri til af nogen Art, hvorfor de sidste Aars Landbrugskrise har virket hæmmende paa Forbrugets Stigning.

Strømpriserne har stadig været nedadgaaende. Efterhaanden som Sal- get af Strøm er stegen, er Salgsprisen pr. KWT. gaaet ned:

I 1919 betaltes der	pr. KWT Lys	70 Ø.	og pr. KWT Kraft	50 Ø.
I 1923 nedsattes Prisen til	—	50 —	—	35 —
I 1925	—	42 —	—	30 —
I 1931	—	40 —	—	25 —
I 1932	—	30 —	—	15 —
I 1934	—	26 —	—	13 —

I de første Aar betaltes der ogsaa Maalerleje, der afskaffedes helt i Februar 1922. Den gav i 1921 Værket en Indtægt af 3550 Kr.

Den faste Afgift, som er forskellig for de forskellige Byer, da den retter sig efter Anlægssummen af Luftledningen, men som for det gamle Værks Andelshavere er 1 Kr. aarlig pr. 1000 Kr. Ejendomsskyld, bortfalder helt i 1939 — et Par Aar senere i Hunderup —, og der er ingen Grund til, at den skal komme igen eller fortsætte, da den Gæld, den forrenter og afdrager, til den Tid er betalt. Til Værkets Vedligehold har den aldrig været brugt. Farup Ledningsnet kostede 70,000 Kr. og Sejstrup-Hunderup-Krage-lund 115,000 Kr.

Værket har hele Tiden selv drevet Installationsforretning, hvorved der næsten hele Aaret beskæftiges 2 uddannede Elektrikere, begge med Installatørexamen. De udfører omtrent alt Arbejde af denne Art (Reparationer og Nyanlæg) indenfor Værkets Omraade og i de senere Aar ogsaa for Jernved Elektricitetsværk.

I de første Aar foregik dette Arbejde paa Cykle rundt til Forbrugerne, nu er der anskaffet en Bil; Afstandene blev for store, og de kunde have for lidt Materiale med.

Forretningens Opgave har altid været at levere det bedst mulige Materiale til den rigtige Pris og at faa nødvendige Reparationer udført hurtigt. Virksomheden skal hvile i sig selv og hverken give Over- eller Underskud. Der er udført Arbejde for over 250,000 Kr. i denne Afdeling fra 1919 til nu.

Det, at Værket selv har drevet denne Forretning, har vel ogsaa bidraget til, at dette Værk er saa mættet med installerede Lamper og Motorer som faa andre Værker i Forhold til Forbrugerantal.

Medvirket hertil har vel ogsaa, at der aldrig har været faste Afgifter paa Lamper og Motorer.

Fra 1. Januar 1919 til 31. December 1933 er der solgt Strøm for 570,335 Kr. Deraf til Farup og Sejstrup-Hunderup for 247,949 Kr.

Værket har nu ca. 350 HK. i Maskiner og et Luftledningsnet paa ca. 75 Kilometer. Paa selve Værkets Udvidelser og Nyanskaffelser samt Ledningsnettets Forbedring er der siden 1919 anvendt ialt 180,000 Kr.

Som det kan ses af det foregaaende, var det alsidige Opgaver, Bestyrelsen og Bestyreren i 1919 gik ind til, men ogsaa store Fremtidsmuligheder gennem Udvidelse af det gamle Værk til Nabobyerne saa langt ud, som Jævnstrøm kunde sendes til Modtagernes Tilfredshed.

Supplering af S. Lunds Beretning:

13. December 1918. Bestyrelsen konstituerer sig. Udvalgene vælges. S. Lund lejes for det kommende Aar til Bestyrer for Værket og for Tilsyn med Maalere og Luftledning. Løn 2500 Kr., frit Hus og Have.

Sommerdag i 1902. Mølle og Avlsgaard set sydfra.
Broen i Forgrunden fører over Afløbet fra det lille Vandhjul i Østbygningen.

Prisen paa Lys til offentlige Bygninger, der ikke var Andelshavere, fastsattes. Et tilbudt Laan paa 275,000 Kr. imod aarligt Afdrag paa 10,000 Kr., modtoges.

Sejstrup-Hunderup ønskede at optages i Værket. (Det lykkedes først et Par Aar senere).

17. December 1918 mødte fra Farup Hans Lassen, Marius Tobiasen og Niels Hansen for at forhandle om Optagelse i Værket. Det vedtoges, at Hans Duborg og Hans Lassen skulde raadføre sig med Ingeniør Arnfred, Askov, om hvorledes et saadant Samarbejde kunde foregaa, saa begge Parter kunde være tjent dermed.

30. December 1918. Fra Fyns Landmandsbank forelaa Skjøde paa Jedsted Mølle til Underskrift. Forhandlingerne med Arnfred drøftedes, og det vedtoges at forsøge Overenskomst med Farup, saaledes at det gamle Værks Forbrugere overtager sit Ledningsnet til 65,000 Kr., og Farupforbrugerne deres Ledningers Opførelsessum, hvorefter alle er fælles om Værket og den fremtidige Vedligeholdelse af Ledningerne.

I Anledning af Udvidelsen fremskaffedes et Overslag over et Turbineanlæg Nr. 2. (Udsattes dog i nogle Aar).

18. Januar 1919 vedtoges det at tilbyde Karlsgaard Højspændingsværk den Vandkraft, som Forbrugerne ikke kunde aftage.

23. Januar 1919. Forsøg paa at oprette 1 Transformatorstation i Farup, 1 i Hunderup-Kragelund og 1 i Sejstrup-Ilsted-Bøel, saaledes at Jedsted Mølle skulde sælge Strøm til disse Byer. Der var nogen Stemning for Forslaget, men det blev alligevel skrinlagt.

Hans Lassen, Farup, arbejdede fremdeles paa Tilslutning til Jedsted, og den 11. April 1919 undertegnedes Overenskomsten imod Generalforsamlingens Sanktion mellem det gamle Værk og Farup paa Grundlag af Betingelserne fra Mødet 19. December 1918.

Ved Generalforsamlingen 22. Maj 1919 godkendtes Overenskomsten enstemmigt, skønt der var enkelte Medlemmer, der ikke ønskede Udvidelse af Værket.

Forholdet Lys- og Kraftpris 7 : 5 maatte fremdeles ikke forrykkes.

I Fællesbestyrelsen indvalgte fra Farup: Hans Lassen, Hans Tobiasen og Elias Lassen.

27. Juni. Turbinen stadig paa Tale, men udsattes til næste Aar.

24. Juli. Installationsforretningen begynder med, at Værket indkøber Materiale, og der antages en Elektriker til at udføre Arbejdet.

25. November. Et velbeliggende og velegnet Jordstykke blev tilbudt Gredstedbrobeboere til Kolonihaver. Forsøget mislykkedes.

Sløjfning af Fiskedammene mod Nord, Vest og Syd paabegyndtes.

14. Januar 1920. Der udstedes Skjøde paa de solgte Jorder. „Havnen“ ved Gredstedbro solgtes for 225 Kr., ligesom Havnesporet afhændedes til Statsbanerne for 550 Kr.

13. Januar 1921. Andragende fra Sejstrup-Hunderup om at blive Andelshavere i Værket behandledes.

16. Februar. Anden Behandling af Andragendet, og det vedtoges at tilbyde Hunderup Sogn samme Betingelser, som Farup var optaget paa, dog skal de indbetale 8000 Kr. forud i Værkets Fælleskasse til Udligning af det gamle Selskabs Afdrag paa Gæld.

Den første Bestyrelse i Hunderup var Klausen Hansen, Jens Rasmussen og Andreas Jepsen.

8. April 1921. En brugt Dieselmotor fra Hamborg købt. Den blev dog ikke modtaget, da den var mere brugt end opgivet.

Sælhunden „Jakob“.

Opdrættet i Jedsted Mølle. Nu i Zoologisk Have i København.

18. Maj. Da flere Interessenter har nægtet at betale deres skyldige Strømpris, vedtoges det efter gentagen Nægtelse at afbryde Strømmen hos vedkommende, indtil Skylden blev berigtiget.

16. September 1921. Da der fiskes ulovligt Vest for Møllen, skal der træffes Foranstaltninger derimod.

2. Oktober 1922. Prøveåret for Hunderup Sogns Ledningsnet var udløben, og Værket overtog derefter Vedligeholdelsen. Forinden skal dog Ledningsnettet forstærkes med en Del Stivere, som betales af Hunderup.

8. December 1923. De 3 vestligste Gaarde i Jernved optages som Andelshavere.

5. Februar 1924. Forhandling med Hedegaard og Hillerup Mark om Optagelse. Overlodes til Farupafdelingen at træffe Afgørelse og optage dem under deres Ledningsnet.

1930 istandsættes Hovedfløjen og indrettes til Bestyrerbolig, og med 9 Stemmer mod 3 vedtog Bestyrelsen at nedbryde den toetages Sidefløj.

Bestyrelsen bestaar af 6 Medlemmer fra det gamle Værk, 3 fra Farup og 3 fra Hunderup.

Samme Aar optoges den gamle Grundlovsparagraf om Prisorholdet 7 og 5 henholdsvis for Lys og Kraft til Behandling. Med overvejende Flertal,

102 Ja mod 27 Nej, vedtog Generalforsamlingen at ophæve Paragrafen og gradvis gaa over til Forholdet 2 til 1. Der begyndtes med 40 og 25 Øre. I 1934 er Forholdet 26 og 13 Øre.

Elektricitetsværket staar ved sit 25 Aars Jubilæum 1. Marts 1935 med et solidt og veludstyret Værk, det gælder Maskineri, Ledningsnet og Bygninger, foruden de tilliggende Jorder, ca. 40 Tdr. Land, bestaaende af Eng, Plantage, Frugtpark, Mødepark, Haver, Fiskedamme og Gaardsplads.

Ledningsgælden vil være fuldt afdraget i det gamle Selskab og Farupafdelingen i Løbet af 4 Aar. I Hunderupafdelingen et Par Aar senere.

Gælden paa alle fælles Værdier er 1. Januar 1935 ca. 125,000 Kr. Der er derfor rimelig Sandsynlighed for, at de foregaaende Aars Nedsættelse af Strømprisen kan fortsættes i Aarene, der kommer.

Fortid og Nutid.

Og Kongenaaen risler videre ind i Fremtiden.

Skøgt følger Skøgt.